

# VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK Novojičínska

56.- 57. svazek

2007

### Vážení přátelé regionální vlastivědy,

předkládáme Vám další číslo Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín. Zdá se, že zcela výjimečně v několika ohledech, z nichž pragmatický základ spočívá v neměnné jistotě: opět po kratší odmlce vůbec vychází a doufejme, že konečně tak bude činěno pravidelně jednou ročně nadále. Alespoň se k tomu zavazují nyní již obě instituce, totiž Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace, a Státní okresní archiv Nový Jičín, které spojily své odborné i finanční síly a zázemí, a pochopitelně redakční rada. Po čtyřiceti letech od vydání prvního čísla Vlastivědného sborníku pokračujeme tedy ve zkoumání regionální vlastivědy ve všech aspektech poznávání minulosti i přítomnosti, přírody a společnosti. Tenkrát v roce 1967 byl sborník na počátku dlouhé cesty. Pokud se vrátíme dodnes k mnohým článkům a statím, je tomu především proto, že jejich autoři čerpali z pramenů. Jména jako Jaroslav Štindl, Miloslav Baláš, František Horečka, Alois Zbavitel, Alois Gregor, Cyril Hykel, Emil Hanzelka, František Hanzelka, Gustav Říčan, Antonín Brňák, Vladimír Plachý, Miroslav Klos, Ladislav Hosák, Jan Hanák, Adolf Turek, Marie Sedláčková, František Schwarz, Emanuel Grepl, Bohumír Indra, Josef Bartoš, Miloš Trapl zůstanou pevně spjatá neviditelným předivem pramenného pouta regionální vlastivědy novojičínského okresu a nic nevadí, že mnozí působili na vzdálenějších vysokoškolských vědeckých pracovištích. Dvě jména je zapotřebí zvláště vyzdvihnout: PhDr. Adolf Turek, nestor severomoravských archivářů, dlouholetý výkonný redaktor sborníku, tenkrát vycházejícího zcela pravidelně dvakrát ročně. A pak Jan Hanák, předseda redakční rady. Jestliže na prapočátku stál záměr Jaroslava Štindla, tehdejšího ředitele Vlastivědného ústavu okresu Nový Jičín, rozvíjet vlastivědu odborně na vysoké úrovni, bez pomoci těchto dvou přátel by úmysl zůstal jen mlžně zpodobněn. A nemůžeme opomenout fakt, že po roce 1970 a odchodu Jaroslava Štindla z muzea to byl nový ředitel PhDr. František Schwarz, CSc., který obhájil další existenci regionálního vlastivědného časopisu.

Po roce 1990 nastaly ve vydávání sborníku problémy: ekonomické, ale i praktické. Chyběly příspěvky, neboť mnozí autoři raději vydávali samostatné publikace. A tak ze sborníku, vycházejícího dvakrát ročně, se stal časopis, vycházející nepravidelně. Tomu chceme odpomoci. Sborník jako dvojčíslo bude vycházet pravidelně jednou ročně. Jen název se změnil, neboť i hlavní garant, Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace, již není okresním vlastivědným muzeem, stalo se muzeem krajským. A tak se z Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín stává Vlastivědný

sborník Novojičínska, jehož náplň a poslání se nemění: regionální vlastivěda ve všech aspektech poznání. Přejeme mu do vínku spokojené čtenáře a zajímavé podnětné příspěvky.

Sylva Dvořáčková  
Karel Chobot

## 410. výročí narození J. A. Komenského

*Jiří Jurok*

Dne 19. září 2002 se konalo v Památníku J. A. Komenského ve Fulneku slavnostní připomenutí památky proslulého pedagoga, spisovatele, filozofa a pansofika a dávného fulneckého spoluobčana Jana Amose Komenského. Akcí uspořádalo Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín. V první části večera byla po úvodním slově ředitele OVM Nový Jičín ing. Ivo Otáhala proslovena přednáška historika OVM N. Jičín PhDr. Jiřího Juroka, CSc., o odkazu J. A. Komenského a v druhé části vystoupil komorní orchestr Pavla Josefa Vejvanovského se skladbami renesančních a barokních hudebních mistrů.

V přednášce pojednal dr. Jiří Jurok jednak o významu J. A. Komenského v rámci české reformace, dále o duchovním odkazu J. A. Komenského a na závěr o jeho fulneckém životním období. V rámci duchovního a náboženského hnutí české reformace (husitství a českobratrství), jež usilovalo o spravedlivější církev (bez majetku, bez katolické hierarchie v čele s papežem, bez zbytečných a nákladných ozdob v kostelích, bez válek, okrádání, nadměrných feudálních dávek poddaných a bez formálních záležitostí jako odpustků a jiných poplatků za církevní úkony), ale i spravedlivější svět, se Jan Amos Komenský objevuje jako jeho druhá či třetí nejvýznamnější osobnost - a sice vedle Mistra Jana Husa a prvního prezidenta Československa Tomáše G. Masaryka. Životní dílo J. A. Komenského můžeme v podstatě rozdělit do tří období. V prvním období do roku 1628 čerpal především z domácích zdrojů české předbělohorské vzdělanosti a podnětů z kalvínských univerzit v Heidelbergu a Herbornu. V tomto období položil základy svého pedagogického díla prací nad učebnicemi a základy své didaktiky, encyklopedického díla nad první českou encyklopedií (*Theatrum universitatis rerum*), náboženského díla prací nad biblí (*Manuálník*, *O kazatelství*, *Truchlivý*) a dalšími díly, filozofického díla kritickou prací *Listové do nebe* a spisovatelského díla knihami *Labyrint svět* a *Ráj srdce* a dalšími. Ve svém druhém životním období v letech 1628 - 1656, které strávil především v exilu v polském Lešně a kdy zasáhl zejména do vývoje anglické buržoazní revoluce v letech 1641 - 1642, rozvinul ve svém díle naopak podněty ze zahraničí. Na počátku tohoto období vznikly jeho nejslavnější pedagogické jazykové příručky *Janua linguarum reserata* a *Orbis sensualium pictus*, které mu přinesly i pozvání do Anglie. V tomto období pokračuje ve svém pedagogickém úsilí řadou

učebnic i školních divadelních her, náboženském úsilí spojeném se snahou o zvrácení poměrů ve staré vlasti (Kšaft umírající matky Jednoty bratrské, Historie o těžkých protivenstvích církve českobratrské) a především filozofickém díle s jeho složkou pansofickou (Prodromus pansophiae, Via lucis). Konečně v závěrečném období života v Amsterdamu v letech 1656 - 1670 završuje své dílo velkými syntézami na poli pedagogickém (Didactica magna), filozoficko-pansofickém (De rerum humanarum emendatione consultatio catholica), náboženském (Clamores eliae, Lux in tenebris, Lux e tenebris) i spisovatelském (Angelus pacis). Po tomto nárysu tvůrčích etap Komenského bylo krátce pojednáno o jeho fulneckém období života v letech 1618 - 1621. Ve Fulneku se Komenský ve věku 26 let poprvé mohl samostatně projevit jako pedagog na významné českobratrské škole (přípravka pro českobratrská gymnázia), jako českobratrský kazatel, společenský činitel (autor významného kritického díla Listové do nebe), manžel a otec. Prožil zde šťastná léta bohužel s tragickým zakončením po Bílé hoře. O Fulneku nacházíme zmínky v jeho dílech Listové do nebe, v pozdějším Labyrintu světa a ráji srdce a naposledy v Kancionálu a Katechismu z roku 1661, věnovaných právě do Fulneku a okolí. Z této tradice potom na počátku 18. století zde vznikla obnovená církev Jednota bratrská (ochranovská), tzv. moravští bratři působící v exilu po celém světě.

## Příbor a svatý Urban

Stanislava Kovářová

Psal se rok 1861, když město Příbor zažilo opět po padesáti letech nebývalou slavnost, totiž oslavu „*památky přinesení ostatků (relikvií) sv. Urbana, papeže a mučedníka, skrz jednoho zdejšího měšťana z Říma do Příbora v roce 1761, kterážto slavnost se zde v městě Příboře na den nejsvětější Trojice Boží, totiž 26. května 1861, odbývala:*

*V svatvečer před touto slavností 25. května o šesté hodině vyzdvihly se od velebného duchovenstva ostatky tohoto svatého z kaple sv. Antonína ve farním chrámu a uložily se před hlavní oltář na zvlášť k tomu postavený katafalk k veřejnému uctění věřícím, pak následovaly slavné litanie ke všem svatým s požehnáním. Při soumraku od devíti až do dvanácti hodin k půlnoci bylo město, totiž náměstí a hlavní ulice, počna od koleje piaristů podél císařské silnice až k městské vinopalně přes řeku Lubinu, osvětleno při střelbě z mozdířů. I sousední za mostem ležící obec klokočovská slavila tento památný den skrz večerní osvětlení.*

*V neděli 26. května o deváté hodině ráno vedl se slavný průvod s těmito svatými ostatky z farního kostela na náměstí v následujícím pořádku: Od oltáře až po chrámové dveře nesli ostatky svatého duchovní, odtud až na náměstí napřed obecní rada města Příbora, totiž: pan měšťanosta Jan Raška ml., majitel soukenické továrny zde, vyznamenaný 1858 za zásluhy o veřejné a dobročinné ústavy císařem Františkem Josefem I. zlatým záslužným křížem s korunou, obecní radové Guthan, Wisnar a Gillar, za obecní výbor Jan Raška st. a dále Pur, Gruner, D. Raška, Peřina, Šimíček, Busek, Mazák, Hintze a Bujnoch.<sup>(1)</sup> Tyto osoby vystřídali představitelé přífařených obcí - Klokočova, Skotnice, Stikovce, Větřkovic, Mnišho, Drnholce, Prchalova a Vésky - a po nich následovalo osm velkoměšťanů (Grossmann, Šubert, Jareš, Sklenovský, Knauer, Kresta, Gruner a F. Filipec). Posledně jmenovaný „73 let starý a ještě posud hybký měšťan; nesl už v roce 1811 při padesátileté podobné slavnosti coby 23letý jinou tyto svaté ostatky.“ Po nich přišla na řadu představení příborských cechů, tj. soukenického, postřihačského, tkalcovského, krejčířského, kovářského a kolářského, pekařského, řeznického, mlynářského, ševcovského, kožešnického, koželužského a hrnčářského.*

*„Tento průvod, při kterém bylo na 35 sáhů dlouhým a 50 sáhů širokém náměstí přes 10 000 lidí z okolních měst a osad, obešel náměstí kolem a postavil skříň se*



svatými ostatky před sochu P. Marie na zvlášť k tomu postavený oltář. Na to drželi na tom místě páter Figar, zdejší rodák a kaplan ve Staříči, moravské kázání, vypravující o životě a mučení sv. Urbana papeže, jehož ostatky dnešního dne věřícím k poctění vystavené byly. V tom samém čase držel kázání německy P. Celsus Neudert, oud piaristického řádu a profesor na zdejším nižším gymnáziu před hlavním chrámem. Po skončení kázání byla tichá mše svatá u sochy P. Marie na náměstí a schránka se svatými ostatky se zase v tom samém pořádku do hlavního chrámu nesla, kdež se slavná velká mše při hojné asistenci konala, a tato slavnost o jedné hodině po poledni skončila.

Při průvodu po náměstí - při kterém zde ubytované vojsko špalír, a tak pořádek drželo, pročež se při tom velkém davu lidí žádné neštěstí nestalo, ačkoliv celé náměstí - pod domy, okna i střechy lidem obsazeny byly - účastnili se krom zmíněných obecních představených, výboru, pořádků, měšťanstva atd. mnoho okolních duchovních, zdejší páni úředníci od c. k. okresního i berního úřadu, c. k. vojenští důstojníci, pak všechna mládež z hlavní školy i z nižšího gymnasia, jakož také z dívčích farních škol. Počasí bylo v ten den velmi pěkné a ačkoliv byla velká tláčenice, že sotva náměstí pro lid shromážděný přes 10 000 obnášet mohl, přece krom omdlení jedné osoby žádné neštěstí se nestalo.

Autentická či dokazná listina stranivá těchto svatých pozůstatků se ani ve skříňce tohoto svatého ani na faře najíti nemohla, jak dopis nynějšího p. faráře F. Beneše od 10. tohoto měsíce (1861) vyznává.

Vraťme se však o jedno století zpět, tedy do doby, kdy byly do města přineseny ostatky sv. Urbana. Příbor se tehdy řadil počtem domů (285) a obyvatel (1749) na 13. místo mezi moravskými městy,<sup>2)</sup> přičemž se většina obyvatel živila zemědělstvím. Osobitý ráz však městu dodávali jeho řemeslníci. Existovalo zde 12 cechů, z nichž nejvýznamnější a nejpočetnější byl cech soukenický. Zásluhou jeho mistrů, tovaryšů a učňů se Příbor profiloval jako soukenické centrum zaměřené na export. Význam města však zvýrazňovala i skutečnost, že byl sídlem arciděkanství, na druhé straně také sídlem piaristické koleje, což z něj činilo středisko školství a kultury pro celou oblast severovýchodní Moravy. Právě piaristé přispěli k náboženskému, duchovnímu a kulturnímu rozkvětu města a jejich činnost zde zanechala nesmazatelné a nepřehlédnutelné stopy.

Vztah obyvatel k víře se navenek projevoval nejvíce péčí o místní sakrální stavby, k nimž patřil vedle farního kostela Narození P. Marie též kostel sv. Kříže, piaristický kostel sv. Valentina a kostelík (hřbitovní kaple) sv. Františka, dále špitální kaple sv. Alžběty, kaple sv. Marka, Jana Sarkandra a Jana Nepomuckého i mariánský sloup a socha Madony s dítětem a plastikami sv. Rocha a sv. Floriána uprostřed náměstí.<sup>3)</sup> Zejména kostely se vyznačovaly přepychovým interiérem a byly zajištěny i po finanční stránce - např. v roce 1771 byl majetek farního kostela vyčíslen nemalou částkou 8081 zl.<sup>4)</sup> Při kostelech byly zakládány četné nadace (fundace) a působila při nich čtyři náboženská bratrstva. Jejich existence byla jedním z průvodních projevů religiozity stejně jako procesí, velkolepé náboženské slavnosti či

atraktivní divadelní představení, jejichž slovesný, vizuální a hudební projev vyhoval vkusu barokního diváka a určoval i dotvářel podstatu jeho vidění světa.

Do takového ovzduší byly v roce 1761 přineseny z Říma ostatky sv. Urbana. O pohnutkách a okolnostech tohoto aktu prameny mlčí a omezují se bohužel spíše na obecná konstatování: „Kaple při malém kůru (ve farním kostele) vystavena jest L. P. 1577, v ní jest oltář S. Antonína Paduánského a tělo sv. Urbana, mučedníka Božího, kteréž v roku 1761 z Říma od jednoho obyvatele příbořského skrz bulu papežskou za patrona toho města jest darované, donesené a představené, kteréžto kosti těla toho sv. mučedníka na oltáři v tej kapli jsou k uctění v sklennej (= skleněné) truhle všeobecnému lidu vystavené, jehožto slavnost se světí 25. máje každého roku.“<sup>5)</sup> Podle další zprávy přebýval u kaple sv. Marka „jeden bohobojný poustevník jménem Frater Fabián, který měl svou poušť (= poustevnu) neb obydlí při tom kostelíčku, potom, když ke kasírování přišlo, v městě přebýval; k tomu chtějí mnozí, že ten poustevník byl vůdcem toho obyvatele do Říma, s kterým sv. Urbana relikvie donesl a tu formu, v které svaté ostatky vsazeny jsou, on sám svou vlastní rukou kunstovně vyhotovil, a když v Pánu usnul, pohřben jest na krchově zdejšího farního chrámu Páně.“<sup>6)</sup> G. Wolny k tomu dodává, že ostatky sv. Urbana, konkrétně část lebky a holenní kosti, přinesl v roce 1761 z Říma do Příbora zdejší švec, aniž však uvádí jeho jméno.<sup>7)</sup> Konkrétní jméno měšťana či ševce, který se vydal do Říma, zůstává zahaleno tajemstvím, oním poustevníkem však mohl být Fabián Krč. Víme o něm ovšem jen to, že zemřel v Příboře na Horním předměstí č. 187 dne 21. května 1783 ve věku 74 let.<sup>8)</sup> Poustevna u kaple sv. Marka byla v roce 1787 již neobydlená.<sup>9)</sup>

Relikvie světce, přinesené do města, uložil tehdejší farář J. Svoboda ve farním kostele v kapli sv. Antonína Paduánského a uctívat se měly – alespoň prozatím – ve svátek sv. Jana Křtitele.<sup>10)</sup> Událost vyvolala značný rozruch a navenek se odrazila v několika rovinách.

Nejdříve a na první pohled zřejmě nejmarkantněji se promítla ve jménech, které rodiče vybrali pro narozené chlapce. Zatímco v letech 1755 - 1760 dostal jméno Urban jen jediný chlapec narozený v Příboře, od dubna 1761 do konce roku bylo tímto jménem, většinou jako druhým, pokřtěno 29 narozených hochů, tedy celá třetina.<sup>11)</sup> Tato situace se opakovala i v roce 1762, kdy se narodilo 25 „Urbanů“, o rok později však již jen 12 a v letech 1764 a 1765 po dvou.<sup>12)</sup>

Dalším pozoruhodným jevem bylo rychlé šíření zpráv o zázračném působení světcových ostatků, jimž byla přičítána moc při uzdravování řady nemocných. A těchto relací nebylo málo, neboť lidí, zázračně uzdravených modlitbou, příp. darem sv. Urbanovi neustále přibývalo. Již 23. dubna 1762 dosvědčili příbořský děkan a farář J. Svoboda, kaplan A. Freiheit, kooperátoři F. Poltz a J. Závodský a dále příbořský primátor a šest dalších svědků 21 případů zázračného uzdravení s přímluvou sv. Urbana jen v Příboře. Své vyjádření připojil též městský chirurg K. Hoffman v tom smyslu, že k uzdravení nemocných nedošlo v důsledku použití medicíny, nýbrž zvláštní boží pomocí prostřednictvím a zásluhou sv. Urbana mučedníka. Jednalo se vesměs o neduživost, horečky, zimnici, koliku a odstranění dlouhotrvajících boles-

tí, včetně bolestí očí, na něž byla tehdejší medicína „krátká“.<sup>13)</sup> Již předtím - v prosinci roku 1761 - zaslal J. Svobodovi zprávu o čtyřech zázracích sv. Urbana, „jehož kosti opatruje farní kostel“, farář z Frýdlantu n. O. J. J. Kraut. I tentokrát se jednalo o bolesti, horečky a zimnici.<sup>14)</sup> Šest případů zázračného uzdravení oznámil také štramberský farář F. Wach 6. května 1762 (bolesti, zácpa, pomoc při porodech, horečka).<sup>15)</sup>

Vyjádření o zázračném uzdravení, potvrzené váženými osobami, sepisovali i jednotlivci nejen z Příbora a blízkého okolí, ale i z míst vzdálenějších. Dojemně zní např. vyznání F. J. Krauta z Frýdlantu n. O., jehož tříletá dcerka Anička se těžce roznemohla, 14 dní nepřijímala potravu, a i když dostala náplasti na žaludek a od lazebníka pilulky, začala otékat. „Vidúce já, že lékařství žádné platno není, tak jsem já to dítě obětoval Pánu Bohu, Panně Marii a sv. Urbanovi, kdežto jeho svaté relikvie v městě Příboře lidem k potěšení pozůstávají ..., (a) když také samo děvčátko vlastními ústy svatému Urbanovi se obětovalo, druhého dne ranního času jísti žádalo, opuchlina se pomaly tratila, a tak za málo dní dokonale uzdraveno bylo.“<sup>16)</sup> Neméně zázračné bylo i uzdravení krejčího Matyse Buriše ze vzdálenějších slezských Žárů, který na Zelený čtvrtek 1761 oslepl na pravé oko, které vypadalo „jako by ho bílým voskem přetáhl ... Radil jsem se zpočátku domácích felčarův, když ale mně oni žádnou naději k budoucímu zraku nedávali ... vedla mě má manželka do Ratiboře.“ Ovšem ani tam mu nepomohli, dostal jen nějaký prášek, který - když si jej doma nasypal do oka - situaci ještě zhoršil - „oko vylezlo ven a tři neděle vypadnuté z hlavy trčelo a to se stalo o sv. Jakubu. Pak přišla jedna žena zdejší z Příbora po P. Marie narození a ta o sv. Urbanu mnoho mluviti začala, co v Příboře viděla a slyšela a přinesla kúsek bavlny, co svaté kosti v ní zavínuté byly.“ Krejčí si bavlnu přiložil na oko, pomodlil se a šel spát. Když se ráno probudil, byla blána na oku „rozpuklá“ a v poledne již viděl.<sup>17)</sup>

Další zázraky potvrdili příborský kaplan a štramberský kooperátor (7. dubna 1762), hukvaldský kaplan (6. května 1762) i farář ze Sedlnice (26. dubna 1762). Jindy se stali svědky drnholecký fojt Ondřej Kahánek, purkmistr Václav Kuchař a Tomáš Kutáč. 2. května 1762 totiž před nimi popsali Ondřej Kutáč z Drnholce, jak „skrže pomoc našeho vyvoleného patrona sv. Urbana pomoc a uzdravení jsme dosáhli“. Jeho malý synek měl „na pupečku takovou neduživost, že nemohl jíst, a co snědl, to zvrátil ... (dítě) tak schlo, (že) jenom kůža a kostečky zůstalo ... a tak rodičové ... vzali důvěrnost a náchylnost ke sv. Urbanovi a to dítě ofěrovali a obětovali.“ I v tomto případě se stal zázrak, neboť dítě „k předešlému zdraví přišlo skrže našeho patrona sv. Urbana.“<sup>18)</sup>

Své vyjádření písemně sdělil i hukvaldský hejtman Martin Jan Uhlář. Jeho žlučnickové potíže trvaly v minulém roce (= 1761) celých sedm týdnů a ranhojiči mu nedávali naději na uzdravení. Teprve když se obrátil o pomoc ke sv. Urbanovi do Příbora, nejenže se uzdravil, nýbrž nabyl brzy i dřívější síly.<sup>19)</sup>

Zřejmě existovala všeobecně rozšířená víra, že tam, kde nepomáhala medicína, pomohl světec.

Stranou nezůstali ani představení města, i když reagovali později - teprve „dne 12. máje 1762 při drženém svatojiřském obecním shromáždění probralo shromáždění punkta“, týkající se mj. patentů, proviantních restů, místního varhaníka, dobytka, pronájmu Borovce, soli, řezníků, výkupu dříví a také sv. Urbana: „Poněvadž počestná obec S. Urbana za patrona města sobě vyvolila, tak má počestný magistrát tu důvěrnost, že počestná obec a jedenkaždý jeho svátek světiti bude ... jednohlasně na to zvolili, že se na budoucnost jeho svátek světiti má.“<sup>20)</sup> Tímto usnesením se světec stal oficiálním patronem Příbora.

Na druhé straně však celá záležitost přinesla i řadu otazníků. Deputace z Říma ostatky údajně přinesla 8. dubna 1761, ale v tzv. protokolu vydaných autentik<sup>21)</sup> pro farní kostely o nich není ani zmínka; kupodivu zde však nalezneme zápis ze 12. února 1761, kdy příborský farář Svoboda žádal o potvrzení pravosti části praporce mučedníka Jiřího.<sup>22)</sup> Snad si již tehdy - stejně jako dnes - nebyla církev osobou, či spíše mučednictvím papeže Urbana I. zcela jistá. O jeho životě a působení se totiž příliš věrohodných zpráv nedochovalo. Má se za to, že byl papežem od roku 225 a 25. května 230 byl sťat; někdy se též uvádí jako datum jeho smrti 19. nebo 28. květen.<sup>23)</sup>

Jeho ostatky, přinesené do Příbora, však zvýšily věhlas města, což se navenek projeвило mj. i přílivem poutníků. Proto mohl příborský farář Svoboda již začátkem května 1762 ve zprávě zaslané olomoucké konzistoři konstatovat, že na přímlyvu světce došlo k četným zázrakům v uzdravení, jak dosvědčily hodnověrné osoby, a že do města přicházejí poutníci i ze vzdálenějších míst. Mohl se pochlubit, že pro sv. Urbana bylo zadáno již 922 tzv. stipendií a zavěšeno 129 zlatých a stříbrných obětí. Jeho hlavní starostí nyní bylo - a v tomto případě žádal konzistoř o radu - jak má dále postupovat a zejména který den má být sv. Urbanovi zasvěcen, aby se jeho kult ještě více „rozmnožil.“<sup>24)</sup> Konzistoř obdržela Svobodovu žádost 10. května a její odpověď na sebe nedala dlouho čekat. Po konzultaci s olomouckým fyzikem a doktorem medicíny A. E. Heinrichem, který „zázračná“ uzdravení připsal přirozeným příčinám, zaslala konzistoř do Příbora psaní, zachované však jen v konceptu. Uvádělo se v něm, že dobrodiní, která měl sv. Urban učinit, jsou sice obdivuhodná, ale neprůkazná, a vzhledem k tomu, že nejisté a podezřelé zázraky mohou znevážit církev u kacířů, zakazovalo se o nich zmiňovat při kázáních. Ze stejného důvodu byla konzistoř i proti tomu, aby se zavedl zvláštní svátek pro uctívání světce. Farář však mohl i nadále shromažďovat popisy zázraků opatřených svědeckými výpověďmi.<sup>25)</sup>

Zřejmě striktní a zcela jednoznačné rozhodnutí olomoucké konzistoře bylo důvodem k tomu, že se o ostatcích sv. Urbana nerozepisovaly ani dochované tzv. děkanské matriky z let 1764 a 1771,<sup>26)</sup> z nichž první sepsal ještě farář J. Svoboda a druhou jeho nástupce A. Freiheit.<sup>27)</sup> O zázracích a zázračných uzdraveních s pomocí sv. Urbana se postupně přestávalo na veřejnosti hovořit, ale kult světce jako patrona města přetrvával. Již farář Svoboda založil tradici každoročního přenášení světcových ostatků, v níž pokračovali i jeho dva následovníci.<sup>28)</sup> Vždy se jednalo o velko-

lepou podívanou, navštěvovanou poutníky z blízkého i vzdálenějšího okolí. Z tohoto pohledu je zajímavé, že se taková událost nijak výrazně nepromítla ve finančních výdajích. Jak ukazují účty farního kostela, jednalo se jen o velmi malé položky, např. v roce 1762 dostal kovář „za czweczky a brantale k slavnosti sv. Urbana“ 27 krejcarů, o rok později při stejné příležitosti bylo vyplaceno 11 krejcarů za „czweczky“ a tři krejcarey za bavlnu apod.<sup>29)</sup>

Ránu této tradici zasadily v osmdesátých letech 18. století josefínské reformy, které mj. zakazovaly různé náboženské zvyklosti, tradice a slavnosti. Zákaz se vztahoval i na slavnost přenášení ostatků sv. Urbana.

K jejímu obnovení mohlo dojít až v roce 1811 u příležitosti padesátiletého výročí přenesení relikvií z Říma. Toho roku připadl 25. květen, zasvěcený sv. Urbanovi, na sobotu. Již v pátek byly jeho ostatky přeneseny na hlavní oltář, v sobotu se konala slavná zpívaná mše svatá, „kdež mnoho poutníků venkovních a valašského lidu s procesími se dalo najít“.<sup>30)</sup> Večer se konaly litanie, „pak na noc celé město, obzvláště na rynku, světlama illuminirované, kdež také tu celú noc lid s nábožným zpěvem a modlením i střelbú pro velkú radost a potěšení strávili.“<sup>31)</sup> Hlavní slavnost se konala v neděli. Po ranní mši se „přenášelo tělo sv. Urbana z velkého oltáře ven přes plac po rynku v pořádku následujícím: nejprv šli žebráci s křížem a s korubiama, pak malé dítky a žáci školní, po nich studenti z gymnasia, pak cechové dle pořádků a duchovenstvo, za nimi se neslo tělo sv. Urbana nejprv od duchovenstva, po nich ouřad městský a naposledy cechmistré od cechův. S tím nábožným průvodem, když po rynku a muzicírování, se zpěvem rozličného hlasu a střelbú svatě tělo Urbana v nábožnosti a uctivosti přenešeno bylo...“<sup>32)</sup> Poté byly ostatky přeneseny zpět do kostela, kde se konalo dvojí kázání (česky i německy), následovala zpívaná mše, při níž nechybělo Te Deum a „přes celý oktáv toho svatého Urbana litanie a růženec v tom chrámu Páně se držívaly.“<sup>33)</sup>

Stalo se tedy zvykem a tradicí, že k přenášení ostatků sv. Urbana jako patrona města docházelo vždy v padesátiletých intervalech. Poprvé se taková slavnost konala v roce 1811 a poté ještě dvakrát – v letech 1861 (viz výše) a 1911. Další výročí připadlo na rok 1961, ale z pochopitelných důvodů se slavnost nekonala, resp. o ní prameny mlčí. Další, tentokrát 250-leté výročí, připadá na rok 2011.

<sup>1)</sup> Státní okresní archiv v Novém Jičíně (dále jen SOKA NJ), fond Archiv města Příbora (dále jen AMP), inv. č. 153 - *Kniha kostelních inventářů, farních a školních fundací*, fol. 293-296. Tamtéž i následující text (zkráceno).

<sup>2)</sup> LÁZNIČKA, Z.: *Moravská města*, Brno 1948, s. 75. V roce 1754 žilo ve městě 360 měšťanů a předměšťanů, v roce 1768 jen 105 měšťanů a 212 předměšťanů; tj. do údaje o počtu obyvatel v roce 1754 byli zřejmě započtení i řemeslníci a nádeníci bez vlastního domku. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAO-OI), fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků (dále jen ÚŘAS), inv. č. 9921, sign. E 34/33-1, kart. 1260. ZAO-OI, fond Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO), inv. č. 2260, sign. Temp 129, kart. 491.

<sup>3)</sup> *Dějiny města Příbora*, Nový Jičín - Příbor 2002, s. 98-106.

<sup>4)</sup> ZAO-OI, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (dále jen ACO), č. knihy 222 - *Děkanská matrika Příbor*, 1771.

<sup>5)</sup> SOKA NJ, fond Farní úřad Příbor (dále jen FÚP), inv. č. 185, sign. XI/I - *Kniha památností (18. stol.)*. ZAO-OI, fond AO, inv. č. 1677, sign. Ba 619, kart. 356.

<sup>6)</sup> ZAO-OI, fond AO, inv. č. 1677, sign. Ba 619, kart. 356. Kaple i s poustevnou byla v roce 1787 zbourána a kamení z ní použito na výstavbu zdi kolem hřbitova u kostela sv. Valentina. POKORNÝ, F.: *Vlastivěda moravská II, Příborský okres*, Brno 1917, s. 117.

<sup>7)</sup> WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie III.*, Brno 1859, s. 28-29.

<sup>8)</sup> Zápis v úmrtní matrice je ovšem velmi stručný - zemřel „*Fabian Krcz, quondam eremita.*“ ZAO-OI, Sběrka opisů matrik, kart. 7422.

<sup>9)</sup> „*St. Marcus Kapelle, sog. Enifüllerei, unbewohnwt, wobei eine Wohnung No. 187; ganz eingegangen.*“ ZAO-OI, fond Velkostatek Hukvaldy, prozatímní inv. č. knihy 46.

<sup>10)</sup> ZAO-OI, fond ACO, sign. B 5, kart. 567.

<sup>11)</sup> V roce 1761 se v Příboře narodilo celkem 222 dětí, z nichž bylo 98 chlapců. ZAO-OI, Sběrka opisů matrik, kart. 7428.

<sup>12)</sup> Tamtéž.

<sup>13)</sup> ZAO-OI, fond ACO, sign. B 5, kart. 567.

<sup>14)</sup> Tamtéž.

<sup>15)</sup> Tamtéž.

<sup>16)</sup> Tamtéž. Zprávu potvrdil frýdlantský farář J. J. Kraut 21. prosince 1761.

<sup>17)</sup> Tamtéž. Jeho výpověď potvrdila příborská městská rada v čele s primátorem i městský syndik 19. dubna 1762, když přišel Buriš sv. Urbanovi osobně „poděkovat“.

<sup>18)</sup> Tamtéž.

<sup>19)</sup> Tamtéž.

<sup>20)</sup> SOKA NJ, fond AMP, č. knihy 91 - *Protokoly obecního shromáždění 1747-1768*.

<sup>21)</sup> Autentika = písemnost církevní správy, v tomto případě olomoucké konzistoře, ověřující pravost ostatků svatých.

<sup>22)</sup> ZAO-OI, fond ACO, č. knihy 1 - *Protokol vydaných autentik (1751-1765)*.

<sup>23)</sup> Jeho hrob byl údajně nalezen v roce 1854 na římské Via Appia. Dnes je považován za patrona vína, vinohradů, vinařů a bednářů, za ochránce proti mrazu, bouři a blesku, ale i za ochránce proti opilství. Jeho atributem bývá většinou hrozen vína, vinná réva nebo soudek s vínem snad proto, že jeho svátek po tzv. ledových mužích (Pankrác, Servác, Bonifác, tj. 12.-14. květen) připadá na dobu, kdy vinná réva nasazuje na květ. VONDRUŠKA, I.: *Životopisy svatých I*, Praha 1930, s. 88. REMEŠOVÁ, V.: *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991, s. 53. SCHAUBER, V.: - SCHINDLER, H. M.: *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994, s. 252.

<sup>24)</sup> ZAO-OI, fond ACO, sign. B 5, kart. 567.

<sup>25)</sup> SOKA NJ, FÚP, inv. č. 251, sign. V b, kart. 35 - *Oltářní privilegia, indulty*. ZAO-OI, fond ACO, sign. B 5, kart. 567.

<sup>26)</sup> ZAO-OI, fond ACO, č. knihy 221 a 222.

<sup>27)</sup> J. Svoboda se stal příborským farářem a děkanem v roce 1750; zemřel 2. března 1768. Jeho nástupcem byl v témže roce jmenován A. Freiheit; zemřel 26. dubna 1776. Po něm byl na uvolněné místo dosazen J. Šternberský; zemřel v roce 1796. WOLNY, G.: c.d., s. 39. ZAO-OI, Sběrka opisů matrik, kart. 7421 a 7422.

<sup>28)</sup> SOKA NJ, FÚP, č. 5 - *Příborské kostely a hřbitovy a některé záznamy z dějin Příbora*. Strojopis, J. a V. Lankočí, 1963.

<sup>29)</sup> SOKA NJ, FÚP, inv. č. 13, sign. II c - *Účty farního kostela 1759-1851*.

<sup>30)</sup> Viz poznámka č. 28.

<sup>31)</sup> Tamtéž.

<sup>32)</sup> Tamtéž.

<sup>33)</sup> Tamtéž.

## K odhalování a odstraňování pomníků Josefa II. na Novojičínsku

*Jan Hanák*

V druhé polovině devatenáctého a počátkem dvacátého století vrcholil boj o národní, politickou a hospodářskou rovnoprávnost českého národa v rámci habsburské monarchie. Z obav ze ztráty dominantního postavení zakládali Němci v pohraničí obranné spolky<sup>1)</sup>, organizovali velkolepé národní slavnosti, vydávali vlastivědné časopisy a krajinské noviny. Na mnoha místech mocnářství se začaly stavět pomníky osvícenému panovníkovi Josefu II., který se s větším či menším úspěchem pokusil reformovat zaostalou monarchii. V rozmezí dvaceti let byly postaveny také v Suchdolu n. Odrou, ve Fulneku a v Novém Jičíně. V bohatém, převážně zemědělském Kravařsku se starými etnickými a někde evangelickými tradicemi byl Josef II. uctíván nejen jako lidový císař, osvoboditel sedláků a nekatolíků, ale i jako panovník usilující o stát s centrální správou s výsadním postavením Němců. Při slavnostním odhalování pomníků byly tyto jeho zásluhy zdůrazňovány a aktualizovány.

Návrh na zbudování pomníku Josefu II. v Suchdolu n. Odrou vyšel ze schůze Zemědělského spolku 5. ledna 1881. Opíral se o sté výročí vydání obou patentů, byl přijat obecní radou, kde se ustavil i přípravný výbor. Ten vyhlásil peněžitou sbírku a stanovil odhalení pomníku na 9. říjen 1881. V předvečer oslav prošel obcí průvod a v odpoledních hodinách, po příjezdu dvou zvláštních vlaků z Nového Jičína, se za účasti čtyř tisíc občanů z místa a okolí odhalil pomník před novou školou. Mezi hosty byl okresní hejtman Krückl, říšský poslanec Neusser, starostové měst a obcí, pozdravné a omluvné listy přišly z císařské kanceláře, od následníka trůnu arcivévody Rudolfa, města Vídně a poslanců říšského sněmu. Po položení věnců, recitací a zpěvu odhalil sochu starosta Münster, pak následovaly projevy. Evangelický senior Szepessi císaři poděkoval, že dodržel slovo o rovnosti ve víře pro všechny, novojičínský starosta dr. Hugo Fux přiblížil přítomným Josefa II. jako lidového vládce, pro mnohé v té době jako nepřijemného reformátora a v soukromém životě i nešťastného člověka. Rolníci jistě rádi slyšeli, když ho označil za „císaře sedláků“. Nacionalisté přivítali, když dr. Fux citoval Josefův výrok: „Jsme Rakušané, ale i Němci“. Na adresu Čechů prohlásil, že i jim přinesly reformy Josefa II. prospěch.<sup>2)</sup>



Druhý pomník Josefu II. byl postaven ve Fulneku. V tamním zemědělském spolku o tom uvažovali již v roce 1881, ale k rozhodnutí v městském zastupitelstvu došli až v roce 1887. Oporu našla radnice v četných spolcích. Za vhodné místo pro pomník bylo vybráno rozcestí na úpatí Jeleního vrchu nedaleko silnic do Nového Jičína a do Bílovce a odhalení bylo stanoveno na 25. září 1887. Podle dobových zpráv se slavnost odhalení konala za krásného počasí a stala se velkou národní manifestací. Trvala od páté ráno do pozdních nočních hodin. Mezi tisíci účastníky z města i dalekého okolí bylo mnoho čestných hostů v čele s novojičínským hejtmánem Romerem. Pomník byl odhalen dopoledne. Po přečtení zdravic, položení věnců, recitacích a zpěvu následoval hlavní projev říšského poslance Neussera. Připomenul nejdříve historický význam josefínských reforem a potom se soustředil na jejich politický odkaz. Vyzvedl potřebu jednoty Němců v Rakousko-Uhersku, odmítl etnické, politické a hospodářské požadavky neněmeckých národů. Dovolával se Josefových argumentů zdůvodňujících nutnost centralistických a germanizačních zákonů a citoval jeho výroky: „Jsem německý kníže. Německá řeč je univerzální řečí naší říše“. Při převzetí sochy do ochrany města mu pak starosta Fulneku dr. Ludwig za projev poděkoval a označil ho za německo-nacionální. Všeobecné slavnostní náladě neodolal ani místní děkan P. Boschofski, i když katolická církev Josefa II. v lásce neměla. Účastnil se odhalení, „aby vyjádřil svoji německou solidaritu“.<sup>3)</sup>

O patnáct let později byl postaven pomník Josefu II. také v okresním městě Novém Jičíně. Bylo to roku 1902, kdy počet Čechů ve městě podstatně vzrostl, měli zde své spolky, Národní dům, organizovali společenský a kulturní život a bojovali s radnicí o školu.<sup>4)</sup> Nacionalisticky naladěná část Němců to nelibě nesla, cítila se ohrožena, docházelo až k nechutným projevům vzájemné averze.

Návrh postavit pomník vzešel v okraňšlovacím spolku již roku 1885, ale radnice ho nepřijala pro naléhavější úkoly. Spolek návrh opakoval roku 1899 a městské vedení ho tentokrát nejen přijalo, ale i ustavilo přípravný výbor v čele se starostou dr. Heinrichem Preisenhammerem. Výbor vyhlásil peněžitou sbírku a navázal jednání s vídeňským sochařem prof. Antonem Brenekem, tvůrcem sochy Josefa II. v Brně. Sochař nabídku přijal, roku 1900 navštívil Nový Jičín, doporučil umístit pomník na náměstí a schválil materiál pro podstavec, jehož zhotovení bylo zadáno místnímu kameníkovi Johannu Kubitschkovi<sup>5)</sup>. V prosinci 1900 si několik členů přípravného výboru za účasti známého malíře, novojičínského rodáka E. Veitha, prohlédlo ve Vídni v ateliéru prof. Breneka sochu již takřka připravenou k odlití. Malíř E. Veith se netajil obdivem nad provedeným dílem a prohlásil, že socha je zdařilejší než brněnská. Načež vznikl názor, že nejsou vážné překážky, aby pomník byl odhalen již v roce 1901.<sup>6)</sup>

Překážka se však vyskytla, když se mělo rozhodnout o jeho umístění. K původně sochařem doporučenému náměstí se objevil návrh, aby se pomník postavil naproti nynější střední odborné škole vedle tiskárny. Prostor měl být upraven na malý park. Spor byl vyřešen rychle a zajímavě. Na obou místech byl na krátkou dobu

umístěn model pomníku (naturgrosse Schablone), aby mohli občané a radní posoudit, které místo je výhodnější.<sup>7)</sup> Za několik dnů městské zastupitelstvo poměrem 18 : 2 hlasům rozhodlo o umístění pomníku na náměstí.<sup>8)</sup>

Vyhledání vhodné žuly a samotné práce na podstavci, jakož i dokončení peněžité sbírky rozhodly, že slavnostní odhalení se uskuteční o svatodušních svátcích roku 1902.<sup>9)</sup> Sochař i kameník všechny práce do určeného termínu dokončili a vytvořili pro Nový Jičín opravdu krásné dílo. Spolu s podstavcem byl pomník o čtvercové základně čtyři krát čtyři metry šest metrů vysoký. Třímetrový dvoustupňový podstavec z tmavé a světlé slezské žuly měl na zadní straně nápis: „Nezapomenutelnému lidovému císaři německé město Nový Jičín 1902“ a na přední straně jen „Josef II.“. Pro sochu v nadživotní velikosti si prof. Brenek jako předlohu vybral obraz Josefa II. od Battoniho z Císařského historického muzea ve Vídni. Do bronzu byla odlita v císařsko-královské umělecké lisovně Artura Kruppa ve Vídni. Ze sochy vyzařovala prostota a lidskost. Pravou rukou zdravil císař lid, v levé držel svítek listiny.<sup>10)</sup>

Odhalení pomníku ve dnech 17., 18. a 19. května 1902 bylo třídenním svátkem německého Kravařska. Předcházela mu velká osobní a mediální agitace. Hoschův list Deutsche Volkzeitung o této události referoval podrobně na mnoha stránkách a označil ji za národní slavnost, jakou Nový Jičín dosud nezažil. Za tři dny se zde představilo celé německé Kravařsko se svými kroji, písněmi, tanci a etnickými zvláštnostmi. Za účasti stovek hostů se konaly večerní průvody, velká shromáždění. Řada řečníků se snažila ze všech stran přiblížit zásluhy Josefa II., aktuálně je adaptovat na současné politické poměry a bohužel v době národnostních bojů i zneužít. Hoschovy noviny uvádějí doslovná znění hlavních projevů a současník si při jejich pročítání může učinit představu, k čemu byly v té době dobré.<sup>11)</sup>

Ostrý protislovanský útok se objevil v projevu prof. Staffeho v předvečer hlavního dne, kdy z balkonu radnice vyhlásil svatou povinnost bojovat s nenasytnými Slovany (mit nimmersatten Slaven), s těmi, kdo nám chtějí vzít statky, půdu, dědictví otců. „Cizí ruce! Pryč od německého majetku a německé země! Tato slavnost musí být víc než obyčejnou demonstrací. Je to slavnost jen pro Němce!“

Ani pozvaný hlavní řečník, olomoucký dr. Rudolf Sommer, později říšský poslanec, se při odhalování pomníku - po kladném zhodnocení josefínských reforem - nevyhnul politickým aktualitám.

Katolickou církev, která oslavy přecházela mlčením, přesvědčoval o nutnosti Josefových zásahů do církevních odvětvých pravomocí, o účelném využití peněz ze zrušených přebytečných klášterů pro vesnické kostely, nižší klerus, nemocnice a školy. Tvrdší postoj zaujal vůči odpůrcům josefínského centralismu, když prohlásil: „Odhalovaný pomník je plamenným protestem proti fantomu českého práva na svůj stát, proti roztržitému a oslabení naší státnosti.“

Příležitosti oslav, ale s menším ohlasem u přítomných, využili i Velkoněmci, kteří zaútočili na spojenectví Habsburků s Římem, na katolickou církev a horovali pro nejužší spojenectví s Německem. V nacionálním duchu bylo zformulováno i

usnesení městského zastupitelstva v Novém Jičíně při převzetí pomníku do péče a ochrany města. „Ať je tento pomník světlou výzvou k obraně německví našeho města a znakem vlastenecké obětavosti.“<sup>12)</sup> Obětavost občanů města byla opravdu velká jak při třídních oslavách, tak při peněžní sbírce. Vynesla tolik, že po zaplacení všech výdajů zůstala ještě značná částka na pamětní desku básníku Friedrichu Schillerovi v roce 1905. Úsměvné je to v té době s obranou německví, když dvoutisícová česká menšina musela řadu let bojovat s radnicí alespoň o menšinovou malotřídku.

O reakci novojičínských Čechů na odhalení pomníku Josefa II. se dovídáme jen z malé zmínky v týdeníku Kravařsko, který začal právě v roce 1902 v Novém Jičíně vycházet. Jeho vydavatel a redaktor v jedné osobě o události píše, že „pomník je chápán jako symbol německví a že Češi se k Josefovi II. mají stavět jako k dobrodinci“.<sup>13)</sup>

S porážkou v první světové válce a rozpadem Rakousko-Uherska se Němci na Novojičínsku těžce smířovali a vznik Československa odmítali. Přidali se k podivnému útvaru Deutschböhmen utvořenému německými říšskými poslanci z Čech a Moravy. Opava se stala sídlem jedné z jeho provincií nazvané Sudetenland. Na Novojičínsku měl Sudetenland největší oporu v Novém Jičíně, Fulneku a Bílovci. Po marném vyjednávání byla tato města během listopadu a prosince vojensky obsazena. Odpor však pokračoval demonstracemi a sabotážemi v zásobování, což vyvolávalo sociální napětí.<sup>14)</sup>

V Novém Jičíně, obsazeném 21. listopadu 1918, zůstala vojenská jednotka a demonstrace se konaly na náměstí u sochy Josefa II. Řečníci oživovali vzpomínky na rok 1902, na tehdy pronášené sliby věrnosti německví a jednotě. Tu spatřovali v připojení pohraničí ke zbytku monarchie, který s názvem Deutsch Österreich (Německé Rakousko) vznikl 30. října 1918 ve Vídni. Josef II. se stal symbolem tohoto spojení, pomník se postupně stával „trnem v oku“ českým vojákům i mnohým českým radikálům, které navíc provokoval postoj radnice k zastoupení Čechů v městské samosprávě i články v Hoschově listu Volkzeitung. Dr. Ernst Schollich<sup>15)</sup> a jeho přátelé svolali na 16. únor 1919 veřejnou schůzi německých politických stran do budovy „vereinshausu“ (dnešní Beskydské divadlo), kde se manifestovalo připojení k německému Rakousku. Po schůzi se pokračovalo v demonstraci - opět u sochy Josefa II.

K vyvrcholení boje za připojení k Německému Rakousku došlo v celém pohraničí 4. března 1919, kdy ve Vídni zahajoval činnost jeho první parlament. Stranou demonstrací nezůstala ani větší města na severní Moravě a ve Slezsku. V Novém Jičíně se demonstrace v režii Německé sociální demokracie konala v Dělnickém domě (dnešní FOKUS - středisko volného času) v odpoledních hodinách. Po schůzi se průvod účastníků vydal na náměstí k pomníku Josefa II., aby se zde v manifestaci pokračovalo.

Před Laudonovou ulicí (dnešní ul. 28. října) se dav střetl s vojenskou jednotkou, z nezjištěných příčin došlo ke střelbě a zranění osmi osob (5 civilistů a 3 vojáků). Vojáci demonstranty rozehnali a ve večerních hodinách pomník Josefa II.

zabednili.<sup>16)</sup> Město protestovalo, případ byl vyšetřován ministerstvem obrany; kdo střelbu zahájil, zjištěno však nebylo, a tím byla záležitost uzavřena. Zabedněný pomník „zdobil“ náměstí až do jara 1922, kdy na základě vládního usnesení nařídilo okresní hejmanství radnicím v Novém Jičíně, Fulneku a Suchdolu, aby pomník Josefa II. do stanovené doby odstranily, protože sochy jsou překážkou pro udržení klidu a pořádku. Nařízení vydané po prvních obecních i parlamentních volbách, kdy se situace pozvolna uklidňovala, vyvolalo u Němců nevoli a veřejné protesty. Radnice protestovaly u ministerstva vnitř. Novojičínská radnice však prostřednictvím okresního úřadu dostala od ministerstva příkaz odstranit pomník do 4. dubna, jinak že bude odstraněn na útraty města. Městská rada pak rozhodla, že k odstranění dojde 3. dubna a že socha bude umístěna ve skladu hasičské zbrojnice. Na 2. dubna 1919 večer svolaly tři politické německé strany - Německá nacionální DNP, Německá nacionálně socialistická dělnická DNSAP a Křesťansko-sociální do budovy „vereinshausu“ veřejnou schůzi, kde poslanec dr. Schollich využil imunity, aby v projevu spílal vládě a Čechům za přikof, jehož se tímto činem dopouštějí na Němcích. Účastníci byli vyzváni, aby se v největším počtu zúčastnili akce odstraňování a odvozu sochy. Po celodenní práci byla socha po dvaceti letech sundána z podstavce. Po projevu dr. Scholliche k třem tisícům přihlížejících, za zvonění a zpěvu „Deutschland über alles“, ji studenti zemědělské školy v Žilíně na selském voze převezli do hasičské zbrojnice. Odstraňování bylo úřady označeno za zesměšňování úředního rozhodnutí, prošetřování však nic pozitivního nepřineslo.<sup>17)</sup>

Po odvozu sochy zůstal na náměstí až do roku 1928 podstavec s nápisem, který se vojáci snažili odstranit, ale radnice jim v tom zabránila.<sup>18)</sup> V současné době je toto kamenické dílo součástí památníku obětem války na hřbitově v Novém Jičíně. Socha Josefa II. byla podle nepodložených zpráv spatřena ještě v roce 1942 a údajně ji měl starosta dr. Schollich zachránit před osudem zvonů, tj. před roztavením na zbraně.

S pomníkem Josefa II. se těžce loučili i v Suchdole n. Odrou. V odvolání se vedení obce hájilo tím, že v obci nedocházelo u pomníku k demonstracím. Nařízením však bylo všeobecné, obec se podřídila a sochu po 41 letech 16. března 1922 za účasti mnoha domácích i okolních diváků dala sundat z podstavce a nechala převést k úschově do místního evangelického kostela. Jak při odhalování v roce 1881, tak i nyní při odstraňování převažoval evangelický náboženský prvek. Byl výrazný jak v projevu pastora Alfréda Janika, tak i v recitaci a zpěvu evangelických duchovních básní a písní. Nacionální rušivý prvek do jinak poklidného aktu vnesl hlavní řečník ing. Rudolf Jung, vůdce nacionálně socialistické dělnické strany DNSAP, poslanec a známý rozbíječ republiky. V projevu napadl vládu a celý český národ, který „podobnými činy následuje husity“.<sup>19)</sup> Socha Josefa II. v evangelickém kostele přečkala řadu desetiletí a v říjnu 2001 byla vrácena na původní místo.

Ve Fulneku, sídle „hejmanství“ Sudetenlandu a vedení DNSAP v čele se starostou a poslancem Leo Schubertem, se obdobně jako v Novém Jičíně konaly po válce protičeskoslovenské demonstrace.

Proti odstranění pomníku Josefa II. se radnice odvolala u zemského úřadu, ale také bez úspěchu. Město se pak rozhodlo odstranit sochu v sobotu 20. května 1922 odpoledne, aby se aktu mohlo zúčastnit co nejvíce lidí. Okresní úřad však trval na pátku 19. května, jak bylo úředně stanoveno. I tak přišlo několik tisíc lidí z města a okolí. Hlavní řečník dr. Schollich pronesl projev plný urážek představitelů čs. státu a českého národa. Socha pak byla převezena do úschovy v zahradě továrníka Karla Kargla.<sup>20)</sup>

<sup>1)</sup> Na severní Moravě to byl Bund der deutschen Nordmährens (vedoucí Hermann Brass, továrník v Zábřehu na M., po něm dr. Schollich).

<sup>2)</sup> Kuhländchen, Vlastivědný časopis, R IV, s. 7 (vycházel v Novém Jičíně 1919 – 1932 a 1938 – 1939 – dále Khl.) Státní okr. archiv N. Jičín (SOA) Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land, R 1881, č. 41, 42, od roku 1901 Deutsche Volkszeitung, vydavatel August Hosch (SOA)

<sup>3)</sup> Kuhl. R IV. 1922, s. 8; Neutitscheiner Wochenblatt, R 1887, č. 38

<sup>4)</sup> Verwaltungsbericht für die Zeit 1889 - 1891, vydal Městský úřad Nový Jičín, s. 61 (SOA), dále VB Hanák Jan: Česká společnost v Novém Jičíně na přelomu 19. a 20. století, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 44, str. 1 a n., dále VSONJ

<sup>5)</sup> VB für die Zeit (1898 – 1900)

<sup>6)</sup> Deutsche Volkszeitung 1900, č. 104, str. 3, dále DVZ

<sup>7)</sup> DVZ č. 31, str. 6, 1901

<sup>8)</sup> DVZ č. 34, str. 4, 1901

<sup>9)</sup> DVZ č. 36, str. 4, 1901

<sup>10)</sup> VB für die Zeit 1901 – 1903

<sup>11)</sup> DVZ č. 41, 42, 1902

<sup>12)</sup> VB für die Zeit 1901 – 1903, str. 83

<sup>13)</sup> Kravaňsko, týdeník české menšiny, R I. č. 6, 1902, vydával Rudolf Válka v letech 1902 – 1907

<sup>14)</sup> Hanák Jan: Z dějin dělnického hnutí na Novojičínsku 1917 – 1921, str. 17 a n., vyšlo v publikaci K historii KSČ na Novojičínsku, vydal OV KSČ 1966

<sup>15)</sup> Schollich Ernst, PhDr. (1882 – 1945), od 3. 1908 prof. na Zemědělské střední škole v Žilině u N. Jičína, po roce 1918 starosta N. Jičína (1923 – 1933, 1938 – 1945), poslanec Národ. shromáždění 1920 – 1935

<sup>16)</sup> Presidiální spisy Okr. úřadu v N. Jičíně a zápisy četnické stanice v N. Jičíně (SOA)

<sup>17)</sup> Cit. pres. spisy (SOA)

Hanák Jan: PhDr. Ernst Schollich (připravená práce k vydání SOA) DVZ č. 39, str. 4, 1922, č. 40, str. 3

<sup>18)</sup> VB für die Zeit 1912 – 1938, str. 436 (SOA)

<sup>19)</sup> Khl, R IV. 1922, str. 168, DVZ č. 35, str. 5, 1922

<sup>20)</sup> Khl R. IV. 1922, č. 57, str. 6, DVZ č. 59, str. 4, 1922

## Čtyřčata v Hladkých Životicích v roce 1876

*Eva Štěpánová a Jan Štěpán*

Vícečetná těhotenství, tj. těhotenství při kterém jsou plody nejméně dva, byly do nedávné doby velkou vzácností. V dnešní době se již nejedná o vyslovenou raritu, a to vzhledem k možnostem vědy při pomoci neplodným pářům. Možnosti jsou pomocí léčby či implantací více oplodněných vajíček do dělohy, nebo používáním hormonální antikoncepce a jejím náhlým vysazením za účelem otěhotnění, kdy naráz dojde k ovulaci několika vajíček schopných oplodnění.<sup>1)</sup>

Za normálních okolností je pravděpodobnost narození jedné dvojčat na 80 porodů, jedné trojčat na 80<sup>2</sup> a čtyřčat na 80<sup>3</sup>. Vícečetné těhotenství je také pravděpodobnější u rodiček s více porody (multipar), a to mezi 30. - 40. rokem. V tomto případě jde o dvouvaječná dvojčata, přičemž jednovaječná dvojčata mají celosvětově stejnou frekvenci 1 : 1000 těhotenství. Pokud se jedná o dvojčata, jsou buď jednovaječná, nebo dvouvaječná. Jednovaječná dvojčata jsou vždy stejného pohlaví (M+M, F+F) a mohou mít jednu společnou či dvě rozdílné placenty. Dvouvaječná dvojčata oproti tomu mohou být stejného, ale i rozdílného pohlaví (M+M, F+F, F+M) a mají vždy dvě placenty. Trojčata obvykle vznikají ze dvou oplozených vajíček, jsou vzácným jevem a porod je zpravidla předčasný a s nedozrálými plody. Pokud se jedná o čtyřčata, platí totéž co u trojčat, jen s daleko vyšší rizikovostí.

V příkladu uveďme práci dr. Hajna „Vícečetné porody v Olomouci v letech 1661 – 1900“.<sup>2)</sup> Z výsledků výzkumu vyplývá, že v Olomouci se v období 349 let narodilo 77 310 dětí. Z toho bylo 1046 porodů dvojčat, tj. 1,37 % a pouze 9 porodů trojčat, tj. 0,01 %.<sup>3)</sup> Článek téhož autora „Čtyřčata na severní Moravě“ uvádí ojedinělý nález čtyřčat z roku 1820 v Plečích na severní Moravě.<sup>4)</sup> V tomto případě se jednalo o čtyři chlapce, z nichž dva zemřeli v den porodu a dva 8 a 13 dní po porodu, přičemž jako příčina úmrtí byla uvedena slabost a psotník. Zmiňuje dále, že v Československu se v letech 1919 - 1937 narodilo 5 768 000 dětí, z toho sedmkrát čtyřčata. V Hladkých Životicích se v roce 1876 také narodila čtyřčata a okolnosti si nyní blíže probereme.

V Hladkých Životicích č. 79 žila rodina sedláka Jindřicha Liebschera, syna sedláka Josefa Liebschera z Hladkých Životic a Terezie, dcery mlynáře Ondřeje Johna ze Stachovic. Jeho manželka Alžběta, narozená 30. prosince 1842, byla dce-

rou sedláka Michaela Hanse ze Suchdolu a Anny Mansbardové. Prarodiče z matčiny strany byli sedlák Jindřich Mansbard a Anna, dcera Antonína Münstera ze Suchdolu. Liebscherovi již spolu měli tyto děti: Vilém \*12. ledna 1868, Jindřich \*23. září 1869 (utopil se 19. března 1872), Gustav \*8. června 1871 (zemřel 8. února 1877 na zápal plic), Aloisie \* 9. července 1873 a Josef \* 13. března 1875.<sup>5)</sup>

Dne 16. prosince 1876 se rodině narodily za pomoci porodní báby Růženy Hankeové čtyřčata Jindřich, Karel, Marie Alžběta a Adolf.<sup>6)</sup> Z úmrtní matriky se dozvídáme, že 30. prosince zemřel na slabost Adolf (14 dní), 31. prosince zemřel na psotník Karel (15 dní), 3. ledna zemřel na psotník Jindřich (18 dní) a 5. ledna zemřela na psotník Marie (20 dní). 15. ledna 1877 zemřela na horečku v šestinedělí jejich matka Alžběta ve věku 34 let. Spadá tedy do multipar, u kterých došlo k vícečetnému těhotenství mezi 30. a 40. rokem.<sup>7)</sup>

Předně je jasné, že porodní bába odvedla svou práci na výbornou, neboť dnes se většinou porod trojčat a výše provádí císařským řezem. Jedná se sice již o období konce 19. století, ale přesto je až neuvěřitelné, že děti dokázaly přežít tak dlouhou dobu. Jak bylo uvedeno v případě čtyřčat z roku 1820, dvě děti zemřely týž den a dvě děti po 8 a 13 dnech od porodu. V Hladkých Životicích děti žily 14, 15, 18 a 20 dní. Dnes by tato čtyřčata bezpochyby přežila, neboť s největší pravděpodobností všechny děti zemřely nedostatečnou výživou a na nedostatečný vývin před porodem.

V případě těchto čtyřčat se mohlo jednat o jedna jednovaječná dvojčata M+M a dvouvaječná dvojčata M + F, nebo o dvě dvouvaječná dvojčata stejné kombinace.<sup>8)</sup> V každém případě se jednalo o čtyři placenty, není tedy divu, že matka zemřela. Ovšem ani v tomto případě nebyl primární příčinou smrti porod. Tou je většinou vykrvácení přímo při porodu nebo velmi obtížný porod, což zde ale můžeme vyloučit. Uvedená příčina úmrtí horečka omladnic (puerperální infekce) je infekce, která se postupně šíří do celého těla a způsobuje sepsi.<sup>9)</sup> Příčin může být více, což již dnes není možné zjistit, ale pravděpodobně se zde jednalo nejen o infekci, ale také o kombinaci hormonálních změn, laktální psychózu a trauma způsobené úmrtím všech čtyř dětí.

Pokud se podíváme na celou záležitost z hlediska demografie, v období let 1801 - 1870 se v Hladkých Životicích narodilo přibližně 2311 dětí, z toho 25 dvojčat (a jedna čtyřčata).<sup>10)</sup> Ve stejném období se v Suchdolu, odkud pocházela matka čtyřčat, narodilo přibližně 2029 dětí, na což připadalo 21 dvojčat.<sup>11)</sup> Obecně se uvádí, že na jeden porod dvojčat připadá 85 jednočetných porodů.<sup>12)</sup> V případě Hladkých Životic by to při 25 dvojčatech znamenalo 2125 dětí (ve skutečnosti k tomu došlo až při 2311) a u Suchdolu při 21 dvojčatech 1785 dětí (ve skutečnosti až při 2029). Poněkud lépe v tomto vyznívá tzv. Hellin-Zelenyho zákon, který dvojčata uvádí na 89 jednočetných porodů, pak tedy v Hladkých Životicích 2225 a v Suchdolu 1869 dětí. V případě čtyřčat v Hladkých Životicích je však pravděpodobnost 1 : 85<sup>3</sup>, tedy na 614 125 jednočetných porodů (Hellin-Zeleny 1 : 89<sup>3</sup>, tedy na

704 969 jednočetných porodů).<sup>13)</sup>

Z pohledu genealogie zjistíme, že se v mnoha případech vícečetného těhotenství vyskytují mezi rodiči některá příjmení. V Hladkých Životicích je to Liebscher a v Suchdolu Münster. Otec čtyřčat nesl příjmení Liebscher a z 25 dvojčat narozených v Hladkých Životicích jich 6 mělo některého z rodičů či prarodičů příjmení Liebscher. Ve dvou případech to byl otec, ve třech matka a v jednom babička z matčiny strany. V Suchdolu se ve stejném období opět u šesti dvojčat (z 21) nachází příjmení Münster, což byla matka Alžběty Liebscherové. Zde nesly příjmení vždy matky, v jednom případě byli Münsterovi dokonce otec i matka.

<sup>1)</sup> MACKŮ, František: *Porodnictví*, Praha 1996, s. 121 - 124

<sup>2)</sup> HAJN, Václav: *Vícečetné porody v Olomouci v letech 1661 - 1900*, In: *Demografie*, ročník 30, C. 3, 1988, s. 271-275

<sup>3)</sup> Tamtéž, s. 271

<sup>4)</sup> HAJN, Václav: *Čtyřčata na severní Moravě*, In: *tisk Nová Svoboda*, roč. 44, C. 148 z 25. června 1988, s. 6

<sup>5)</sup> Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (ZAOPO), fond Opisy matrik, kartony 6561, I/134

<sup>6)</sup> Zemský archiv v Opavě, matrika rodná Hladké Životice svazek II., sign. Od V 7, fol. 99 - 100

<sup>7)</sup> viz poznámka č. 1, s. 121

<sup>8)</sup> Tamtéž, s. 121 - 122

<sup>9)</sup> Tamtéž, s. 267 - 268

<sup>10)</sup> ZAOPO, fond Opisy matrik, kartony 6560, 6561, některé roky scházejí

<sup>11)</sup> ZAOPO, fond Opisy matrik, kartony 7688, 7689, některé roky scházejí

<sup>12)</sup> Viz poznámka č. 2, s. 271

<sup>13)</sup> Dorlands's medical dictionary: Hellin's law, Hellin-Zeleny law, one in about 89 pregnancies ends in the birth of twins; one in 89 x 89, or 7921, of triplets; one in 89 x 89 x 89, or 704,969, of quadruplets

**Jaroslav Novobilský**  
učitel, osvětový pracovník a účastník národního boje za osvobození –  
100 let od narození

*Vlastimil Novobilský*

V letošním roce uplyne 104 let od narození a 65 let od násilné smrti Jaroslava Novobilského, učitele, osvětového pracovníka, budovatele českého školství v Melči u Opavy a účastníka národního boje za osvobození od fašismu na počátku 2. světové války.

J. Novobilský se narodil v Závišicích v okrese Nový Jičín v rodině dělníka, který od roku 1929 byl nezaměstnaný a jen s obtížemi živil rodinu mající další čtyři syny a jednu dceru. Navzdory tíživým životním poměrům rodiče umožnili třem synům dosáhnout vyššího vzdělání. Syn Jaroslav vystudoval s výborným prospěchem střední školu v Příboře, kam musel denně docházet 6 km pěšky. Po maturitě vystudoval ve stejném městě učitelský ústav. Po ukončení vojenské služby u 15. pluku v Opavě v roce 1925 nastoupil na učitelské místo na obecné škole ve Větrkovcích (nyní Lubině), později v Libhošti a Mniší. V tomto období vykonal v Příboře zkoušku způsobilosti z matematiky a fyziky pro školy měšťanské a v roce 1927 nastoupil do právě zřízené měšťanské školy v Melči u Opavy.

V roce 1931 byl osmadvacetiletý J. Novobilský jmenován ředitelem měšťanské obecné a mateřské školy v Melči. V té době byl již dobře obeznámen s obtížným postavením české školy v této převážně německé obci. Každá ze čtyř tříd měšťanské školy byla umístěna v jiné části vesnice. Učilo se ve skleníku, v hospodě, v bývalé garáži, v německé škole i ve třídě bezprostředně sousedící s vepřínem. Hned po nástupu do funkce si ředitel Novobilský předsevzal vybudovat v Melči novou školní budovu pro českou mládež, která sem docházela z několika sousedních obcí. Svou mimořádnou houževnatostí, nesčetnými návštěvami a intervencemi u oficiálních institucí v Opavě a v Praze a s podporou české menšiny získal povolení stavby, která byla ukončena 28. října 1935 navzdory štvavé kampani ze strany místních Němců proti nové škole. Otevření školy za přítomnosti ministra školství Československé republiky dr. Jana Kaprase se stalo mohutnou manifestací českého lidu v této oblasti. Významnou událost pozdravil také prezident republiky a souhlasil, aby nesla jméno „Masarykova obecná a měšťanská škola“. Vroucími verši pozdravil nově otevřenou školu také básník slezského lidu Petr Bezruč.

Vnitřní život školy byl již tehdy zásluhou jeho ředitele na vysoké úrovni. Byly používány moderní výukové metody a pomůcky, pro podchycení zájmu žáků byly z iniciativy ředitele školy zřízeny různé kluby, v nichž se mládež připravovala na veřejný život. Podle zájmu mohli žáci pracovat v klubu literárním, přírodovědeckém, esperantském, zeměpisném, pěveckém, modelářském, sportovním a radioamatérském. Na škole vycházel časopis Rozmach, byl založen divadelní a loutkářský soubor. Nepovinně se vyučovalo hře na housle a těsnopisu.

Ředitel Novobilský spolu se svými kolegy navštěvoval ve volném čase sousední vesnice, kde formou přednášek přibližovali lidem nové poznatky z vlastivědy, zeměpisu, historie, novodobých vynálezů apod. Učitelé – ochotníci, včetně svého ředitele, hráli pro své české spoluobčany lidové hry se zpěvy, které byly u diváků velice oblíbené.

V tomto období radostně tvůrčí práce v nové škole a úspěšné práce mimoškolní prožíval J. Novobilský svá nejšťastnější léta. K tomu přispíval také harmonický rodinný život, do něhož se mu v roce 1931 narodila dcera Jaroslava a v roce 1935 syn Vlastimil.

Po uchopení moci Hitlerem v Německu v roce 1933 se německá většina v Melči stávala stále agresivnější a její nenávist se soustřeďovala zejména proti české škole. Po mnichovském diktátu v roce 1938 musel ředitel Novobilský se svou rodinou za dramatických okolností z Melče uprchnout. Po překonání mnoha problémů se rodina nakonec usadila v Přivoticích u Olomouce, kde byl J. Novobilský jmenován ředitelem měšťanské školy. V novém prostředí a za nových podmínek se znovu dává s plnou vervou do práce. Organizuje školní práci, rozvíjí bohatou mimoškolní činnost, zapojuje se do řady funkcí a všude bojuje proti pocitu malomyslnosti a zoufalství, který rozleptává národní jednotu po vytvoření německého protektorátu. Brzy zde J. Novobilský získává u svých spoluobčanů vysoký morální kredit.

Na počátku obsazení Československa fašistickým Německem vstupuje J. Novobilský do odbojového hnutí. Jeho spoluobčané netuší, že vedle povzbudivých slov k nim pronášených provádí konkrétní odbojovou práci, která má návrat svobody co nejvíce urychlit.

V době prvního stanného práva po Heydrichově nástupu do funkce zastupujícího říšského protektora přichází zlověstný den 23. září 1941. Gestapo vniká nejprve do školy, potom do bytu, z něhož v krátké době udělá spoušť. Zabavuje vlajky, obrazy, rozhlasový přijímač a osobní automobil a odvádí ředitele Novobilského do vazby v Olomouci. Následují výslechy, samovazba, zima, hlad. Přes neblaze proslulé brněnské Kounicovy koleje byl dopraven do koncentračního tábora Mauthausen v Rakousku, kde jej dne 7. května 1942 čekala poprava pod výstřely fašistických katanů. Bylo mu necelých třicet devět let...

Pro svůj národ pracoval J. Novobilský neúnavně všude, kamkoliv přišel, pro svůj národ obětoval bez zaváhání i hodnotu nejvyšší – svůj život.



## Kdo byl mjr. let. Robert Lev Melč – organizátor čs. letectva v ruské legii

*Bohumil Vlach*

Nový Jičín je rodištěm dvou významných českých letců. Jeden bojoval v 1. světové válce za vznik Československé republiky a druhý ve 2. světové válce za její obnovu. Ten první byl Robert Lev Melč, ruský legionář, zakladatel a velitel čs. letectva na daleké Sibiři. Ten druhý byl Jaroslav Hladě, poslední velitel čs. stíhací skupiny R.A.F. – „wingu“ (tzn. křídla), ve kterém byly soustředěny všechny čs. stíhací perutě ve Velké Británii (310., 312. a 313.), který tento letecký útvar přivedl do vlasti. Zatímco generál Hladě je osobnost v Novém Jičíně dobře známá a městští radní po něm dokonce pojmenovali jednu z hlavních ulic, je major R. L. Melč pro většinu obyvatel Nového Jičína a hlavně pro jeho představitele osobnost naprosto neznámá. Letos v květnu uplynulo od jeho narození 116 let, a ani místnímu tisku nestál za to, aby výročí tak významného rodáka připomenul. Využívám tedy možnost uveřejnit stručné údaje o jeho životě a boji ve sborníku Muzea Novojičínska.

Robert MELTSCH se narodil 11. 5. 1891 v Loučce u Nového Jičína<sup>1)</sup> (dnes součást Nového Jičína). O jeho dětství, dosaženém vzdělání a jeho životě se nic konkrétního neví – ve svém rodišti je úplně neznámý. Jen podle archivních záznamů ve Vojenském historickém ústavu v Praze je známo, že pracoval jako strojní technik. Ve svých 21 letech byl odveden do armády k dělostřelectvu a v r. 1913 byl zařazen do armádní pilotní školy ve Fischamendu u Vídně, kterou v r. 1914 úspěšně absolvoval. Ani o jeho službě u armádního rakousko-uherského letectva toho není mnoho známo – ví se, že jako polní pilot v hodnosti šikovatele (rotný) sloužil na východní frontě u 8. Flik (letecká setnina) 1. vzduchoplaveckého oddílu. Vykonal průzkumné a kurýrní lety. Dne 22. 3. 1915 přeletěl na stroji neznámého typu na ruskou stranu, přistál v Przemyslu a byl zajat<sup>2)</sup>. Do čs. legie se přihlásil 15. 3. 1916 a v červnu téhož roku byl zařazen u 8. střeleckého pluku „Slezského“. Absolvoval poddůstojnickou školu v Kyjevě a důstojnickou v Borispoli. V roce 1917 byl jmenován do hodnosti praporčíka, první důstojnické hodnosti tehdejší ruské armády. Jako mnoho dalších důstojníků přestoupil i on na pravoslavnou víru a přijal další jméno LEV. V Rusku se stačil i oženit a své jméno MELTSCH začal psát česky MELČ. Čs. armádní sbor, který v tom čase tvořily 1. a 2. střel. divize a záložní

brigáda, byl letecky zabezpečován ruskými leteckými jednotkami. Bylo to však již v době, kdy ruská armáda začala podléhat morálnímu rozkladu. Proto bylo pochopitelné, že čs. velení mělo snahu vytvořit si vlastní letectvo, na které by se mohlo plně spolehnout. A tak těch několik málo českých letců, které měla legie k dispozici, a vybraní důstojníci, kteří byli ochotni se podrobit výcviku leteckých pozorovatelů, odešlo na stáž k ruským leteckým jednotkám. Mezi nimi byl i praporčík R. L. Melč. Demoralizace ruské armády však rychle narůstala. Již ne jednotlivci nebo tlupy vojáků, ale celé útvary a svazky svévolně opouštěly frontu. Jiné byly zase rozpouštěny a mužstvo demobilizováno. To postihlo i ty ruské letecké jednotky, u kterých praktikovali čeští piloti a letečtí pozorovatelé, kteří se potom raději vrátili zpět k čs. armádnímu sboru.

Začátkem roku 1918 se likvidovala francouzská letecká mise v Rusku, jejíž další existence po brest-litevském separatistickém míru ztratila na východní frontě své opodstatnění a nabídla svůj letecký materiál Čechoslovákům. Tím byl vytvořen předpoklad pro založení vlastního leteckého oddílu. V únoru 1918 potom došlo k oficiálnímu založení (17. 2. 1918 rozkazem štábu Čs As č. 3718) 1. čs. aviatického divizionu (t.j. oddílu), jehož organizací a velením byl pověřen jiný bývalý rakousko-uherský letec - pilot poručík ing. Vlastimil Fiala, který 5. 5. 1917 uletěl od rakouské 1. Flik (letecká setnina) v Rumunsku se strojem Brandenburg do Bukoviny k Rusům. Ten si ihned vyžádal jako svého zástupce prap. R. L. Melče, kterého dobře znal. Oba často za velmi dramatických podmínek, jakými bylo třeba obsazování Kyjeva německým vojskem, shromažďovali francouzský letecký materiál. Čs. letecká jednotka tak získala 10 létajících aparátů (3 Nieuport 21, 1 Morane - Saulnier „Parasol“, 4 Sopwith, 2 Farman 30), z nichž dva osobně na letišti Lubny zachránil prap. Melč. Politická a vojenská situace na Ukrajině byla natolik vážná, že čs. armádní sbor byl nucen ustoupit do centrálního Ruska. Mezitím však ještě musel 13. března svést s nastupujícími německými jednotkami úspěšný boj o železniční uzel v Bachmači. V Rusku došlo k dohodě s bolševiky – k tzv. Stalinově dohodě<sup>3)</sup>, podle které mohli Čechoslováci pokračovat v cestě na východ do Vladivostoku a odtud dále loděmi do Francie jako svobodní občané, avšak s podmínkou, že Sovětům odevzdají všechny zbraně.

A tak v Serdobsku odevzdal čs. aviatický divizion prvních 5 letadel a 6 automobilů. Zbytek letadel a ostatní materiál odevzdal 16. dubna po dosažení Penzy, až na jedno letadlo, které si ponechal jako učební pomůcku pro školení příslušníků oddílu během cesty.

Koncem dubna 1918 opouští prap. Melč čs. armádní sbor, protože velení mu odmítlo dopravit do Francie jeho ruskou manželku – rozhodl se proto zůstat v Rusku<sup>4)</sup>.

Bolševici však dohodu s Čechoslováky neustále porušovali; předně měli zájem o tyto skvěle organizované vojáky a potom podléhali nátlaku Němců, aby se žádný Čechoslovák nedostal do Francie. A tak neustále zdržovali přepravu Čechoslováků a požadovali na nich i ty zbraně, které jim podle dohody pro vlastní ochranu ešalonů přináležely. Po „čeljabinském incidentu“ byl proto na předporadách delegátů sjezdu Čechovojsk zvolen prozatímní výbor, kterému byla 22. května své-

řena veškerá velitelská pravomoc nad čs. jednotkami s tím, aby zajistil další přepravu po železnici do Vladivostoku vlastním pořádkem. Výbor nařídil zastavit odevzdávání zbraní všem čs. jednotkám před Penzou. Bolševici na to reagovali známým telegramem komisaře vojenství Trockého, který nařídil všem bolševickým velitelům na magistrále, aby okamžitě odzbrojili všechny Čechoslováky a zavřeli je do zajateckých táborů a aby každého Čechoslováka, kterého potom přichytí se zbraní v ruce, na místě zastřelili. K Trockého škodě Čechoslováci tento telegram zachytili a připravili se na obranu.

V tom čase se čs. aviatický divizion nacházel v Krasnojarsku, kde musel odevzdat i ten poslední letoun a zbývající letecký materiál včetně zbraní na ochranu. 26. května dosáhl Irkutsk, kde téměř beze zbraní s ostatními tam přítomnými čs. dělostřelci se zúčastnil boje s místními bolševiky, kteří jim chtěli zabránit v další cestě na východ. Po vítězném boji pak pokračoval v cestě přes Čitu, Chabarovsk a Nikolsk Ussurijskij do Vladivostoku, kde byl 19. 6. 1918 rozpuštěn, protože byl bez letounů, a byl přeorganizován na automobilní jednotku<sup>5)</sup>.

Čechoslováci se ocitli ve válečném stavu s bolševickým státem. Čs. vojskům v oblasti Povolží velel por. Stanislav Čeček – pozdější plukovník a nakonec generálmajor. Když tamní čs. vojska obsadila 8. 6. 1918 Samaru, nalezl Čeček na místním letišti dostatek letounů, které se rozhodl využít. Zjistil, že v nedalekých Batrakách žije se svojí manželkou R. L. Melč, kterého okamžitě povolal do služby, a zaručil mu repatriaci manželky a syna do Francie a do vlasti<sup>6)</sup>.

Prap. Melč na letounu Voisin vykonal ve prospěch povolžské fronty 36 letů v celkovém trvání 80 letových hodin. Bylo to mnoho výzvědných a bombardovacích letů, často za velmi nepříznivých povětrnostních podmínek v dešti a dokonce i v noci, čímž velice udivil ruské piloty a vysloužil si všeobecné uznání. Zvěsti o úspěšných činech neznámého českého letce se šířily po celé Sibiři a dospěly až do Vladivostoku k příslušníkům rozpuštěného aviatického divizionu, kteří netušili, že jde o jim dobře známého důstojníka, a to v nich samozřejmě podnítilo touhu obnovit svou leteckou jednotku. Velkou iniciativu v tom vyvíjel por. Fiala. Také por. Čeček v Povolží byl pevně rozhodnut obnovit čs. leteckou jednotku a do ruských pilotních škol vyslal jednoho důstojníka, jednoho důstojnického čekatele a dva poddůstojníky. Prap. Melč, který v tomto čase působil v ruském samarském leteckém oddílu, byl por. Čečkem pověřen vytvořit vlastní letecký oddíl. Shromáždil proto několik ruských pilotů, leteckých pozorovatelů a mechaniků, které dobře znal a kteří byli ochotni sloužit v čs. letecké jednotce. Od 1. čs. střel. pluku bylo převeleveno pomocné mužstvo. Velení povolžské fronty zajistilo tolik potřebné létající aparáty. Dnem 14.8.1918 byl potom ustanoven samostatný aviatický oddíl 1. čs. střelecké „husitské“ divize. Jeho velením byl pověřen právě povýšený válečný pilot podporučík R. L. Melč. Tento letecký oddíl vykonal pro 1. čs. divizi mnoho cenných služeb. Postupně byli k oddílu přidělováni čeští letci a letečtí specialisté, ale přicházeli i Rusové. Dne 1. března byl R. L. Melč povýšen na poručíka a 27. března na kapitána. Současně byl jmenován hlavním referentem pro čs. vzduchoplavbu při štábu čs. vojsk na Rusi, což vlastně představovalo funkci velitele všeho čs. letectva

v Rusku. Nadále však byl i velitelem leteckého oddílu<sup>7)</sup>.

V tom čase již existovala Československá republika a „Čechovojska“ byla značně vyčerpána nepřetržitými boji s bolševiky bez jakéhokoli vystřídání a odpočinku. Proto bylo rozhodnuto o stažení Čechoslováků z fronty a jejich pověření ochranou transsibiřské magistrály. Podle Štefánikovy reformy se již nejednalo o revoluční, ale republikánské vojsko pod novým názvem Čs. vojsko na Rusi, které bylo zvětšeno o další 3. čs. střel. divizi a o čs. vojska Dálného východu, která ve skutečnosti představovala čtvrtou divizi. Kpt. Melč nebyl spokojen s úrovní a dlouhou dobou výcviku čs. letců v ruských leteckých školách. Po stažení Čechoslováků z fronty, a protože dnem 1. 2. 1919 byl samostatný aviatický oddíl vyjmut z organizace 1. čs. střel. divize a jako jediný sborový letecký oddíl přímo podřízen štábu Čs. vojsk na Rusi pod novým názvem Letecký oddíl Čechoslováků s posádkou na aerodromu Omsk, rozhodl se kpt. Melč při tomto oddíle zřídit českou leteckou školu, která by vychovávala vlastní letce pro potřebu celého Čs. vojska na Rusi. Do nové letecké školy byli přemístěni všichni čeští kadeti z ruských leteckých škol a další zájemci o leteckou službu ostatních čs. jednotek. Organizace školy, soustředování potřebné techniky a lidí si vyžádalo několik měsíců usilovné práce. Avšak dnem 6. 5. 1919 zahájila škola svoji činnost za přímého řízení kpt. Melče. Vedle výcviku pilotů byli ve škole cvičeni i letečtí pozorovatelé a letounoví dělostřelečtí pozorovatelé<sup>8)</sup>.

Letecký oddíl 2. čs. střelecké divize

Z příslušníků bývalého 1. čs. aviatického divizionu ve Vladivostoku byl dnem 9. října 1918 po velkém úsilí por. V. Fialy konečně vytvořen letecký oddíl 2. čs. střel. divize. Jeho velitel por. Fiala byl jediným pilotem a por. Jaroslav Skála jediným leteckým pozorovatelem. Ostatní příslušníci oddílu neprošli žádnou leteckou praxí a jen někteří minimálním leteckým výcvikem. Letecký oddíl neměl ani jeden letoun. Velení čs. armádního sboru proto pověřilo Slováka plk. Hurbana, který v USA prováděl nákupy pro potřeby čs. vojska na Sibiři, aby tam nakoupil i letadla. Hurban však nebyl leteckým odborníkem, a tak v USA nakoupil 25 značně olétaných a samotnými Američany označených jako bojové služby neschopných letadel typu LWF model V „Tractor“, navíc bez jakýchkoli náhradních dílů<sup>9)</sup>. Části těchto létajících strojů byli na palubách různých lodí dopravováni během prosince 1918 do Vladivostoku. Pověst těchto letounů byla tak mizerná, že velení čs. vojsk Dálného východu zakázalo jejich kompletizaci. Avšak touha příslušníků nového leteckého oddílu mít vlastní letadla a zahájit letecký výcvik byla tak velká, že přes zákaz pod záminkou „ohledání letecké techniky“ zkompletovali jeden letoun a na počest narozenin prezidenta T. G. Masaryka, jehož jméno napsali na spodní plochy křídel, se rozhodli 7. března 1919 provést zkušební vzlet. Za startovací plochu si vybrali zamrzlou plochu řeky Ussuri nedaleko stanice Okeanskaja. Do kokpitu ke kniplu zasedl por. V. Fiala, který na palubu jako pozorovatele vzal za odměnu čet. Hartmana. Po vzletu a několika okruzích bylo letadlo náhle neřiditelné (pravděpodobně došlo k přerušení ovládacího lanka od výškového kormidla) a stroj se zřítíl na zamrzlé moře. Oba letci byli těžce zraněni a letoun zničen. Tato událost přiměla čs.

velení k provedení důkladné technické prohlídky všech letounů LWF. Podle rozhodnutí komise bylo potom 18 strojů odprodáno ruské letecké škole a zbývajících šest bylo ponecháno leteckému oddílu s tím, že jeho členové se okamžitě naloží na vagóny a všichni odcestují do Omska, kde splynou s českou leteckou školou kpt. Melče. Velení nad transportem převzal kpt. Skála. Po komplikované cestě, kdy došlo ke zničení dalšího letounu LWF (shořel), dosáhl oddíl 31. května v počtu 53 osob a 5 letounů LWF model V „Tractor“ města Omsk<sup>10)</sup>. Letecká škola takové posílení uvítala a sám kpt. Melč jim vyjel naproti. Škola potom pod novým názvem – Čs. letecká škola – pokračovala v intenzivním leteckém výcviku.

Plány kpt. Melče na reorganizaci čs. letectva na Rusi

Výcvik v posílené škole probíhal tak úspěšně, že zakrátko měl být ukončen výcvik 36 pilotů. K dispozici byl i potřebný počet leteckých pozorovatelů. To vše naplňovalo reálné představy kpt. Melče na reorganizaci všeho čs. letectva na Rusi. Plánoval postavit 5 leteckých oddílů vyzbrojených francouzskými pozorovacími letouny Breguet 14 a stíhacími letouny Spad.

Čs. letectvo mělo být rozděleno:

a) na armádní letectvo, jehož úlohou měla být hluboká výzvědná činnost (letecký průzkum) ve prospěch štábu čs. vojska a armádních útvarů a jednotek a zajištění jejich ochrany před nepřátelským letectvem. Toto letectvo měly tvořit dva oddíly – jeden s 10 letouny Breguet 14 a druhý s 10 letouny Spad;

b) na divizní letectvo, jehož úkolem měla být bližší výzvědná činnost ve prospěch velení jednotlivých (1., 2. a 3.) divizí a divizních útvarů a jednotek pro řízení dělostřelecké palby. Každá divize měla mít v podřízenosti jeden letecký oddíl o pěti letounech, z nichž jeden měl být vyčleněn pro řízení dělostřelecké palby.

Toto čs. letectvo na Sibiři mělo mít celkem 35 bojových letadel a aspoň 10 cvičných pro další výcvik letců v letecké škole. Činnost celého letectva měl dále zajišťovat letecký park s nutnými náhradními letouny a náhradními díly pro letouny, fotografický oddíl a meteorologická skupina. V letecké škole se měli školit i letečtí mechanici (tzv. strojníci letadel), kterých byl velký nedostatek. Byl to plán velice střízlivý a splnitelný, který prozrazoval skutečného znalce vojenského letectva a potřeb čs. vojska na Sibiři<sup>11)</sup>.

Politická a vojenská situace na Sibiři se však neustále zhoršovala. I přes obrovské vzdálenosti, které si v evropských měřících jen těžko umíme představit, se fronta stále přibližovala. Z těchto důvodů byly letecký oddíl a letecká škola na žádost kpt. Melče přemístěny daleko na východ do bezpečí, aby letecký výcvik mohl probíhat v klidném prostředí. Jeho novou základnou - bází - byl známý Nikolsk Ussurijskij nedaleko Vladivostoku. A tak 8. srpna 1919 se letecký oddíl a škola vydaly ve vagonech na dalekou cestu na východ. Bolševici obsadili Omsk, který byl hlavním městem protibolševické Sibiře 14. listopadu 1919. Na železniční stanici Innokentěvka, kde oddíl stál celý týden, provedl kpt. Melč zkušební let s malým letounem Nieuport 21 a následující den ještě jeden ukázkový let v Irkutsku

na počest právě přibývšího poselství z vlasti, které vedl spisovatel F. V. Krejčí<sup>12)</sup>. Dne 2. září byl již oddíl v Čitě, 8. září v Charbině v Číně a 11. září konečně dosáhl své nové báze v Nikolsku Ussurijském. Od 19. září 1919 zahájila škola již další letecký výcvik. Od října se však počasí začalo rapidně zhoršovat, což značně omezovalo létání. Když napadl sníh, zkoušel to kpt. Melč s lyžemi na letounu pod koly podvozku, ale vyžadovalo to značnou zkušenost. Každý závan větru pohyboval se stojícím letounem. To mohlo znamenat letecké havárie, proto to raději zamítl. Nečinnost letců se však v prosinci začala nepříznivě psychicky projevovat a u všech narůstala touha po domově. Když kpt. Melč zhodnotil celou situaci, usoudil, že jediným východiskem je urychlená evakuace celého oddílu do vlasti, kde může letecký výcvik pokračovat prakticky po celý rok. V tomto smyslu vyvinul i maximální úsilí a přesvědčování velitele čs. vojsk Dálného východu gen. S. Čečka se neminulo účinkem. Oddíl byl rychle naložen do dvou ešalonů a odjel do Vladivostoku. Dva důstojníci s potřebným počtem členů mužstva byli určeni do likvidační komise, protože většinu leteckého materiálu zanechal oddíl v Rusku a předal ho Rusům. Letecký oddíl se školou byl určen k evakuaci v 16. transportu na čínské lodi Hwach-Ych, což byla bývalá obchodní rakousko-uherská loď Silesia, kterou čínské úřady na začátku války zabavily. Na ni se nalodilo 168 příslušníků let. oddílu se čtyřmi letouny LWF Tractor a další jednotky 2. a 4. střel. pluku, včetně 51 žen, 7 dětí, 40 čs. občanů a 11 válečných zajatců. Dále v něm bylo 28 francouzských vojáků, 4 Belgičané a 4 Rusové. Celý transport představoval 51 čs. důstojníků a 1091 čs. vojáků. Velitelem celého transportu č. 16 byl určen kpt. R. L. Melč<sup>13)</sup>.

Dne 10. ledna 1920 v 14.30 hod. zvedla loď Hwach-Ych za zvuku čs. hymny své kotvy a vydala se na dalekou cestu do Evropy. Plula mezi pobřežím Korey a Japonska k jihu podél čínského pobřeží, tchajwanskou úžinou okolo Indočíny k jižnímu bodu Malajského poloostrova k Singapuru, dále okolo Zadní a Přední Indie, kde na nejjižnějším bodu minula Cejlon, a podél Arabského poloostrova vplula do Rudého moře a podél afrického pobřeží pak do Suez. Cestou dělala zastávky, kde doplňovala uhlí, vodu a potraviny na další cestu. Po proplutí Suezským průplavem vplula do Středozemního moře, a když minula ostrov Krétu, zamířila do Jaderského moře a podél albánského a jugoslávského pobřeží pokračovala k italskému Terstu, kde 25. února 1920 v 18.00 hod. zakotvila. Po vyloďení byly sestaveny 3 vlakové soupravy a s tou poslední odcestoval i letecký oddíl. Cestou projížděli Slovinskem, kde se jim v Ljublaně dostalo prvního uvítání, a pokračovali dále Rakouskem přes Štýrský Hradec a dále na sever k čs. hranici. Do ČSR vjeli o půlnoci v Horním Dvořišti. Mnozí tak po šesti letech stanuli opět na území tentokrát již svobodné vlasti. Kolikrát o tomto okamžiku snili! Vlak pokračoval v cestě do Českých Budějovic, kam dorazil ve 3.00 hod. 1. března 1920, kde se jim také dostalo oficiálního přivítání. Následující den letecký oddíl přijel do Prahy, kde byl očekáván ministrem národní obrany J. Klofáčem. V dubnu přicestoval do vlasti zbytek leteckého oddílu, který do Evropy dopravila americká loď SHERIDAN. Velitel leteckého oddílu kpt. R. L. Melč dostal dvouměsíční dovolenou.

Poslední rozkaz leteckého oddílu č. 21/1920 vyšel 26. dubna a pojednával o

rozpuštění oddílu a jeho začlenění do unifikované čs. armády. Letečtí kadeti byli odesláni do letecké školy v Chebu k ukončení výcviku<sup>14)</sup>. Dne 1. 5. 1920 byl kpt. Melč se zpětnou platností od 1. 5. 1919 povýšen na majora letectva. Avšak ani ne za rok – již 16. 2. 1921 – opouští armádu a je demobilizován. O jeho dalším občanském životě je opět málo informací. Ví se, že na základě výnosu Zemské správy politické v Praze mu byla podle č. j. 243728 z r. 1924 povolena změna jména a příjmení na LEV MELČ. Dále že těžce onemocněl na TBC a dne 20. 11. 1934 ve věku 43 let umírá v nemocnici na Bulovce v Praze. Byl mu vypraven státní vojenský pohřeb.

Tolik opomíjený hrdina našeho regionu, který se zasloužil o čs. státnost a právem se řadí mezi průkopníky našeho letectva, by měl vstoupit do našeho povědomí! Děti ve školách v Novém Jičíně by ho měly znát! Mjr. R. L. Melč však nemá ve svém rodném městě ani sochu, jeho jménem není pojmenována žádná ulice, ba nemá v Novém Jičíně ani pamětní desku, kterou by si rozhodně zasloužil víc než generál Laudon. Jeden z letounů jeho historické jednotky typu LWF model V „Tractor“ s trupovým číslem 4 je dodnes zachován v Národním technickém muzeu v Praze. Je to také pravděpodobně jediné letadlo tohoto typu na světě, které by právem mělo zaujmout důstojnější místo ve Vojenském muzeu letectví a kosmonautiky v Praze – Kbelích.

<sup>1)</sup> Zápis v matrice narozených pro Loučku – uloženo na MÚ v Novém Jičíně

<sup>2)</sup> Seznam ztrát č. 177 z 13. 5. 1915, rakousko-uherské ministerstvo války

<sup>3)</sup> Pichlík K.: Bez legend, Panorama 1991, str. 345

<sup>4)</sup> VHA Praha, SBhP, Rypl V.: c.d. Str. 14 – též zápis v kronice por. Viplera, historika oddílu, str. 2

<sup>5)</sup> Sýček F.: Z dějin formování 1. let. odd. při štábu čs. vojsk na Rusi, časopis Letectví 1925, č. 6, str. 136

<sup>6)</sup> Pleský M.: Bratr generál, Za svobodu, Praha 1931, str. 120

<sup>7)</sup> por. Vipler: Deník leteckého oddílu za období 9. 6. 1918 – 26. 4. 1919

<sup>8)</sup> gen. Čeček: fond Čs. letecký oddíl na Rusi, VHA Praha

<sup>9)</sup> Rozkaz technickým vojskům 2. čs. střelecké divize č. 42, VHA Praha

<sup>10)</sup> Sýček F.: c. d. str. 136

<sup>11)</sup> Salabová – Kučerová M.: Vojenská správa 1. čs. odboje 1914-1920, časopis Historie a vojenství č. 3/1965, str. 269, taktéž VHA Praha, fond Štáb Čs. vojska na Rusi, genubyt., oper. r. 1919, delo 10, kart. č. 29, a historické oddělení, složka č. 11, kart. č. 4

<sup>12)</sup> Rozkaz leteckému oddílu č. 199, §§ 1-5, a technický rozkaz leteckému oddílu č. 17 z 31. 8. 1919, VHA Praha

<sup>13)</sup> Rozkaz leteckému oddílu č. 9, §§ 2 a 3 z 9. 1. 1920, a Rozkaz 16. lodnímu transportu č. 1, § 1 z 10. 1. 1920, č. 2, §§ 1-5, VHA Praha

<sup>14)</sup> Rozkaz leteckému oddílu č. 15, §§ 1 a 2 z 6. 3. 1920 č. 20, §§ 1 a 2 z 24. 4. 1920

#### Doplňky:

- 1) Manželství R. L. Melče se v ČSR nakonec rozpadlo. V Novém Jičíně žije poslední příbuzná R. L. Melče paní Marta Urbanová
- 2) 1. čs. aviatický divizion měl 10 letadel
  - Nieuport 21.....3 ks
  - Morane-Saulnier Parasol.....1 ks
  - Sopwith.....4 ks
  - Farman 30.....2 ks
- 3) 1. čs. aviatický oddíl 1. čs. husitské střelecké divize měl techniku:
  - letadla typu Voisin, Nieuport 21, Farman 30, Morane-Saulnier Parasol
  - polní dílny
  - fotolaboratoř

#### Použitá literatura:

- Fořt F., pplk. ing.: 50 let čs. voj. letectví, příloha časopisu PVO a letectvo, 1968 Kaše K., Pirič V.: Stíhací letadla 1. světové války v ČSR, Svět křídla, Cheb 1994
- Kohák J.: Lodí Silesia, vzpomínka v publikaci Cestami odboje od Adolfa Zemana, svazek V., str. 176
- Kolektiv: Za svobodu, obrázková kronika čs. revolučního hnutí v Rusku 1914 – 1920, svazek II., str. 718, svazek III., str. 28, 200 a 279, a svazek IV., str. 203 a 298
- Matějček J.: Přepadení dělostřeleckého ešalonu v Irkutsku, vzpomínka v publikaci Cestami odboje o Adolfa Zemana, svazek IV., str. 32
- Salabová, Kučerová M.: Vojenská správa prvního čs. odboje 1914 – 1920, časopis VHÚ Historie a vojenství č. 3/1965, str. 269
- Sezima F., plk. let., polní pilot – letec: Vzpomínka v publikaci Bratr generál od Metoděje Plesného, str. 120
- Schilberger V.: Siberian odyssey – The American L. W. F. Model V with the Czechoslovak Legions in Russia, Small Air Forces Observer, July 1978
- Skála J., plk. let.: Za majorem letcem R. L. Melčem, článek v časopise Letec č. 3 z roku 1929, str. 144
- Před deseti lety, článek v časopise Letec č. 3 z roku 1929, str. 144
- Tyc Pavel: LWF model V Tractor, časopis Letectví a kosmonautika č. 1 – 4/1993
- Urmínský I., dr.: Letecké síly československých legií v Rusku 1918 – 1920, časopis HÚ AČR Historie a vojenství č. 4/1995, str. 21 – 49
- Vipler B., mjr., dr.: Zápisky historika čs. letecké jednotky v Rusku, časopis REVI č. 3 1994, str. 7 – 9 a č. 4/1995, str. 18 – 20
- Vlach B., plk.: Kdo byl major Melč? Edice PŘÍSNĚ TAJNÉ!, č. 3/2007, str. 41 – 49

## Rekonstrukce renesanční lodžie na zámku v Novém Jičíně

*Radek Polách*

Zámek v Novém Jičíně<sup>1)</sup> tvoří seskupení budov několika historických stavebních fází vycházejících z gotického kamenného domu ze 14. století, který nechali zbudovat jako první kamennou stavbu ve městě páni z Kravař. Kravařský dům – základ budoucího zámku – se postupně rozrostl za vlády pánů z Cimburka, z Michalovic, z Boskovic, z Pezinku a z Kunovic v gotický městský hrad, který plnil hlavní obrannou funkci na ohroženém jihozápadním nároží městského opevnění. V roce 1500 bylo celé novojicko-štramberské panství, k němuž přináležel i novojičínský hrad, odprodáno pěti bratřím ze Žerotína<sup>2)</sup>, což se stalo mezníkem dalšího stavebního vývoje budoucího zámeckého objektu. Po rozdělení žerotínských statků v roce 1507 zahájil nový majitel zámku Viktorin ze Žerotína rozsáhlé úpravy, které ukončila až jeho smrt v roce 1529. V letech 1538 – 1541 jeho synovec Bedřich ze Žerotína zahájil generální renesanční přestavbu celého zámeckého komplexu. Právě v této době byla ve střední části při průjezdu tehdejší východním traktem směrem do 2. nádvoří přistavěna reprezentativní renesanční lodžie, do jejíž předprsně byl vsazen alianční znak stavitele a jeho manželky Libuše z Lomnice. Lodžie dodnes vytváří jednu z nejvýznamnějších stavebních dominant celého zámeckého objektu a ve své renesanční podobě tvořila samostatný balkón sloužící k reprezentačním účelům panstva. Rozestavěný novojičínský zámek byl nakonec odprodán Bedřichovým synem Janem ze Žerotína<sup>3)</sup> roku 1558 novojičínské městské obci, která v něm po drobných stavebních změnách v roce 1593 zřídila radnici. Po protestantských aktivitách města na začátku třicetileté války byl zámek předán do správy jezuitské koleje v Olomouci, která o něj s vlastními stavebními zásahy pečovala až do roku 1773.

Teprve v roce 1781 přešel zámek za aktivní účasti Antona hraběte Colloredo-Waldsee (1707 – 1785) do správy Tereziánské akademie ve Vídeňském Novém Městě, která zde zahájila rozsáhlé stavební práce. K tomu se datuje vznik schodišťového ramene vedoucího směrem k renesanční lodžii, které plnilo novou komunikační cestu do správních bytů v dnešní Kamenné síni, Rytířském a Trámovém sále. V průběhu 19. století přibýlo další protějškové schodišťové rameno, které spojilo jihovýchodní trakt s východním. Generální oprava zámku proběhla v letech 1840 až 1860 za čtvrtého ředitele akademie arcivévody Johanna Baptisty (1782 – 1859),

syna rakouského císaře Leopolda II. Vedení stavebních prací se ujal tehdejší zaměstnanec Tereziánské akademie Ignác Kloss (1805 – 1881), který podobě zámku vtiskl nový a neopakovatelný vzhled. Jedním z nejdůležitějších stavebně-architektonických zásahů Ignáce Klose bylo obohacení fasády východního traktu směrem na 1. zámecké nádvoří o obloučkové vlysy a pilastry s přilehlými kordonovými římsami na atice, vytvoření nové dispozice oken obohacených novogotickými kosinovými římsami a doplněných pro symetričnost okny slepými. Dokončeno bylo taktéž jihovýchodní pozdně barokní křídlo a jako nejviditelnější fasádní prvek byla vytvořena pásová rustika na obou schodišťových ramenech a lodžii.

Aplikace pásové rustiky, která pozůstává z vodorovných pásů oddělených úžlabími, měla navodit romantický renesanční vzhled prvního zámeckého nádvoří s dodnes jedinou zachovanou atikou. Atikový systém obrany byl společně s věžicemi v průběhu stavebních úprav v polovině 19. století až na tuto výjimku odstraněn. Nových stavebních změn se východní zámecký trakt společně s atikou dočkal na počátku dvacátých let 20. století, kdy v několika po sobě jdoucích etapách proběhla oprava fasád celého zámeckého objektu. Všechny následující stavební akce až do konce sedmdesátých let velkou měrou narušily památkovou podstatu objektu, zvláště pak omítkových vrstev. Bohužel teprve v 90. letech 20. století s nástupem nového vedení v tehdejšímu muzeu, jmenovitě ředitelky PhDr. Sylvy Dvořáčkové, se započala důkladnější památková ochrana celého komplexu. Od té doby rekonstrukce a opravy zámeckého komplexu v Novém Jičíně přináší nové příspěvky k navrácení vzhledu interiérů a exteriérů do původní historické podoby.

Renesanční lodžie tvoří důležitou partii zámecké fasády východního traktu a v rámci její rekonstrukce proběhly tři důležité etapy: 1. rekonstrukce pásové rustiky s následným barevným řešením, 2. rekonstrukce původního okna z 19. století, 3. rekonstrukce kamenného aliančního znaku.

V roce 2002 bylo připraveno řešení rekonstrukce pásové rustiky projekční kancelář Oldřicha Němce z Nového Jičína. Základem řešení se staly dobová výkresová dokumentace a fond fotografií prvního zámeckého nádvoří, lodžie a detailních partií fasád z přelomu 19. a 20. století. Vzhledem k již probíhající akci „Sanace zdiva a barevné řešení fasád Žerotínského zámku v Novém Jičíně“<sup>4)</sup>, kdy nevhodné cementové omítky byly nahrazeny sanační omítkou Bayosan do výšky cca 2,5 metru, bylo nutno použít vrstvy speciální sanační omítky Bayosan SP 64F pro aplikaci na nové sanační omítky a Bayosan MC 55W na místa s cementovou omítkou. Tyto vrstvy o síle cca 10 mm byly předem konzultovány a odsouhlaseny zástupcem tehdejšího Státního památkového ústavu<sup>5)</sup>, investorem, projektantem a zástupcem firmy Bayosan. Jednotlivé proporce roztečí pásů byly sneseny z dochovaných původních projektů a zaměření. Otazníkem se při rekonstrukci pásové rustiky stala spodní část fasády, která byla v minulosti doplněna kamennými, pravděpodobně pískovcovými kvádry. Tyto kvádry nestejných šířkových rozměrů měly zabraňovat odstřikování dešťové vody na fasádu. Z důvodu nedostatečného určení materiálu a jeho použití nebyl tento prvek přiznán a byl pouze nahrazen jednodílnou vrstvou omítky. Vzhledem k doposud nezjištěnému složení původních omítek, které byly již ve dvacá-



tých letech nešetně otlučeny a zkáza byla završena v letech šedesátých nahrazením omítkami cementovými, bylo přijato standardní barevné řešení celé fasády v jemně šedé barvě<sup>6)</sup>. Z dalších rušivých prvků byly upraveny šrouby ankrů schodiště<sup>7)</sup>, aby nepřesahovaly vnější líc nových omítek, a byl odstraněn železný nosič žerdi prapore pod okny lodžie, který zde byl umístěn v průběhu padesátých let 20. století. Samotná stavební etapa rekonstrukce pásové rustiky probíhala od června do září roku 2003.

Důležitým stavebně-historickým zjištěním bylo uložení zdiva lodžie a kamenného profilovaného portálu při vjezdu do 2. zámeckého nádvoří. Analýzou konstrukce zdiva bylo zjištěno dodatečné připojení vstupního portálu do průjezdu. Tento portál byl označován za původní vrcholně gotický vjezd do bývalého hradu<sup>8)</sup>, avšak je nanejvýš pravděpodobné, že byl sem přemístěn při bourání horní nebo dolní městské brány na počátku 19. století, případně z jiného umístění.

Identifikace několika částí původního okna z renesanční lodžie v roce 2000 ve sbírce stavebních fragmentů a artefaktů přiměl pracovníky oddělení historie a správy budov tehdejšího Okresního vlastivědného muzea Nový Jičín<sup>9)</sup> k průzkumu starších fotografických materiálů, stavebních plánů a zaměření, které se v rámci přípravy revize stavebně-historického průzkumu začaly jednotně shromažďovat. Výsledek badatelské práce v podobě projektu „Stavební úpravy ve středním traktu<sup>10)</sup> Žerotínského zámku v Novém Jičíně – Výměna truhlářských výrobků“<sup>11)</sup> nemusel dlouho čekat na realizaci. Okno bylo na lodžii původně umístěno v průběhu stavebních zásahů v polovině 19. století<sup>12)</sup> a bylo obohaceno několika červenými skleněnými výplněmi z ručně taženého skla. I ty byly do rekonstrukce původního okna zahrnuty. Vzhledem k výrazně poškozenému stavu dochovaných součástí původního okna bylo k nim přistupováno pouze jako k dokladu pro hodnověrné zřízení kopie a z jeho detailů byly použity pouze části kování a profilovaných hlavic klapačky. Instalace historické rekonstrukce proběhla v srpnu roku 2004 za aktivní spolupráce pracovníků památkové péče.

Nejvýznamnějším charakteristickým prvkem renesanční lodžie novojičínského zámku je alianční kamenný znak bývalých majitelů Bedřicha ze Žerotína a jeho manželky Libuše z Lomnice. Alianční znak je zhotoven z jemnozrného pískovce s pozůstatky dochovaných fragmentů barevné polychromie. V průběhu roku 2003 při opravě fasád bylo zjištěno celkové poškození této památky. Povrch byl pokryt vsáklými prachovými nečistotami různé intenzity a některá místa, zasažená silnějšími tmavými krustami, ohrožovala povrch odlupováním vrchní vrstvy materiálu. Oba erby společně s přikryvadly obsahovaly taktéž menší plastické poškození – uražené hrany, rožky a menší výdroly materiálu. Spodní nápis vykazoval odlomení několika písmen. V souvislosti s další rekonstrukcí objektu zámku proběhl v průběhu května a června roku 2004 restaurátorský zásah do tohoto významného kamenického prvku, jednoho z nejstarších a nejvýznamnějších v Novém Jičíně. Na restaurování se podílel akademický sochař a restaurátor MgA. Jakub Gajda<sup>13)</sup>. V první fázi byly odebrány vzorky fragmentů polychromie, které byly podrobeny laboratornímu průzkumu – stratigrafii barevných vrstev. Výsledky doplnily chybějící informace

pro barevnou rekonstrukci znaku. Restaurování pokračovalo dále čištěním a potlačením ztmavělých míst se vsáklými prachovými nečistotami a se zbytky slabých cementových nátěrů. Za použití metody mikropískování byly odhaleny další podstatné partie barevnosti. Posléze došlo k celkovému zpevnění kamenného materiálu a zafixování zbytků polychromie. V další etapě došlo k doplnění chybějících částí a následnému barevnému sjednocení těchto míst. Předposlední etapě - barevné rekonstrukci - předcházelo zpracování dostupných heraldických materiálů, přičemž barevné řešení znaku vycházelo z dochovaných původních polychromií a zvláště pak z heraldického ztvárnění předním českým heraldikem Petrem Tybitanclem. Při barevné rekonstrukci byl přidáván lazurní tón tak, aby se dosáhlo celkového pojetí znaku, které by evokovalo stáří a míru opotřebenosti barevnosti. Závěrem byla provedena hydrofobizace povrchu, čímž došlo k ochraně památky před povětrnostními vlivy a proti působení stékající vody. Dosažený vzhled dnešní předprsně lodžie prezentuje nerušené spojení fragmentů původní barevnosti s nově nanášenými lazurami a příjemně oživuje významný architektonický prvek lodžie.

Postupná rekonstrukce zámeckého komplexu v Novém Jičíně a především lodžie navrácí zpátky tvář významné kulturní památce v centru městské památkové zóny a uchová tuto součást kulturního bohatství budoucím generacím.

<sup>11)</sup> č. p. 51, ul. 28. října 12, nemovitá kulturní památka, r. č. 8-3355, parc. č. 37, k. ú. Nový Jičín - Město.

<sup>12)</sup> Stalo se tak již v roce 1497 za jejich otce Jana z Žerotína, který umírá, a koupě je oficiálně potvrzena až v roce 1500.

<sup>13)</sup> Malý zájem Jana z Žerotína (? – 1596) o zámek a panství vyústil 5. července roku 1558 v rozhodnutí obojí odprodat. Kupcem se stal Jan Kropáč z Nevědomí, pán na Hranicích, který za ně zaplatil 39 000 moravských zlatých, což byla Žerotínův záměrně nadsazená cena vzhledem k pouhým 1800 moravských zlatých výnosu panství v roce 1558. Protože v Novém Jičíně byl znám tvrdý Kropáčův postoj k poddaným, rozhodla se celá městská obec, že neuzná novou vrchnost. Usnesla se, že zaplatí tuto vysokou kupní cenu Janovi z vlastní kapsy. Současně se novojičínský rozhodli, že se poddají s celým panstvím císaři Ferdinandovi I. Habsburskému. A tak již 20. července 1558 po přijetí delegace města byl zvláštním listem přijat Nový Jičín pod ochranu císaře a stal se městem komorním. S odchodem Jana ze Žerotína z Nového Jičína na náměštské panství nastává nová kapitola dějin nejen zámku, ale i žerotínského rodu. O šest let později Janova první manželka Mariana z Boskovic povila v Brandýse nad Orlicí nejslavnějšího člena rodu, Karla staršího z Žerotína (1564 – 1636).

<sup>14)</sup> Sanace zdiva řeší nejnížší partie omítkových vrstev objektu s následným přechodem na vrstvy cementové. Bohužel degradace fasády z konce 60. let 20. století cementovými omítkami a zvýšená hladina spodní vody z důvodu zavezení zámeckého příkopu je záležitost dlouhodobějšího řešení s nárokem na finanční prostředky a komplexní řešení celého objektu.

<sup>15)</sup> Viz písemné vyjádření NPÚ, ú.o.p. v Ostravě č. j. 268/2003/i a následné Rozhodnutí MěÚ Nový Jičín, č. j. RM/4860/03/788-Ha.

<sup>16)</sup> Drobné nálezy venkovních omítek při lodžii z června roku 2003 svědčí o použití bílého vápenného fasádního nátěru v průběhu 19. století.

<sup>7)</sup> Statické úpravy proběhly v roce 1967.

<sup>8)</sup> Viz SÚRPMO, Zámek Nový Jičín – zkrácený stavebně-historický průzkum, autor: arch. dr. Zd. Gardavský, 1991, str. 160.

<sup>9)</sup> S účinností od 1. 4. 2003 začal platit nový název této příspěvkové organizace, a to: Muzeum Novojičínska.

<sup>10)</sup> Starší nepřesný název. Dle dohody v souvislosti s připravovanou revizí SHP zámku se starší názvy nahrazují termínem východní trakt.

<sup>11)</sup> Viz vyjádření SPÚ Ostrava č. j. SPÚ/2001/NJ/185/No a rozhodnutí Okresního úřadu, mrr, č. j. 1760/01-RR-401/Han.

<sup>12)</sup> Stavební práce probíhaly v letech 1840–1870 pod vedením pracovníka tehdejší Tereziánské akademie z Vídeňského Nového Města – stavitele Ignáce Klosse (1805–1881).

<sup>13)</sup> viz MgA. Jakub Gajda, akad. soch. a rest.: Restaurátorská zpráva Kamenný alianční znak Libuše z Lomnice a Bedřicha ze Žerotína a na Štramberce, Ostrava 2004.

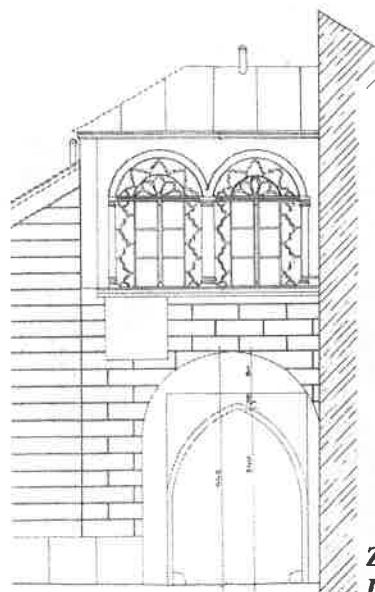
## FOTODOKUMENTACE K ČLÁNKU



*Nejstarší dochovaná fotografie prvního zámeckého nádvoří - kolem roku 1880, asi dvacet let po ukončení hlavní stavební činnosti tehdejšího majitele zámku, Tereziánské akademie z Vídeňského Nového Města.*



*Návštěva Jeho Výsosti Karla Františka Josefa (1887 – 1922) a jeho manželky princezny Zity Bourbonsko-parmské (1892 – 1989) na zámku v Novém Jičíně 12. března roku 1912. Lodžie a přilehlé schodiště doposud zdobí pásová rustika a dominantní průčelí zdobí dva javory.*



*Zaměření stavu lodžie z 20. let 20. století.  
Dokumentace správy budov Muzea Novojičínka.*



*Zámecká lodžie v průběhu stavebních zásahů v šedesátých letech 20. století, kdy došlo ke stažení schodišlové části k hlavní zámecké budově pomocí ankrů.*



*Detailní záběr na zrestaurovaný alianční znak Libuše z Lomnice a Bedřicha ze Žerotína. Foto: Radek Polách, 2004*



*Provádění stavebních a restaurátorských prací na zámecké lodži bylo ukončeno v červnu roku 2004. Foto: Jan Číp*

## Novojičínsko a templáři? Skutečnost nebo výmysl?

Radek Polách

V poslední době lze v odborné literatuře nalézt množství historických článků a odborných publikací věnovaných středověkému církevnímu řádu – bratřím chrámového vojska, kteří jsou známi pod přívlastkem templáři<sup>1)</sup>. Rád bych tímto textem přispěl k tématu ve vztahu tohoto významného rytířského řádu k novojičínskému regionu. Tento článek nemá za úkol striktně uvádět argumentaci pro nebo proti přítomnosti templářů v místech, která nejsou doložena historickými prameny, ale dává si za cíl poukázat na nedostatečnou archivní, etnografickou a historickou znalost tohoto problému v dané oblasti.

Vztahy templářského řádu k českému a zvláště pak k moravskému území jsou všeobecně známy z dochovaných listin k druhé polovině 13. století a k počátku století následujícího. Bohužel autoři se vždy omezovali převážně na činnost řádu v území dnešních hranic, tj. na území království českého a markrabství moravského, a nebrali v potaz řádovou kosmopolitnost a územní provázanost několika dnešních státních celků<sup>2)</sup>.

Na úvod je třeba připomenout vůbec první zmínku o vztahu našich zemí k templářům, který zasahuje i náš region<sup>3)</sup>. Je spojena s oficiálním státním jednáním, které se konalo v Kolíně nad Rýnem roku 1223. Tomuto setkání na královské úrovni předcházela nabídka anglického krále Henryho III. Plantageneta (1207 až 1272) ke sňatku s Anežkou (?1205/1207/1211 – 1282), dcerou českého krále Přemysla Otakara I. (1155 – 1230). Z Anglie dorazili královští poslové, mezi nimiž byli Walter Mauclers (biskup v Carslile), Allan Martel (mistr templářů v Anglii)<sup>4)</sup>, johanitský převor a další<sup>5)</sup>. Do Kolína nad Rýnem dorazili přesně 3. února 1223 a zde se zúčastnili jednání s českými vyslanci o případných zásnubách. Mezi nimi byl přítomen významný šlechtic z Porýní Arnold z Hückeswagenu (?1208 – ?1240), pozdější majitel hradu Starý Jičín<sup>6)</sup>. Tento muž zastával dosti významnou pozici na královském dvoře Přemysla Otakara I<sup>7)</sup>. Jeho pravidelné styky s řádem templářů dokazuje i jeho svědectví na listině Heinricha von Sayn pro řád templářů ze dne 12. 3. 1226<sup>8)</sup>.

V souvislosti s možnou přítomností řádu templářů na Novojičínsku je zapotřebí uvést, že část dodnes známých historických skutečností je spojena s templářskou kolonizací severní Moravy v okolí hradu Friendsberg a města Vsetína<sup>9)</sup>. Tato blíz-

kost statků k našemu regionu nebyla s velkou určitostí zcela náhodná a vzhledem k četným zmínkám a legendám v našem regionu je proto nutno brát v potaz i možnost zásahu řádu do novojičínskému regionu. Dále je nutno připomenout aktivity řádu v blízkém okolí, které nekončí ani v nejisté situaci po jejich perzekuci ve Francii v roce 1307. Svědčí to jen o silné pozici řádu v německé provincii<sup>10)</sup>. Templáři, půl roku po svém francouzském zatčení v čele s velmistrem Jacquesem Bernardem de Molay (1297 – 1314) a následné inkviziční perzekuci, uzavírají ve zdejšímu regionu smlouvy s významným rodem pánů z Kravař<sup>11)</sup> a v samotné provincii se podílí na volbě nástupníka českého trůnu.

Před podrobnějším rozбором jednotlivých míst bych rád ještě upozornil na onen fakt, že většina dodnes známých pramenů k působení řádu u nás je pouhým zlomkem původní rozsáhlé písemné agendy, která byla zčásti zničena, zčásti uchována zvláště v archivu velkopřevorství maltézského řádu a jistá část nebyla dosud zpřístupněna vzhledem k rozsáhlosti vatikánských fondů. Zlomek materiálů týkajících se našich zemí je rovněž uchovávan v zahraničních archivech a všechny tyto okolnosti si pro přesnější popis vyžádají rozsáhlé studium a badatelské úsilí. Přejdeme ale zpět k našemu regionu a templářům.

Jako první argument posilující přítomnost řádu v regionu je zapotřebí uvést pověst o pobytu templářů na Štramberku, kterou uvádí poprvé do literatury Tomáš Pešina z Čechorodu ve svém díle *Prodromus Moravographiae*, tj. *Předchůdce Moravopisu*, vydaném v Litomyšli v roce 1663. Rovněž tak o této přítomnosti vypráví rozporuplná kronika hradu Veveří. Významným argumentem je informace o přítomnosti řádu v historických pracích F. J. Schwoye<sup>12)</sup>, J. E. Horkeho<sup>13)</sup> a dalších autorů. Článek ve *Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín č. 1*<sup>14)</sup>, jehož autorem je Josef Svátek, sice zahrnuje všechny prameny a pověsti o templářích ve Štramberku, ale s velkými nepřesnostmi. Autor veškeré argumenty obhajuje tím, že dědici templářů byli johanité, kteří sídlili nejbližší v Opavě. Jenže historie zaznamenává množství převodů majetků bývalých templářů – ne na johanity, ale na světské činitele. Pro zmínku kupříkladu největší hrad templářů u nás – mohutný Templštejn na jižní Moravě – přešel po zrušení řádu mezi zeměpanské statky<sup>15)</sup> a následnou koupí do vlastnictví bohatého kutnohorského těžaře Bertholda Pirknera z Pirkenštejna<sup>16)</sup>. Dále lze autoru tohoto článku vytknout jeho práci s prameny. Autor odkazuje na prameny s listinami, z nichž některé již dávno předtím potvrdil Jiří Šebánek jako padělky. Právě v citovaném odkazu k listinám<sup>17)</sup> se uvádí několik míst, která souvisí s přítomností templářů, avšak pouze na základě těchto padělků<sup>18)</sup>. Proto nelze tento „dogmatický“ článek brát na zřetel a je nutno bádát mnohem obezřetněji.

Zmínku o počátku hradu Štramberka uvádí v kronice štramberský kronikář Martin Baar: „...zamek Štramberk podle starych předkv duměna ma byti na třikrat vystaveny. První od pohanuv, druhé od templařuv, třetí od jesuituv, ale let se žádných psaných ani rytých při něm nenašlo, jedine od Bile hury jak se sjíždalo do zamku byly dvě brany, jedna proti kulate věži a bilo na ni psano Leta Paně 1111...“<sup>19)</sup>. O štramberském panství templářů na Štramberku hovoří rovněž Antonín Ryšavý ve své knize *Moravské Kravařsko*<sup>20)</sup>. Jeho výklad hovoří o velice „jasné“ přítomnosti

templářů v tomto kraji a je možné, že vycházel z jistých pramenů, které toto tvrzení dokazovaly. Nestranně k přítomnosti templářů na Štramberku se staví historik Jiří Jurok, který ve svém příspěvku pro Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín<sup>21)</sup> sice uvádí výstavbu hradu do konce 13. století, ale svůj výklad zahajuje až rokem 1359. Jeho tvrzení o zeměpanském původu Štramberka vychází z toho, že území štramberké se stalo koncem 13. století zbylým územím zeměpána, které obklopovala biskupská léna a panské državy. A právě zde lze opětovně aplikovat výše uvedenou poznámku o možném (ne však ověřeném) převodu vlastnických práv na zeměpána po zrušení řádu. Zmínka o templářích byla z článku zcela vypuštěna a vzhledem k velké intenzitě historického a etnografického bádání není dodnes předmětem zájmu na rozdíl od různých pověstí a legend spojených kupříkladu s mongolskými vojsky.

Na základě těchto údajů lze předložit hypotézu (nezaloženou na dosud známých historických pramenech), že hrad Štramberk, tedy spíše menší tvrz, náležela templářům až do jejich zrušení, kdy jako majetek přešel do zeměpanských rukou. Tuto domněnku potvrzuje fakt, že první privilegia a výsady z roku 1359 udělil Štramberku bratr císaře a českého krále Karla IV. markrabě Jan Jindřich (1322 až 1375). O době předchozí nic konkrétnějšího nevíme. Přesto však otázka Štramberka a templářů je věcí otevřenou a dosud neuzavřenou.

Dalším místem v regionu, které je uváděno v písemných pramenech ve spojitosti s řádem templářů, jsou Odry. O pobytu templářů v Odrách se zmiňuje autor rukopisné kroniky v Odrách z r. 1830 František Xaver Zimmermann<sup>22)</sup>. Ve své knize věnoval řádu templářů ve dvou zmínkách svou pozornost. Nejprve na str. 5 uvádí: „Budovu zámku v Odrách vystavěli templáři; neví se však, jak dlouho byli vrchností v Odrách.“ A dále na str. 11 dodává: „V r. 1149 zde byli templáři, kteří vystavěli zámek; jak dlouho zde však byli, není vypátráno.“ I přesto, že datace řádu, který vznikl teprve v letech 1118/1119 ve Svaté zemi a v tomto období okolo roku 1149 si řád v čele s velmistrem Evrardem des Barres (1147 – 1151) společně s křesťanskými vojsky léčil rány po neúspěchu druhé křížové výpravy, není po všech stránkách hodnověrná, je nutno brát na zřetel různé překlepy starých kronikářů a vypravěčů<sup>23)</sup>.

Do dalšího města na Novojičínsku – Fulneku – měli podle pověsti přijít templáři po svém zrušení<sup>24)</sup> a zde se údajně usadili pod Zámeckým vrchem. Tady si vystavěli nové sídlo, které však brzy rovněž opustili. I tato zmínka je dalším otevřeným svědectvím doposud neprobádaných záležitostí týkajících se působení řádu.

Do současnosti se dochovala tato pověst o pokladu templářů ve Fulneku, kterou uvádí Josef Ulrich ve své sbírce pověstí „Volkssagen aus dem Kuhländchen“<sup>25)</sup>. Její znění je následující: „V době křížáckých tažení osídlili ve Fulneku údajně jeden řádový dům templářů. Onen dům stál pod fulneckým hradem a měl velice mohutné sklepení, v němž bylo uchováno značné bohatství. Když byl řád zrušen, nemohli si bratři dovolit pro nejisté doby své poklady, a proto je zde ukryli. Později připadl tento dům českým bratřím. Ti zde sídlili do roku 1621, kdy byli vyhnáni, a budova zůstala dlouho pustá, až ji získal a do ní se nastěhoval, patrně v roce 1692, jeden fulnecký soukeník. Ten se z neznámých důvodů dostal do sporu s fulneckou

vrchností. Protože pře nebyla urovnána na místě, dostali se odpůrci až před zemský soud. Tam se velice divili, že se chudý soukeník odvažuje vést spor se svým vrchnostenským pánem až tak daleko, že se jím musí zabývat dokonce zemské právo. Zemský hejtmán tehdy soukeníkovi údajně pravil: „Ty jsi pošetilý bručoun a tvrdohlavec (něm. Knurrkopf). Ptám se tě, zda jsi vůbec schopen zaplatit tak nákladný právní spor?“ Když se pak nato místo odpovědi zeptal vysokých pánů, jak si přejí zasypat koně s jezdcem, zda mědí, stříbrem nebo zlatem, tak byl již proces pro něho vyhrán, protože se všichni domnívali, že s tak bohatým člověkem není možno vést při. Soukeník totiž našel ve svém domě poklad templářů a stal se velice zámožným mužem. Od tohoto procesu se nazýval jménem „Knurr“. A když se pak jednou šťastně uzdravil z nemoci, založil dodnes stojící kapli sv. Starosty (něm. Sankt Vilgefortis-Kapelle) se špitálem<sup>26)</sup>.

Tak pravily historické prameny, které sice nelze považovat za nejhodnověrnější, ale z jejich slov a tradice nelze myšlenku o přítomnosti templářů v našem regionu ani vyvrátit, ani potvrdit. Rozhodně však toto téma nelze vymazat a považovat za uzavřené, jak se již několikrát v minulosti stalo. Snad budoucnost přinese nová zjištění a přesnější poznatky, které označí toto téma za historickou skutečnost nebo pouhý výmysl.

<sup>21)</sup> V soudobých latinských pramenech známi jako templarii, milites templarii, fratres templi, fratres militiae templi (bratři chrámového vojska), equites templi (rytíři chrámu), ordo cruciferorum templariorum, ordo domus militiae templi Ierosolimitani, pauperes commitiones Christi templique Salomonici, pauperes commilitiones templi Salomonis (chudí vojáci chrámu Šalomounova), v německých pramenech jako Tempelherren.

<sup>22)</sup> Provincie Německo zahrnovala taktéž jednotlivé komturie v Čechách, Polsku a Moravě. Nelze opomenout přítomnost templářů v Rakousku a na Slovensku.

<sup>23)</sup> Příchod řádu na Moravu líčí listina Friedricha (Friedrich II., od roku 1230 vévoda rakouský, narozen r. 1211, padl roku 1246), vévody rakouského z rodu Babenbergů pro klášter světelský z 23. ledna 1243, v níž je zmínka o Friedrichovi, templářském komtureovi pro Moravu. Viz Šebánek J.: Codex diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae IV/I, Praha 1962, č. 333, str. 514

<sup>24)</sup> Anglická země byla již od roku 1128 těsně spjata s řádovými rytíři. V londýnském Templu byl již koncem 12. století deponován královský poklad a roku 1204 rovněž i korunovační klenoty.

<sup>25)</sup> Otto K.: Angličan zakladatelem Hukvald a rodu pánů z Přibora, Kravařsko I., Nový Jičín 1933, str. 53 Novotný V.: České dějiny I., Praha 1913, str. 577

<sup>26)</sup> Turek A.: Hrad a panství Starý Jičín, Nový Jičín 1978, str. 9

<sup>27)</sup> Anglické poselstvo zavítalo při dalším kole namluv na jaře roku 1226 do Prahy. Jednání se však bezvýsledně táhla až do roku 1228. Nebyl to první pokus Anežku provdat, neúspěšně skončily namluvy Boleslava Slezského, Jindřicha VII., syna císaře Friedricha II. Štaufského, a nakonec i Bedřicha II. Výsledkem bylo zamítnutí i tohoto sňatku. Anežka se později oddala kariéře církevní služby, roku 1233 společně s matkou založila klášter sv. Františka z Assisi



v Praze, dne 11. 6. 1234 nakonec sama vstoupila společně se sedmi dalšími dívkami do tohoto kláštera jako členka řádu sv. Kláry a stala se abatyší.

<sup>8)</sup> Scholz F.: Das Geschlecht der Hückeswagen, *Alte Heimat: Kuhländchen*, Jan./Febr. 1 – 2003, str. 15

<sup>9)</sup> SÚA Praha, Archiv velkopřevorství maltézského, i. č. 2693, sign. Jo LV Extr. 5: Listina pro správce statků templářského řádu zemského komtura Ekka z 30. září 1297, vydaná na obecném sněmu v Brně, který se konal za předsednictví moravského komořího Alberta z Noneken necelé tři měsíce po králově korunovaci (2. června 1297 v Praze), kde Protiva z Doubravice dosvědčuje prodej a odkázání části svých statků na obou březích řeky Beyx (Dudík tvrdí Dyje, správně však Bečvy) bratru Ekkovi. Morava je zde titulována již jen jako „markrabství říše České“. Cena těchto statků byla 250 hřiven stříbra. Na sněmu zasedali: Milota z Dědic, Hartman z Holšteina, Zdislav ze Šternberka, Oneš z Schönwaldu, Filip z Pernštejna, Jež z Nasoměřic a Oldřich z Boskovic, komoří brněnský, olomoucký komoří Albert ze Šternberka, komoří břeclavský, dále pak cůdaři brněnský, olomoucký a břeclavský.

<sup>10)</sup> Pozici německé provincie podtrhuje i skutečnost, že ještě v roce 1310 vtrhlo dne 11. 5. 1310 doprostřed jednání koncilu v Mohuči dvacet templářů s tvrzením, že jsou nevinní. Shromážděná církevní rada nakonec zprostita řád viny. Samotného papeže Klimenta V., který se podílel velkou vinou na zničení řádu, tato událost silně popudila a rozsudek ze svého vyhnanství ve Francii zrušil. Přesto však jen dokázal velký potenciál této provincie. Viz Wasserman J.: *Templáři a asasínové*, Praha 2004, str. 232, 233

<sup>11)</sup> SÚA Praha, Archiv velkopřevorství maltézského, i. č. 2696, sign. Jo LV Extr. 8

Dne 3. března 1308 Vok I. z Kravař (1263-1328) se svými dědici přijímá od templářů v emfiteutickém držení městečko Vsetín a statky k němu patřící, a to za jistých podmínek. Templářům zůstalo několik významných práv – patronátní právo ke kostelům stávajícím (Vsetín) a nově zbudovaným, vlastnické právo k území podél řeky Rokytnice až k jejímu ústí do Bečvy. Tímto územím procházela cesta z Polska, vedoucí přes město N. Jičín, Krásno, Valašské Meziříčí a Vsetín směrem do Uher. Vše získali Kravařové na dobu 31 let a i po vypršení tohoto termínu si vypůjčené zboží ponechali.

<sup>12)</sup> Schwoy F. J.: *Topographie vom Markgrathum Mähren III*, Wien 1794, str. 189 – 191

<sup>13)</sup> Horky J. E.: *Die Tempelherren in Mähren. Sagen, Untersuchungen, Geschichte. Mit einem Anhang über die wirklichen und vorgeblichen Besitzungen der Tempelherren in Böhmen*, Znojmo 1845, str. 166 – 167

<sup>14)</sup> Svátek J.: *Pověst o pobytu templářů na Štramberku*, VSONJ č. 1, str. 56, 57

<sup>15)</sup> Převod majetku na krále Jana Lucemburského uvádí Hosák L.: *Dějiny Hustopečska do poloviny 14. století. Příspěvek ke starším dějinám Moravy*, Praha 1948, str. 43. Prokázané převzetí templářského majetku po roce 1312 johanitským řádem je pouze u komendy u sv. Vavřince v Praze (9. 7. 1313) a v Malé Olešnici ve Slezsku (1810) viz Skřivánek F.: *Rytíři svatého Jana Jeruzalémského*, Praha 1995

<sup>16)</sup> v. Chlumecký P. R., Chytil J.: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI.*, Brunn 1854, č. 144, str. 114 – 115

<sup>17)</sup> Viz Svátek: cit. článek, poznámka 1, str. 57

<sup>18)</sup> Šebánek J.: *Moderní padělky v Moravském diplomatáři Bočkově do r. 1306*, Brno 1937, str. 82

<sup>19)</sup> Baar M.: *Kronika (1813)*, SOKA Nový Jičín. Adamec J.: *Byli Tataři ve Štramberku?*, Štramberk 1999, str. 5

<sup>20)</sup> Ryšavý A.: *Moravské Kravařsko, Příbor 1898*, str. 96, 210

<sup>21)</sup> Jurok J.: *Nejstarší dějiny Štramberka*, VSONJ svazek 33, Nový Jičín 1984, str. 2

<sup>22)</sup> Zimmermann F. X.: *Chronik der Stadt Odrau (Notata der Geschichte über merkwürdige geschehene und gewesene Sachen bei der Stadt Odrau, die geschrieben worden sind im Jahre 1830)*, Odry 1830, str. 5, 11

<sup>23)</sup> Odkaz na tento pramen uvádí rovněž Rolleder A.: *Dějiny města a soudního okresu Odry*, Odry 2002, str. 32

<sup>24)</sup> Řád byl zrušen na zasedání tajné konzistoře 22. března roku 1311 a poté vyhlášen před samotným koncilem ve Vienne (Francie). Následující papežské buly *Vox in excelso* (22. 3. 1311) a *Ad providam* (2. 5. 1311) podtrhly oficiální rozhodnutí církevního společenství.

<sup>25)</sup> Ulrich J.: *Volkssagen aus dem Kuhländchen*, Neutitschein 1925, str. 131

<sup>26)</sup> Brossmann I.: *Zu dem vorherigen Artikel: Der Schatz der Tempelherren oder die Entstehung des Gerlichschens Hauses bzw. der Knurr'schen Hauses in der Sammlungsgasse, Alte Heimat: Kuhländchen, März/April 2 – 2003*, str. 137

## Okrašlovací spolek v Novém Jičíně (1878 – 1914). Předchůdce ekologických organizací?

Renata Kafková

Tzv. dlouhé 19. století přineslo kromě jiných četných změn v demografii, ekonomice, politice, kultuře a mnoha dalších oblastech i proměnu podoby měst. Komplikovaný a v současné historiografii poměrně intenzivně zkoumaný proces urbanizace je složitým souborem jevů, jež zasáhly do všech oblastí lidského života. Nový přístup k péči o obce a jejich modernizaci přineslo zavedení obecní samosprávy v roce 1850, které obecním výborům v této oblasti svědilo značné pravomoci.

Přechod k tovární výrobě, byl v Novém Jičíně probíhající ve srovnání s velkými průmyslovými centry s jistým zpožděním, pomaleji a v menší míře, přivedl do města v kombinaci s modernizací a rozšiřováním správního i vzdělávacího systému nezanedbatelný počet nových obyvatel z řad inteligence i dělnictva. Změny v organizaci práce rezultovaly mimo jiné také v rozdělení dne na část pracovní a odpočinkovou, zvláštní program naplňoval neděle i dny sváteční. Volný čas trávili lidé v kruhu rodiny, ve společnosti a rovněž na čerstvém vzduchu. Sportovní aktivity nebyly ještě ve druhé polovině 19. století masově rozšířeny, doboví lékaři však podtrhovali nutnost pohybu v přírodě. Pěší výlety a náročnější túry byly doménou mladších a tělesně zdatných jedinců. Ostatní se uchylovali na korza a do postupně vznikajících parků a veřejných zahrad. Tyto prostory poskytovaly nejen rekreaci, nýbrž i možnost prezentace společenského postavení dané rodiny.

Možnost procházek ovšem limitoval rozsah a stav rekreačních zón, který byl ve většině měst podunajské monarchie nevalný. Parkům nevěnovaly jednotlivé obce příliš pozornosti, neboť se koncentrovaly na budování a správu zařízení pro běžný život nepochybně potřebnějších, tj. na plynárny či elektrárny, vodovody, kanalizační sítě, cesty a chodníky, regulaci městské zástavby, nemocnice, hřbitovy, hygienicky vyhovující jatka. Totéž platilo pro školská zařízení a sídla úřadů, jejichž umístění do dané lokality znamenalo zvýšení její prestiže. Všechny tyto projekty spotřebovaly většinu energie svých tvůrců, především ale obrovské množství finančních prostředků. Řádné příjmy měst a obcí nemohly pokrýt náklady na jejich modernizaci, státní a zemské dotace byly jen omezené, jediným řešením se tedy stávaly půjčky. Za takovýchto okolností není nepochopitelné, že úprava parků musela ustoupit stranou. Tohoto úkolu se proto ujímaly zvláštní organizace – okraš-

lovací spolky (německy *Verschönerungsverein*).

Přesto je třeba uvést, že městská obec Nový Jičín do rozvoje svých parků investovala, ačkoli suma určená na zkrášlení obce tvořila v příslušném roce maximálně 0,4% všech komunálních výdajů. Přesná data zachycuje následující tabulka:

Tabulka č.1: Výdaje městské obce Nový Jičín na parky<sup>1)</sup>

Rok	Částka (uvedena v korunách)	% z celkových výdajů města
1880	170	0,2
1881	768	0,3
1885	528	0,2
1890	104	0,04
1895	0	0,0
1896	1000	0,2
1900	880	0,2
1901	1537	0,3
1905	1007	0,2
1908	2473	0,4
1910	1894	0,2

Pramen: *Verwaltungsbericht der Stadt Neutitschein 1879–1912*, 11 svazků. Neutitschein 1882–1912.

Novojičínský okrašlovací spolek vykonal ve městě prostřednictvím svých členů mnoho záslužné práce, o jeho činnosti se však bohužel dovídáme pouze z dochovaných výročních zpráv v denním tisku a z kusých zmínek v protokolech ze zasedání obecního zastupitelstva. Ze spolkové agendy se totiž dochovaly pouze stanovy, ostatní materiály jsou ztraceny. Podobný osud postihl i písemnosti dalších severomoravských okrašlovacích spolků, možnost srovnání je tedy minimální, jelikož by vyžadovala podrobné, a tudíž časově náročné studium mnoha svazků dobového tisku. Denní tisk sice poskytuje poměrně ucelený přehled činnosti, jeho pohled do nitra spolku má ale pouze informativní charakter. Zajímavé by nepochybně bylo studium korespondence spolku, sledování, z kterých měst čerpali Novojičínský inspiraci a rady, jak přesně hospodařili s financemi; pro badatele zarmocující je absence členských seznamů. Tato studie se přesto snaží čtenáři poskytnout informace o zatím nepříliš známé stránce dějin Nového Jičína.

Na poslední březnový den roku 1878 svolal přípravný výbor v čele s hostinským

Ludwigem Faschankem schůzi, na které se projednávalo zamýšlené zřízení okrašlovacího spolku.<sup>2)</sup> Účastníci zvolili výbor pro přípravu stanov. Motivem pro úvahy o založení tohoto spolku se stal tristní stav vzezření města. Největší problém představoval nedostatek zeleně a odpočinkových lokalit, kde by se zejména mládež mohla volně pohybovat na čerstvém vzduchu. Ve městě tehdy byla jen dvě, navíc nepříliš pohostinná stromořadí – na ulici *Grüner Graben* (od 1879 *Döpperring*, dnes *Tyršova třída*) a na konci *Schmiedgasse* (od 1879 *Obertorstraße*, dnes ulice *K Nemocnici*), jež však nedokázala uspokojit vzrůstající počet zájemců o aktivní odpočinek strávený procházkami na čerstvém vzduchu. Stísněné poměry zmíněných míst se ukazovaly zejména o nedělích a svátcích, když nedokázala pojmout nápor odpočívajících rodin. Ještě před oficiálním vznikem spolku zveřejnily osoby pracující na jeho konstituování záměr na přeměnu starého hřbitova v park, jenž by po odstranění nepořádku u domu pana Kudielky mohl být napojen na horní promenádu a cestu na Skalky (*Am Steinberg*, od 1895 *Steinbergstraße*, dnes ulice *Na Skalkách*), která by se v budoucnu mohla dočkat výsadby nové aleje. Stejní lidé poukázali na fakt, že oddychové lokality budou potřebovat soustavnou péči zahradníka i jednoho či více hlídačů. Přípravný výbor rovněž akcentoval finanční náročnost projektů a vyzval obyvatele Nového Jičína, aby každý, komu záleží na hezkých místech k procházkám, na tento záměr přispěl.<sup>3)</sup>

První stanovy spolku schválilo moravské místodržitelství v Brně 11. dubna 1878. Účelem organizace mělo být „provádění a podpora okrašlování, zvláště zřizování nových a rozšiřování a zkrášlování existujících parků<sup>4)</sup> ve městě Novém Jičíně a jeho okolí.“ Cíle hodlala dosáhnout částečně vlastními prostředky, částečně podněcováním k činnosti a její podporou. Zvláštní paragraf stanov zdůraznil, že okrašlovací spolek bude v naplňování svých cílů postupovat ve shodě s novojičínským obecním zastupitelstvem a že si před započítím každého svého podniku nejprve obstará svolení výboru. Nemusel tak učinit pouze za předpokladu, kdy se bude jednat o činnost v lokalitě ležící mimo pozemky města. Akcentování kooperace s vedoucími představiteli města bylo důležité pro obě strany. Spolku měl tento krok zajistit hladké schvalování záměrů ze strany výboru a ve zvláštních případech i udělení dotací z městské kasy, zastupitelům zase ušetřit případné spory (majetkové, vlastnicko-právní, kompetenční apod.). Financování projektů měly zajistit členské příspěvky, výtěžky z pořádání veřejných zábav a dobrovolné dary. Roční příspěvek činil až do první světové války 1 zlatý, po měnové reformě z roku 1892 2 koruny. Je zajímavé, že výše příspěvku zůstala konstantní, přestože reálná hodnota peněz klesala. Členská základna sestávala ze členů přispívajících, čestných a zakládajících. Tito měli minimálně jedenkrát ročně svolat valnou hromadu, jejímž úkolem bylo zvolení sedmičlenného výboru a čtyř náhradníků. Možnost členství limitovala jediná podmínka: placení předepsaného ročního příspěvku. V případě rozpuštění spolku měl veškerý jeho majetek přejít na obec.<sup>5)</sup> Stanovy byly revidovány pouze jednou, v zimě roku 1900. Kromě stanovení výše členských příspěvků v nové korunové měně obsahovaly pouze jedinou drobnou změnu – výbor nyní namísto ze sedmi sestával z jedenácti osob.<sup>6)</sup>

Na zakládající schůzi spolku 12. května 1878 se sešlo 37 ze 110 dosud přijatých členů. Hlavním úkolem setkání byla volba výboru, ve kterém zasedli hostinský Ludwig Faschank jako předseda, stavitelé Julius Riedl a Hugo Skalda, správce tereziánského fondu Rudolf Schrabal, advokát JUDr. Heinrich Preisenhammer, penzionovaný kontrolor lesního úřadu tereziánského fondu Franz Freytag a Josef Schwarzer. Jako první úkol si nová organizace vytyčila nákup a instalaci železných laviček v parku a zaměstnání alespoň jednoho hlídače.<sup>7)</sup>

V červenci 1878 informoval místní týdeník *Neutitscheiner Wochenblatt* o rekonstrukci horní promenády, která se dočkala regulace stávajících a zřízení několika nových vycházkových cest, jejich vysypání pískem a ohraničení, opravy hřišť a travnatých ploch a osmnácti nových laviček. Akce si ze strany okrašlovacího spolku vyžádala investici ve výši téměř 200 zlatých.<sup>8)</sup> V závěru prvního roku své existence převzal spolek od obecního výboru do vlastní péče městskou školku.<sup>9)</sup> Ta produkovala dostatek sazenic stromků a pomohla tak snížit náklady na výsadbu zeleně.

Od března 1879 do září 1882, kdy Ludwig Faschank na funkci z nezjištěných příčin rezignoval, vedl spolek stavitel Julius Riedl.<sup>10)</sup> Pod jeho vedením se v roce 1880 podařilo prodloužit jeden z menších parčíků až ke *Kaiserstraße* (dnes ulice *Msgr. Šrámka*) a dokončit přeměnu obou starých hřbitovů v parky o celkové rozloze téměř 4000 m<sup>2</sup>. Do října 1880 byla v parcích dokončena výsadba 250 stromků a 6000 keřů, nově osazeno bylo i okolí rybníka nedaleko horní promenády. K úhradě nákladů 400 zlatých a k financování další výsadby prostřednictvím mimořádných příspěvků a darů vyzvalo vedení spolku na mimořádné valné hromadě.<sup>11)</sup>

Riedlovým nástupcem byl podle dostupných informací zvolen Hugo Skalda, a to až na příští valné hromadě, tj. v březnu následujícího roku, povoláním rovněž stavitel.<sup>12)</sup> Za jeho krátkého předsednictví pokračovala péče o školku i úpravy parku, jež nově probíhaly i na promenádě na *Döpperově náměstí* (*Döpperring*,<sup>13)</sup> dnes ulice *Tyršova*). Dodržování pořádku v parku od této doby strážil zvláštní hlídač.<sup>14)</sup>

Po dvou letech vystřídal ing. Skaldu v předsednickém úřadě majitel tiskárny a knihkupec Rainer Hosch<sup>15)</sup> a na jaře 1886 se do čela spolku na tři roky vrátil Ludwig Faschank.<sup>16)</sup> V tomto období skončily hlavní práce na promenádě na *Döpperově náměstí*, jež se kromě nové výsadby dočkala i nových laviček, plůtků na ochranu keřů i trávníků a dlážděné strouhy k odvodu dešťové vody. Podobnou strouhu spolek vybudoval i na horní promenádě. Pravidelné údržby se dostávalo i stávajícím parkům, jejich rostlinám, z nichž některé byly omlazeny, lavičkám a zvláště pak cestám, jež byly zčásti nově vysypávány štěrkem či pískem, čištěny a přístupové cestičky k parku dokonce i odvodněny. Úprav se dočkaly i přístupové schody z *Obertorstraße* (dnes ulice *K Nemocnici*) do parku, u horní promenády vznikly tři zděné přechody. V parku se objevily dvacet čtyři štítky s botanickými názvy stromů a keřů. Spolek se rovněž postaral o pokácení poškozených stromů u azylového domu, jež nebezpečně ohrožovaly okolí.<sup>17)</sup>

V březnu 1889 byl do čela spolku zvolen okresní školní inspektor Anton Blaschke.<sup>18)</sup> Za jeho dvouletého úřadování se promenádám na *Döpperově náměstí*

a v *Alleegasse* (dnes *Smetanovy sady*) dostalo vysypání štěrskem a vydláždění struh, podél prvně jmenované byl navíc vyset trávnik a zasazeny okrasné keře, nová výsadba byla provedena před školkou, ve dvoře Schenkovy nadace pro vdovy (*Schenk'sche Witwenstiftung*) a před Rudolfovou nemocnicí, kde díky těmto úpravám a vybudování odtokových struh vznikl další parčík.<sup>19)</sup>

Dalším mužem v předsednickém křesle byl Franz Freytag, penzionovaný kontrolor lesního úřadu tereziánského fondu, jenž úřad zastával až do své smrti v prosinci 1892.<sup>20)</sup> Za jeho předsednické éry byl park zvětšen o 79 m<sup>2</sup>, a tím zregulována *Parkgasse* (dnes ulice *Janáčkovy sady*), živý plot na *Döpferově náměstí* doplněn hlohy, živý plot i trávniky tamtéž byly obehnány ostnatým drátem, respektive drátěnou mříží. Městský park se dočkal několika nových laviček, byla provedena okulace keřů a mladých stromků. Parky byly pravidelně každý týden uklízeny.<sup>21)</sup>

Po Freytagově skonu již spolek s ohledem na blížící se březnovou valnou hromadu i zimní pracovní klid nového předsedu nevolil. Na jaře následujícího roku se jím stal ekonom Heinrich Preisenhammer mladší,<sup>22)</sup> syn dlouholetého starosty Nového Jičína JUDr. Heinricha Preisenhammera, jehož v srpnu 1894 na dva roky vystřídal bývalý ředitel továrny bratří Hückelů Wilhelm Kreuz.<sup>23)</sup> V této době spolek vysadil stromky v *Bürgergasse* (dnes ulice *Divadelní*) a v *Ruziczkgasse* (dnes ulice *Jiráskova*), osadil břeh u Annina jezu (*Annawehr*) před nádražím i školní zahradu chlapecké obecné a měšťanské školy, zasypal tzv. Sviňský rybník (*Sauteich*), srovnal povrch nově vzniklé plochy a přeměnil ji v dětské hřiště, jež osadil zelení a vybavil lavičkami. Také přestěhoval školkou, a to do míst vedle bývalého evangelického kostela. Především však v roce 1893 začal budovat cestu na Skalky (od 1895 zde byla ulice *Steinbergstraße*, dnes *Na Skalkách*), jež se na dlouhou dobu stala jeho primárním úkolem. Rok po jejím vzniku byly položeny základy proslulé a dodnes obdivované aleje, když zde bylo vysazeno na 200 lip a jasanů.<sup>24)</sup>

Kreuz v květnu 1896 odmítl ze zdravotních důvodů znovu převzít předsednickou funkci, a proto jej vystřídal majitel továrny na vlněné zboží Philipp Lonsky, jenž důvěru valné hromady získal celkem třikrát.<sup>25)</sup> V roce 1896 výstavba *Steinbergstraße* na rok ustala, neboť obec Kojetín neprotáhla svou cestu tak daleko, jak Novojičínané původně předpokládali, a navíc se jim nepodařilo vykoupit potřebné pozemky. Problémy se záhy podařilo vyřešit a spolek mohl své dílo utěšeně rozšiřovat. V roce nucené přestávky alespoň podél již existujícího úseku vysadil po stovce borovic a jedlí.<sup>26)</sup> Pokračovalo i zvelebování parku: hlavní cesty u kostela Nejsvětější Trojice byly zpevněny, hliněné vodní strouhy zčásti nahrazeny betonovými, fontána byla obehnána mříží, před kterou se objevil květinový záhon a velká kulatá lavice, informací chtivé návštěvníky jistě potěšily tabulky s názvy stromů. Z *Döpferova náměstí* byly odstraněny ochranné plůtky, ostnatý drát nahradil – zřejmě s ohledem na bezpečnost návštěvníků a jejich oděvů – drát obyčejný. Pokračovala i výsadba zeleně, vedle *Steinbergstraße* představovalo největší počiny na 200 jedlí u Annina jezu, 100 jedlí u stodoly pana Kudielky a 30 jedlí a 100 keřů hlohy u rezervoáru městského vodovodu. Obyvatelé města jistě velmi uvítali rozšíření cesty k hřbitovu a její vysypání štěrskem, renovaci laviček v parcích a nové

lavičky na dětském hřišti i vybudování několika betonových odtokových struh ve městě.<sup>27)</sup>

V červnu 1897 proběhla v místních novinách *Deutsche Volkszeitung* intenzivní kampaň za zřízení pomníku císaře Josefa II. Tento záměr se v předchozích letech nesetkal s valnou odezvou, přesněji řečeno nepodařilo se sehnat dostatek financí. Náklady projektu odhadl list na 5000 až 6000 zlatých, přičemž fond na výstavbu pomníku prozatím disponoval 343 zlatými. Redakce tedy vyzvala své čtenáře, aby na tuto věc přispěli. Obnovenou akci vedl okrašlovací spolek.<sup>28)</sup> Koordinace národnostními faktory stimulovaného projektu<sup>29)</sup> vedla ke značnému rozšíření členské základny, což kromě nárůstu prestiže spolku znamenalo i podstatné zvýšení příjmů. Početnost spolků druhé poloviny 19. a počátku 20. století byla zapříčiněna i omezenou možností společenského a kulturního vyžití, neboť možnosti cestování byly omezené, neexistovala rádia ani televize, Nový Jičín neměl kino ani divadlo. Okrašlovací spolek tedy počtem členů nijak nevybočoval z dobového normálu. Vývoj členské základny zachycuje následující tabulka:

Tabulka č. 2: Počet členů okrašlovacího spolku v letech 1880 – 1914

Rok	Počet členů
1880	282
1885	278
1890	258
1896	268
1901	441
1905	435
1910	432
1914	411

V červnu 1898 stávající vedení v čele s předsedou Lonským z neznámých důvodů odstoupilo a prvním mužem spolku se stal oficiál městského pokladního úřadu Alois Martin.<sup>30)</sup> Již v březnu příštího roku ho vystřídal Eduard Klodner.<sup>31)</sup> Tehdy se díky veřejné sbírce podařilo dokončit hlavní práce na *Steinbergstraße* a vysadit zde 130 břízek. Na horním předměstí vznikl další parčík, opatřený nově vysazenými stromky a keři. Proběhla i úprava prostor před nemocnicí a špitální zahrady. Svah za městskými jatkami zkrášlilo 400 jedlí a 600 akácií. Z promenády na *Döpferově náměstí* musely být k lítosti členů spolku odstraněny četné jedle, jež zde strádaly vlivem silného znečištění vzduchu. Zvláštní prostory k množení rostlin, jež měl

spolek k dispozici od listopadu 1897, umožnily velkorysou výsadbu květin a kobercových rostlin v parcích, např. v roce 1898 bylo vysazeno 1600 kobercových rostlin, 1300 pomněnek, 600 macešek a dalších květin. Nová etapa prací započala na starém hřbitově – z hrobů těch zemřelých, kteří již neměli žádné příbuzné, jež by pečovali o místa jejich posledního odpočinku, byly odstraněny kříže a náhrobní kameny a povrch hrobů byl srovnán s okolním terénem. Označení hrobů určených ke zrušení proběhlo na svátek Všech svatých, kdy pracovníci spolku zapisovali hroby neosvětlené a neozdobené. Sběrka na pomník Josefa II. vynesla do ledna 1901 částku 14.334 korun.<sup>32)</sup>

Klodner krátce před koncem roku 1900 rezignoval, ovšem spolek s volbou předsedy vyčkal až do valné hromady.<sup>33)</sup> Za nového předsedy, obchodníka Alberta Tschöpa, byl odhalen pomník císaře Josefa II., vytvořený profesorem Antonem Brenekem, akademickým sochařem z Vídně. Tato událost se těšila značné pozornosti obyvatel města i okolních obcí a provázely ji třídní slavnosti. Samotnou sochu autor zhotovil z bronzu a v nadživotní velikosti o výšce 2,65 metru. Císaře zobrazil v pozici, ve které se levou rukou opírá o sloup, na němž leží svitek, a pravou, lehce zdviženou rukou zdraví lid. Na podstavec o straně 4,08 metru a výšce 3,4 metru byla použita světlá a tmavá žula. Vpředu se leskl bronzový nápis „*Nezapomenutelnému lidovému císaři německé město Nový Jičín 1902.*“<sup>34)</sup> Pomník převzala do vlastnictví i péče obec.<sup>35)</sup> Syna Marie Terezie se německá societa velmi vážila, jak dokládá i oslavný článek k výročí sta let od císařova úmrtí na titulní straně místních novin.<sup>36)</sup>

*Deutsche Volkszeitung* otiskly prvního dne oslav na první straně báseň ve zlato-červeno-černém rámečku, tedy v německých (!) barvách, velebící Josefa II. a jeho odkaz. Jak chápání dějin a odkazu „*lidového císaře (Volkskaiser)*“, tak i literární provedení autora A. P. jsou poněkud kostrbaté:

*Wenn ein Stern erlischt im weiten Weltenraume,  
So grüßt uns noch sein Licht in fernen dunklen Nächten.  
So grüßt uns Josefs Geist aus längst vergangener Zeit,  
Er grüßt uns heut,  
Als weilte lebend er in uns'rem Ringe.  
Und er ist da!  
Denn lebensvoll erhebt sich sein Denkmal sich vor uns:  
Er reicht die Hand uns, jener Hohe, Edle,  
Er grüßet uns und spricht: „Seid mein!“  
„Seid mein! Seid deutsch! Seid frei!“  
Empor zum Lichte breitet Eure Schwingen:  
„Zum Licht empor soll Eure Seele ringen:  
Seid Menschen, wie ein Mensch ich war!“  
Und das wird Josefs Denkmal jedem sagen,  
Der zu ihm aufblickt heut, wie in den fernsten Tagen.“<sup>37)</sup>*

V předvečer odhalení pomníku, tj. 17. května 1902, prošel městem po trase *Obertorstraße* (dnes ulice *K Nemocníci*) – *Döpferovo náměstí* (dnes ulice *Tyršova*) – *Sofino náměstí* (*Sofienring*, dnes ulice *Štefánikova*) – *Schwarzstraße* (dnes ulice *5. května*) – *náměstí* lampiónový průvod, kterého se zúčastnily organizace příklánějící se vesměs k radikálnějšímu německému smýšlení: mužský pěvecký spolek, tělocvičný spolek, čtenářský spolek II, řemeslnický a živnostenský spolek, spolek veteránů, spolek vojáků v záloze, obchodnický spolek „*Mercur*“, prázdninové sdružení „*Germania*“, skupina svazu mládeže „*Deutsche Treue*“, spolek dílenských mistrů a svaz německých dělníků „*Germania*“, přímo na náměstí se přidali i dobrovolní hasiči. Průvod zakončil efektní rej lampiónů provázený slavnostní hudbou a fanfárami. Z balkonu radnice promluvil profesor Franz Steffe, reprezentant německých radikálů i okrašlovacího spolku, v jehož vedení několik let předtím zasedal. Ve svém projevu však akcentoval výhradně národnostní pohnutky, jež vedly ke zřízení pomníku, a nikoli motivy okrašlovací.

Slavnostní odhalení pomníku provedl následujícího dne říšský poslanec JUDr. Sommer. Tomuto aktu předcházela slavnostní původ inspirovaný středověkými zvyky a proklamující německý charakter města. Slavnostní chvíle se podle místních novin dočkaly dokonce fotografické dokumentace. Odpoledne se pro veřejnost konal lidový koncert, významní představitelé města se shromáždili v Německém spolkovém domě (dnes Beskydské divadlo). Mezi hosty se objevili říšský poslanec Max Menger, bývalý starosta Nového Jičína a zemský poslanec JUDr. Hugo Fux, dlouholetý radní a předseda několika organizací Rainer Hosch, sochař Anton Brenek a kameník Johann Kubitschek. Třetí den oslav byl položen věnec k hrobu továrního účetního Franze Schwarze, jenž dal jako první ve městě podnět ke zřízení pomníku. Odpoledne se pak uskutečnil promenádní koncert a večer taneční věneček.<sup>38)</sup> Pomník zůstal na náměstí jen dvě desetiletí, na jaře roku 1922 byl k nelibosti značné části obyvatel Kravařska – stejně jako sochy císaře Josefa II. v Suchdole nad Odrou a Fulneku – odstraněn.<sup>39)</sup>

Díky působení předsedy Tschöpa došlo dále k úpravám v okolí kostela Nejsvětější Trojice, zejména k vylepšení cest a k vysazení popínavých růží v parku.<sup>40)</sup> Od jara roku 1903 spolek každoročně osazoval okolí pomníku Josefa II. květinami. Téhož roku muselo být pokáceno 5 suchých lip na konci *Steinbergstraße*, jež se ovšem dočkala 23 mladých stromků. Na valné hromadě v lednu 1904 vedení bez bližší specifikace konstatovalo, že „*některé osoby proti spolku tajně štvou.*“<sup>41)</sup> Na příští valné hromadě zazněly – podobně jako opakovaně po dalších dvou letech – stížnosti na úmyslné poškozování částí parků, laviček, krádeže květin i náhrobních kamenů a křížů za starého hřbitova. Vedení spolku rovněž oznámilo, že obec nařídila místním služkám, aby se svými dětskými svěřenci napříště chodily do dětského parku (tím snad bylo myšleno dětské hřiště – pozn. aut.) a ne do parku městského. Zde totiž k pohoršení dalších obyvatel města pravidelně obsadily všechny lavičky a návštěvníci, kteří přicházeli později, si při procházce neměli kde odpočinout. V roce 1904 se pracovníci spolku dočkali několika komor na ukládání zahrádkářských a jiných pracovních nástrojů.<sup>42)</sup> V červenci 1905 byl v parku



slavnostně odhalen pomník německého spisovatele Friedricha Schillera<sup>43)</sup> a již v září téhož roku pamětní deska Julia Bergera s nápisem: „*Památce malíře historických obrazů Julia Bergera, c. k. profesora Akademie výtvarných umění ve Vídni, který se 10. července 1850 narodil v tomto domě. Věnováno novojičínským okrašlovacím spolkem.*“ Podíl okrašlovacího spolku na prvně zmíněné akci zůstává nejasný, druhá se uskutečnila pod jeho taktovkou.<sup>44)</sup>

Alberta Tschöpa, jenž v lednu 1908 zemřel, vystřídal v předsednické funkci nadučitel Ferdinand Tillemann,<sup>45)</sup> který tento post zastával až do vypuknutí první světové války. Rok 1906 přinesl spolku nové zařízení – vlastní skleník, jenž umožnil vysazení většího množství rostlin (hned první rok 12 000). Okolo skupinky jedlí u fontány v městském parku vzniklo díky navezení kamenů lesní zákoutí. Dojem divoké přírody ještě umocnily lesní rostliny.<sup>46)</sup> Od roku 1908 se školka nacházela v obecní zahradě v *Prorokgasse* (dnes ulice *Slovanská*).<sup>47)</sup> V roce 1910 spolek upravil zahradu u chorobince: osadil ji bezmála 40 stromy a 180 keří.<sup>48)</sup> Následujícího roku bylo v *Kreuzstraße* (dnes ulice *Palackého*) vysazeno na 45 březek a 40 jeřábů, okolo cest v parku, směrem ke slunečnímu lázním a na promenádě na *Döpperově náměstí* byly zrekonstruovány vodní strouhy.<sup>49)</sup> V roce 1913 si spolek opět stěžoval na vandaly, zloděje květin, nepořádné návštěvníky a nezodpovědné majitele psů.<sup>50)</sup> Za rok 1909 vybral spolek od vandalů 64 korun na pokutách,<sup>51)</sup> cifry z jiných let se nedochovaly. Není tedy jasné, zda spolek vůbec disponoval právem na vybírání pokut a zda se jediný známý údaj do výroční zprávy nedostal nějakým nedopatřením. Těsně před první světovou válkou přibýlo 23 nových laviček a 56 stromů okolo *Steinbergstraße*, upravena byla i nemocniční zahrada, jíž se dostalo 9 stromů a 27 keřů.<sup>52)</sup>

Z výše uvedeného přehledu činnosti okrašlovacího spolku v Novém Jičíně vyplývá, že jeho úlohou, které se striktně držel, byla péče o „pouhé“ okrašlování města a nikoli snahy o zlepšení stavu životního prostředí, jež citelně narušil místní textilní průmysl. Tato skutečnost však nemůže být přičítána na vrub spolku, nýbrž dobovému smýšlení. To se totiž úvahami o ochraně životního prostředí v dnešním slova smyslu vůbec nezabývalo, neboť důsledky masové průmyslové výroby ještě nebyly dostatečně známy, natožpak zkoumány. Hospodářské výsledky byly nadřazený všemu ostatnímu, a to do značné míry oprávněně. Mezi prosperitou průmyslu dané lokality a mírou její prestiže, zaručující příliv nových obyvatel a umístění důležitých úřadů, totiž existovala přímá úměrnost. Pro ilustraci uvedme, že i samotný obecní výbor řešil v letech 1850–1914 pouze dvě záležitosti, jež se týkaly znečištění životního prostředí, respektive vodních toků v Novém Jičíně. Ekologický aspekt však při jejich projednávání a řešení nehrál žádnou úlohu, prioritou zůstávaly výhradně zájmy ekonomické.

První problém se vyskytl okolo místní říčky Jičínky. August Hückel, spoludávatel továrny na klobouky a dlouholetý člen výboru obce, vystoupil v březnu 1884 s pilným návrhem na zásah proti Karlu Gerzabekovi, podnikateli v soukenickém průmyslu, který plánoval přebudovat parní mlýn v Žilině na parní valchu. Znečištěnou vodu hodlal odvádět do Jičínky. Zastupitelstvo ale v této věci žádné rozhodnu-

tí nepřijalo, neboť MUDr. Hochgemuth navrhl, aby byl k projednávání takovýchto záležitostí přizván městský fysikus.<sup>53)</sup> Zůstává otázkou, zda byla Hückelova iniciativa vedena starosty o kvalitu vody, nebo zda byl spíše mluvčím skupiny podnikatelů mající obavy z dalšího konkurenta na poli soukenické výroby. Na zářijové schůzi výboru totiž kromě ekologického aspektu problému zmínil i možnost poškození místních průmyslníků. Je rovněž možné, že se místní továrníci obávali, že jejich závody budou muset používat více znečištěnou vodu, než bylo doposud obvyklé, což by mohlo ovlivnit kvalitu jejich zboží, respektive – vzhledem k nutnosti jejího čištění – zvýšit výrobní náklady. Proti Gerzabekově valše hlasovalo 13 z přítomných zastupitelů,<sup>54)</sup> pro byli pouze 3 z nich a 4 se zdrželi hlasování.<sup>55)</sup> Případné členství v okrašlovacím spolku, přesněji řečeno v jeho vedení, rozhodnutí hlasujících prokazatelně nijak neovlivnilo.

Tatáž věc se objevila i na programu schůze v prosinci 1885. Zastupitelé Max Preisenhammer a Rudolf Weiß, majitelé továren na vlněné zboží, prohlásili, že se na konferenci svolané na 9. prosince postaví proti zřízení valchy. Jak záležitost dopadla a zda se zmíněná „konference“ vůbec uskutečnila, není známo, nicméně výbor již o tomto tématu dále nejednal.

Druhý problém se týkal tzv. Mlýnské strouhy (*Mühlbach*). Plány Franze Lichnofského na zřízení pračky na sukno, jež už v listopadu 1885 schválilo okresní hejtmánství, totiž hrozily dalším znečištěním strouhy. Výbor se proti tomu důrazně postavil a rozhodl se podat k hejtmánství odvolání, jelikož projekt filtračního zařízení nepokládal za dostatečnou záruku proti zhoršování kvality vody. Otcové města si byli dobře vědomi toho, že projednávaný případ se může stát precedentem pro průmyslníky s podobnými záměry, což by městu rozhodně neprospělo.<sup>56)</sup> V okolí Mlýnské strouhy se totiž koncentrovalo značné množství továren i řemeslnických provozoven, jež z ní čerpaly vodu, kterou po použití a nasycení četnými chemickými látkami i nečistotami vracely zpět. Zdejší obyvatelstvo se tudíž často potýkalo s nebezpečnými chorobami a vykazovalo nejvyšší úmrtnost ve městě. Sama obec přiznávala, že tato skutečnost není způsobena jen nižší sociální úrovní a horšími bytovými poměry tamních lidí, nýbrž právě průmyslem. Výbor města plánoval svedení strouhy do uzavřené roury, nicméně toto se podařilo až po vzniku Československa.

Okrašlovací spolek náležel k nejpočetnějším organizacím ve městě a těšil se značné úctě i vděčnosti za vykonanou práci. Přesto se co do míry prestiže řadil za spolky politické, čtenářské, mužský pěvecký, tělocvičný a spolek dobrovolných hasičů. Ani v jeho výboru nezasedali nejvlivnější a nejbohatší obyvatelé města, neboť činnost zde vyžadovala značné množství práce i času.

Důležité bylo výrazné zastoupení technické inteligence, již z drtivé většiny reprezentovali stavitelé. Jejich odborné znalosti umožnily kvalitní a jistě i levnější provedení projektů, ačkoli se spolek nevěnoval přímo stavebním pracím. Na počátku 20. století vzrostlo zastoupení učitelů a ve stejné době se naopak výrazně snížil počet státních úředníků, kteří stáli u kolébky spolku.<sup>57)</sup> Stabilně vysoké zastoupení si udržovali řemeslníci, živnostníci a obchodníci, vrcholem působení této skupiny

byla léta 1890 – 1910. Zastoupení ostatních profesí bylo nevýrazné. Přesné údaje o profesní struktuře vedení spolků ukazuje tabulka:

Tabulka č. 3: Profesní složení spolkových výborů v letech 1878 – 1914<sup>58)</sup>

povolání	časové období										celkem	
	1878–1879		1880–1889		1890–1899		1900–1910		1910–1914		absol.	v %
	absol.	v %	absol.	v %	absol.	v %	absol.	v %	absol.	v %		
advokát	2	11,8	5	5,6	0	0	0	0	0	0	7	1,9
lékař	0	0	3	3,3	3	2,5	0	0	0	0	6	1,6
učitel	0	0	6	6,7	10	8,4	23	23,4	21	38,9	60	15,9
technická inteligence	5	29,4	20	22,5	12	10,1	8	8,2	5	9,3	50	13,2
státní úředník	5	29,4	15	16,9	19	16,0	0	0	3	5,5	42	11,1
městský úředník	0	0	4	4,5	11	9,2	8	8,2	1	1,9	24	6,4
továrník	0	0	1	1,1	4	3,4	13	13,3	6	11,1	24	6,4
penzionovaný státní úředník	0	0	4	4,5	8	6,7	0	0	0	0	12	3,2
řemeslník, živnostník, obchodník	3	17,6	23	25,8	36	30,3	26	26,5	10	18,5	98	26,0
zahradník	0	0	0	0	6	5,0	10	10,2	5	9,3	21	5,6
nezjištěno	2	11,8	8	9,0	10	8,4	10	10,2	3	5,5	33	8,8
celkem	17	100	89	100	119	100	98	100	54	0	377	100

Z důvodu častého dlouhodobého členství jednotlivých osobností ve výboru může tabulka působit zkreslujícím dojmem. Pro větší názornost si uvedme přesné složení vybraných výborů:

výbor zvolený 2. února 1880 (včetně náhradníků):<sup>59)</sup>  
 bednářský mistr Adolf Czapl  
 stavitel Heinrich Czeike  
 hostinský Ludwig Faschank  
 c. k. lesní kontrolor tereziánské akademie Franz Freytag  
 stavitel Franz Chittil

c. k. lesmistr tereziánské akademie Karl Koja  
 advokát JUDr. Heinrich Preisenhammer  
 stavitel Julius Riedl  
 c. k. správce tereziánské akademie Rudolf Schrabal  
 stavitel ing. Hugo Skalda

výbor zvolený 27. března 1890 (včetně náhradníků):<sup>60)</sup>  
 c. k. okresní školní inspektor Anton Blaschke  
 hostinský Ludwig Faschank  
 c. k. lesní kontrolor tereziánské akademie v penzi Alois Frank  
 c. k. lesní kontrolor tereziánské akademie Franz Freytag  
 ředitel spořitelny Franz Graditzky  
 obchodník Anton Jedek  
 ? A. Kattauer  
 stavitel Josef Langthaler  
 profesor ing. Johann Laumann  
 pekařský mistr Adolf Lichnofsky  
 lékař MUDr. Alois Spitzer

výbor zvolený 28. března 1900:<sup>61)</sup>  
 kartáčnický mistr Julius Böhm  
 zahradník u Hückelů Johann Czada  
 ? Eduard Klodner  
 zámečnický mistr Rudolf Kloß  
 ? Karl Kohn  
 stavitel Josef Langthaler  
 městský úředník Alois Martin  
 lakýrnický mistr Franz Mudrak  
 profesor Franz Steffe  
 obchodník Albert Tschöp  
 učitel Josef Ullrich

výbor zvolený 26. ledna 1910:<sup>62)</sup>  
 zahradník u Hückelů Johann Czada  
 profesor Moriz Jünger  
 profesor Adolf Klein  
 stavitel Karl Klein  
 lakýrnický mistr Franz Mudrak  
 továrník Willi Preisenhammer  
 klenotník Robert Příkřil  
 obchodník Karl Robitschek  
 nadučitel Ferdinand Tillemann  
 učitel Josef Ullrich

Do politických sporů zasáhl okrašlovací spolek jen jedenkrát, když jaře 1903 protestovalo obecní zastupitelstvo proti napadení prezidenta novojičínského krajského soudu Adalberta Krayatsche ze strany poslance Reichstättera na půdě centrálního parlamentu. Ten v souvislosti se svým pilným návrhem, týkajícím se soudních úřadů v Moravské Ostravě a Novém Jičíně, vyslovil pochybnosti o Krayatschově rodinném životě. Prezidenta krajského soudu se v poslanecké sněmovně okamžitě zastal poslanec za novojičínský volební okres Menger, za což mu novojičínský zastupitelé vyslovili dík. Zároveň konstatovali, že Krayatsch je Němec, avšak přesto zachovává přísnou nestrannost a objektivitu mezi českým a německým národem. Protest výbor přijal na základě výzvy iniciované řemeslnickým a živnostenským spolkem a podpořené spolkem dobrovolných hasičů, svazem Němců severní Moravy, německým lidovým spolkem, tělocvičným spolkem, školským spolkem, čtenářským spolkem II, kravařským zemědělským spolkem, beskydským spolkem, okrašlovacím spolkem, svazem průmyslníků pro Nový Jičín a okolí, spolkem úředníků, spolkem dílenských mistrů, spolkem Německého spolkového domu a devíti družstvy.<sup>63)</sup>

Na závěr je možno konstatovat, že okrašlovací spolek sice nebyl přímým předchůdcem ekologických organizací dnešní doby, přesto si však za velký kus záslužné a namáhavé práce, kterou odvedl na poli životního prostředí, zaslouží ocenění. Zakládání, rozšiřování a pravidelná údržba parků, promenád a dalších veřejnosti volně přístupných prostranství nepochybně přispěly ke kultivaci vzhledu města. Obyvatelé Nového Jičína díky tomu mohli volný čas trávit procházkami v příjemném prostředí, obklopeni zelení a čerstvým vzduchem, aniž by museli odjíždět daleko za město na časově i finančně náročné výlety. Z pohledu člověka počátku 21. století je rovněž potřeba vyslovit uznání spolkovému vedení, jež akce koordinovalo, mnoha členům spolku, kteří nezůstali lhostejní k vizáži své obce a svým členstvím pomáhali – stejně jako dárci dobrovolných příspěvků – financovat projekty. A to vše přes skutečnost, že pečlivou práci často hatili vandalové a zloději. Velký přínos a význam spolku spočívá v tom, že se do městské zástavby snažil zakomponovat rekreační místa plná zeleně, z nichž některá slouží svému účelu až do dnešních dnů.

Verschönerungsverein in Neutitschein (1878–1914). Ein Vorläufer der ökologischen Organisationen?

Renata Kafková  
(Zusammenfassung)

Neutitscheiner Verschönerungsverein entstand im Jahre 1878. Seine Aufgabe bestand in Gründung von neuen und Erhaltung sowie Verschönerung von vorkommenden Anlagen. Dank seiner Tätigkeit wurde der Stadtpark wesentlich vergrößert und verschönert, der Kinderspielplatz, die Anlagen am Döpperring, in der Obertorstraße, in der Mühlgasse und in der Lokalbahngasse gegründet, das Kaiser-Josef-Denkmal

am Stadtplatz errichtet und die Steinbergstraße neugemacht und bepflanzt. Die Anlagen und auch zahlreiche Straßen bekamen neue Bäume, Rasen- oder Blumenbeete und bequeme Bänke. Der Verein besorgte eine Baumschule und ein Treibhaus. Ständige Probleme wurden durch Vernichtung der Anlagen und Diebstähle verursacht. Der Verein hatte vom Anfang an knapp 300 Mitglieder, seit der Wende des 19. und des 20. Jahrhunderts schon über 400 Mitglieder. Dieser Anstieg wurde durch die Kampagne für Errichtung des Kaiser-Josef-Denkmal verursacht.

- 1) Tabulka zachycuje částky vydávané na konci a v polovině desetiletí a v letech, kdy se částka investovaná do zkrášení města nějakým dramatickým způsobem vychýlila.
- 2) Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land (dále jen NW), V, č. 14, 7. 4. 1878.
- 3) NW, V, č. 16, 21. 4. 1878.
- 4) Německý termín *Anlage* znamená v překladu zařízení, a to kulturní, sportovní i technické. V souvislosti s aktivitami okrašlovacího spolku se jako nejadekvátnejší překlady jeví výrazy park, popř. zahrada. Problémem však je, že jako park (*der Park*) označovali členové spolku prostor v místě dnešních Janáčkových a Smetanových sadů. Pokud není v následujícím textu park blíže specifikován (např. uvedením ulice), jsou jím myšlena právě tato místa.
- 5) Státní okresní archiv Nový Jičín (dále SOKA Nový Jičín), fond: Ostatní spolky (nezpracováno), stanovy spolku z 11. 4. 1878.
- 6) SOKA Nový Jičín, fond: Ostatní spolky (nezpracováno), stanovy spolku ze 14. 2. 1900.
- 7) NW, V, č. 20, 19. 5. 1878.
- 8) NW, V, č. 30, 27. 7. 1878.
- 9) NW, V, č. 49, 7. 12. 1878, protokol ze zasedání obecního výboru 1. 12. 1878.
- 10) NW, VI, č. 14, 5. 4. 1878 a NW, IX, č. 38, 23. 9. 1882.
- 11) NW, VII, č. 6, 7. 2. 1880, NW, VII, č. 41, 9. 10. 1880 a NW, VIII, č. 13, 26. 3. 1881.
- 12) NW, X, č. 14, 7. 4. 1883.
- 13) V dalším textu bude místo původního německého názvu *Döpperring* ze stylistických důvodů užíváno označení *Döpperovo náměstí*.
- 14) NW, XI, č. 15, 12. 4. 1884.
- 15) NW, XII, č. 14, 11. 4. 1885.
- 16) NW, XIII, č. 16, 17. 4. 1886.
- 17) NW, XIII, č. 16, 17. 4. 1886, NW, XIII, č. 11, 12. 3. 1887 a Deutsche Volkszeitung für Stadt und Land (dále jen DVZ), XV, č. 22, 17. 3. 1888.
- 18) DVZ, XVI, č. 29, 10. 4. 1889.
- 19) DVZ, XVI, č. 29, 10. 4. 1889 a DVZ, XVII, č. 28, 5. 4. 1890.
- 20) Zemřel v Novém Jičíně 7. 12. 1892 ve věku 77 let.
- 21) DVZ, XVIII, č. 27, 4. 4. 1891 a DVZ, XIX, č. 39, 14. 5. 1892.
- 22) DVZ, XX, č. 31, 19. 4. 1893.
- 23) DVZ, XXI, č. 63, 8. 8. 1894.
- 24) DVZ, XXI, č. 63, 8. 8. 1894.
- 25) DVZ, XXIII, č. 43, 27. 5. 1896.
- 26) DVZ, XXIV, č. 21, 3. 4. 1897.
- 27) DVZ, XXIV, č. 21, 3. 4. 1897 a DVZ, XXV, č. 23, 19. 3. 1898.

- 28) DVZ, XXIV, č. 46, 9. 6. 1897 a DVZ, XXIV, č. 48, 16. 6. 1897.
- 29) Budování pomníků císaře Josefa II. ve městech, jež se pokládala za německá, se od 80. let 19. století stalo určitou módní vlnou. Císaři, jež němčinu povýšil na úřední jazyk českého království, se za tento čin po sto letech dostávalo bezbřehého obdivu a uznání. Josef II. se stal symbolem německého smýšlení a tento obraz byl ještě umocněn pověstí lidového (selského) panovníka.
- 30) DVZ, XXV, č. 57, 16. 7. 1898.
- 31) DVZ, XXVI, č. 23, 22. 3. 1899.
- 32) DVZ, XXVI, č. 23, 22. 3. 1899, DVZ, XXVII, č. 25, 28. 3. 1900 a DVZ, XXVIII, č. 10, 2. 2. 1901.
- 33) DVZ, XXVIII, č. 10, 2. 2. 1901.
- 34) DVZ, XXIX, č. 41, 21. 5. 1902.
- 35) DVZ, XXXIV, č. 35, 30. 4. 1902, protokol ze zasedání OZ 25. 4. 1902.
- 36) DVZ, XVII, č. 15, 19. 2. 1890.
- 37) DVZ, XXIX, č. 40, 17. 5. 1902.
- 38) DVZ, XXIX, č. 41, 21. 5. 1902 a *Das deutsche Kuhländchen*, IV. Band. Neutitschein 1922, s. 41 – 47
- 39) *Das deutsche Kuhländchen*, IV. Band. Neutitschein 1922, s. 185 – 192.
- 40) DVZ, XXIX, č. 9, 29. 1. 1902 a DVZ, XXX, č. 9, 31. 1. 1903.
- 41) DVZ, XXXI, č. 9, 30. 1. 1904.
- 42) DVZ, XXXII, č. 12, 6. 2. 1905.
- 43) DVZ, XXXII, č. 57, 19. 7. 1905.
- 44) DVZ, XXXII, č. 72, 9. 9. 1905.
- 45) DVZ, XXXV, č. 8, 29. 1. 1908.
- 46) DVZ, XXXV, č. 8, 29. 1. 1908.
- 47) DVZ, XXXVI, č. 9, 31. 1. 1909.
- 48) DVZ, XXVIII, č. 10, 4. 2. 1911.
- 49) DVZ, XXXIX, č. 9, 31. 1. 1912.
- 50) DVZ, XL, č. 9, 1. 2. 1913.
- 51) DVZ, XXXVII, č. 7, 26. 1. 1910.
- 52) DVZ, XLI, č. 5, 31. 1. 1914.
- 53) NW, XI, č. 13, 29. 3. 1884, protokol ze zasedání OZ 24. 3. 1884.
- 54) Protí návrhu byli L. Faschank, F. Graditzky ml., G. Hanel, Herz st., MUDr. Hochgemuth, A. Hückel, A. Jedek, J. Kraus, F. Liewehr, MUDr. Perl, Thiry, Tírek a R. Weiß, pro byli H. Hosch, J. Lonsky, Schimitschek, hlasování se zdrželi Berger, Dröbner, D. Marcus, ing. Skalda.
- 55) NW, XI, č. 39, 20. 9. 1884, protokol ze zasedání OZ 5. 9. 1884.
- 56) NW, XII, č. 51, 12. 12. 1885, protokol ze zasedání OZ 7. 12. 1885
- 57) Článek v *Neutitscheiner Wochenblatt* z jara 1878, který veřejnost informoval o úmyslu založit ve městě okrašlovací spolek, v této souvislosti uvedl: „*Tyto spolky vznikají časně zpravidla v oněch obcích, v nichž penzionovaní státní úředníci a vojáci chtějí mnoho hodin volného času strávit pobytem venku.*“
- 58) Údaje v tabulce jsou součtem všech známých členů výboru spolku. Pokud byla tatáž osoba členem vedení po více funkčních období, je započítána opakovaně. Data jsou částečně zkreslena tím, že ve zprávách v denním tisku nebyli vždy důsledně označeni náhradníci. Do roku 1900 byli tedy do součtu zařazeni i oni. V několika případech se naproti tomu

nedochovalo kompletní složení výboru, v roce 1898 volila valná hromada vedení spolku dvakrát.

- 59) NW, VII, č. 6, 7. 2. 1880.
- 60) DVZ, XVII, č. 28, 5. 4. 1890.
- 61) DVZ, XXVII, č. 25, 28. 3. 1900.
- 62) DVZ, XXXVII, č. 7, 26. 1. 1910.
- 63) DVZ, XXX, č. 22, 18. 3. 1903, protokol ze zasedání OZ 11. 3. 1903.

## Příspěvek ke květeně a vegetaci obce Lubiny a okolí

Marie Sedláčková

Krajinu katastru obce Lubina představuje mírně členité území protékané řekou Lubinou v úseku mezi Mniším a Příborem. Z hlediska fytogeografického členění ČR (Skalický 1988) tvoří tento údolní tok přirozenou hranici mezi východním okrajem fytogeografického podokresu Moravské brány vlastní (76.a) na levém břehu řeky a Beskydským podhůřím (84.a) na pravém břehu řeky. Zatímco téměř rovinnaté levobřežní území zahrnuje místní část Drmholec, v nivě Lubiny s přítoky Kopřivničky a Sýkorečky lemují pravý břeh řeky dvě nápadně vytvořené terasy. Severně od toku Lubiny v okolí Větrkovic tvoří mírně vlnitý reliéf v rozmezí od 300 – 442 m n. m. pahorky kót 336,8 (jižně od Hájovského dvora), mezi Hájovem a Horním Sklenovem se rozkládá pahorek Vrchy (424,2), sz. od obce Mniší vystupuje Kahadův vrch (376,5), severněji pahorek Velová (390) a nejvýše položený vrch Hůrka (442).

Z historického vývoje obce je zřejmé, že současná květena a vegetace byly dlouhodobě ovlivňovány činností člověka, což dokládá nejen výrazné odlesnění, ale i vzrůstající zásahy do přírodního prostředí, zvláště v posledních desetiletích v souvislosti s modernizací zástavby, budováním komunikací, elektrovedů, skládek odpadů. Tím byla narušena dříve rozmanitá přírodní stanoviště, zejména na odlesněných a využívaných částí území. Mimo intravilán obce s roztroušenou zástavbou obklopuje katastr obce převážně kulturní zemědělská krajina, v níž převládají velkoplošné polní kultury, v menší míře zastoupené většinou běžně obhospodařované ovsíkové louky a pouze na malých plochách zachované nebo novodobě se vyvíjející fragmenty náhradní přirozené (nelesní) vegetace.

K ojedinělým přírodním biotopům (Chytrý a kol. 2001) patří především zbytky širokolistých suchých trávníků, v současnosti zachované ve fragmentech porostů svahových pastvin vrcholových poloh a jihovýchodních svahů vrchu Hůrka nebo podél břehu bývalého úvozu staré polní cesty v okolí Kahadova vrchu sz. od obce Mniší. Tato z krajiny ustupující travinobylinná společenstva svazu *Bromion erecti* provází řada poloteplomilných a suchomilných druhů, k nimž patří např. sveřep vzpřímený (*Bromus erectus*), třeslice prostřední (*Briza media*), chrpa čekánek (*Centaurea scabiosa*), jehlice rolní (*Ononis arvensis*), pryskyřník mnohokvětý (*Ranunculus polyanthemos*), řepík lékařský (*Agrimonia eupatoria*), bukvice lékařská (*Be-*

*tonica officinalis*), svízel syříšlový (*Galium verum*), pupava bezlodyžná (*Carlina acaulis*), jitrocel prostřední (*Plantago media*), starček přímětník (*Senecio jacobaea*), čiřorka pestrá (*Securigera varia*), mateřídouška obecná (*Thymus pulegioides*) a další průvodní luční druhy.

Vzácně jsou na jihovýchodních a východních svazích Hůrky vyvinuty úzké mezofilní bylinné lemy lesních okrajů svazu *Trifolion medii*, v nichž se vedle hlavních diagnostických druhů – jetel prostřední (*Trifolium medium*), kozinec sladkolistý (*Astragalus glycyphyllos*), klinopád obecný (*Clinopodium vulgare*), hvozdík svazčitý (*Dianthus armeria*), dobromysl obecná (*Origanum vulgare*) – uplatňují četné druhy ostružiníků (*Rubus spp.*), pryšec chvojka (*Euphorbia cyparissias*), bedrník obecný (*Pimpinella saxifraga*), silenka obecná (*Silene vulgaris*), třezalka tečkovaná (*Hypericum perforatum*), chrastavec rolní (*Knautia arvensis*) aj.

Složení převažujících mezofilních ovsíkových luk (*Arrhenatherion*) je podle způsobu obhospodařování (kosení, hnojení) na různých stanovištích značně variabilní. K běžným a často zastoupeným druhům patří: ovsík vyvýšený (*Arrhenatherum elatior*), řebříček obecný (*Achillea millefolium*), zvonek rozkladitý (*Campanula patula*), škarďa dvouletá (*Crepis biennis*), srha laločnatá (*Dactylis glomerata*), kopretina bílá (*Leucanthemum vulgare*), svízel bílý (*Galium album*), kakost luční (*Geranium pratense*), bolševník obecný (*Heracleum sphodylium*), jetel luční (*Trifolium pratense*). Vzácněji se mohou vyskytovat např. štirovník růžkatý (*Lotus corniculatus*), zeměžluč lékařská (*Centaureum erythraea*) a chrpa luční (*Centaurea jacea*). Na svazích terasy a vlhčích místech nivy přistupují některé druhy pcháčovských luk (*Calthion*), např. krvavec toten (*Sanguisorba officinalis*), ocún jesenní (*Colchicum autumnale*) a pcháč zelinný (*Cirsium oleraceum*), které v typickém složení dosud nebyly zjištěny.

Na mělkých, občasně zaplavovaných březích východní části přehradní nádrže Větrkovice mají v posledních letech pozitivní vývojový trend některé typy mokřadní vegetace. V okolí ústí bezejmenného přítoku do vodní nádrže se na podmáčených místech v okolí pobřežní zóny objevuje řada druhů rákosin stojatých vod, např. žabník jitrocelový (*Alisma plantago-aquatica*), kosatec žlutý (*Iris pseudacorus*), karbínek obecný (*Lycopus europaeus*), opletník plotní (*Calystegia sepium*), kyprj vrbice (*Lythrum salicaria*), svízel bahenní (*Galium palustre*), lilek potměchuť (*Solanum dulcamara*), chmel otáčivý (*Humulus lupulus*) a roztroušené i slabé populace orobince širokolistého (*Typha latifolia*), vzácně i orobince úzkolistého (*T. angustifolia*). Z vodních plovoucích rostlin jsou z r. 1998 doloženy tři druhy lakušníků (*Batrachium aquatile*, *B. circinatum* a *B. trichophyllum*). V okolí obnažené pobřežní zóny byly koncem 90. let zjištěny další vlhkomilné druhy, např. rozrazil potoční (*Veronica beccabunga*), psárka plavá (*Alopecurus aequalis*), rdesno obojživelné (*Persicaria amphibia*) a r. řídkokvěté (*P. mitis*). Podmáčené sníženiny bezejmenného dolního toku nad ústím do vodní nádrže lemují rozvolněné vrbové křoviny, které zařstávají vysokobylinnou vegetací s tužebníkem jilmovým (*Filipendula ulmaria*), vrbovkou chlupatou (*Epilobium hirsutum*), skřípínou lesní (*Scirpus sylvaticus*), mátou dlouholistou (*Mentha longifolia*), děhelem lesním (*Angelica sylvestris*)



a vrbinou obecnou (*Lysimachia vulgaris*). K mokřadním biotopům náleží i úzké pruhy říčních rákosin svazu *Phalaridion*, které téměř souvisle lemují břehy Lubiny. Dominantním druhem těchto porostů je vysoká tráva chrastice rákosovitá (*Phalaris arundinacea*) s řadou průvodních, většinou synantropních a nitrofilních druhů, např. šťavel tupolistý (*Rumex obtusifolius*), barborka obecná (*Barbarea vulgaris*), konopice ozdobná (*Galeopsis speciosa*), devětsil lékařský (*Petasites hybridus*), křehkýš vodní (*Myosoton aquaticum*), vrbovka chlupatá (*Epilobium hirsutum*). V posledních desetiletích do těchto porostů výrazně pronikají některé nepůvodní druhy naší květeny, tzv. neofyty. Zvláště nápadná a na některých místech silně převládající je netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*), zatímco jiné neofytické druhy se zatím uplatňují v menší míře, např. zlatobýl kanadský (*Solidago canadensis*), z. obrovský (*S. gigantea*), netýkavka malokvětá (*Impatiens parviflora*) a jen na několika místech se objevila křídlatka japonská (*Reynoutria japonica*). Mezi pobřežní vegetací toku Lubiny a navazujícím lužním lesem jsou podél nízkých břehů a vlhkých terénních sníženin jen sporadicky vyvinuty porosty vrbových křovin (*Salicion triandrae*), nejčastěji provázené vrbou křehkou (*Salix fragilis*), v. nachovou (*S. purpurea*), v. košíkářskou (*S. viminalis*) s podrostem mnohých vlhkomilných i lužních druhů, např. orsej jarní (*Ficaria bulbifera*), popenec obecný (*Glechoma hederacea*), svízel pštůlka (*Galium aparine*) a bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*).

Přestože v převážně odlesněné a zemědělsky využívané krajině zauímají současné lesní porosty přibližně méně než třetinu rozlohy katastru, je možno většinu lesů přiřadit k relativně stabilizovaným přírodním biotopům, a to i přes hospodářské zásahy, nové výsadby a pronikání řady nepůvodních dřevin, jako je např. trnovník akát (*Robinia pseudacacia*), javor jasanolistý (*Acer negundo*).

Podle mapy potenciálně přirozené vegetace ČR (Neuhäuslová a kol. 1998) jsou v nivě Lubiny mapovány lužní lesy svazu *Alnion incanae* a na vyvýšeném terénu, zvláště ve svahových polohách, dubohabřiny svazu *Carpinion*.

V území zastoupené údolní jasanovo-olšové luhy podsvazu *Alnion glutinoso incanae* tvoří zapojené, téměř souvislé porosty podél obou břehů Lubiny, kde navazují na pobřežní porosty říčních rákosin a místy i enklávy nebo liniové porosty křovinatých vrb. Osidlují vlhké, mokré až dočasně zbahnělé půdy. Rovněž v nivách menších toků východně a severovýchodně od Větrkovic jsou na malých plochách vyvinuty porosty lužního charakteru. Na druhové skladbě dřevin se vedle olše lepkavé (*Alnus glutinosa*) a jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*) podílí příměs dalších listnatých dřevin, jež v některých částech porostů místy převládají. Jsou to zejména javor klen (*Acer pseudoplatanus*), j. mléč (*A. platanooides*) a lípa srdčitá (*Tilia cordata*). Naopak jen ojediněle jsou vtroušeny dub letní (*Quercus robur*), topol černý (*Populus nigra*) a místy stromové vrby (*Salix alba*, *S. fragilis*). Na rozdíl od dubohabrových lesů se lužní porosty vyznačují hustě vyvinutým keřovým patrem provázeným druhy: střeňka obecná (*Prunus padus*), bez černý (*Sambucus nigra*), brslen evropský (*Euonymus europaeus*), chmel otáčivý (*Humulus lupulus*). V bylinném podrostu zřetelně převažují vlhkomilné nebo na půdní vlhkost náročné lesní druhy,

zvláště orsej jarní (*Ficaria bulbifera*), bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*), popenec obecný (*Glechoma hederacea*), čistic lesní (*Stachys sylvatica*), pšeníčko rozkladité (*Milium effusum*), kostřava obrovská (*Festuca gigantea*), křehkýš vodní (*Myosoton aquaticum*), kostival hlízkatý (*Symphytum tuberosum*). Uplatňuje se i řada nitrofilních druhů, např. kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*), česnáček lékařský (*Alliaria petiolata*), hluchavka skvrnitá (*Lamium maculatum*), kerblík lesklý (*Anthriscus nitida*). Silně zamokřená místa osidlují populace druhů, k nimž patří zvláště blatouch bahenní (*Caltha palustris*), řeřišnice hořká (*Cardamine amara*), mokřýš střídavolistý (*Chrysosplenium alternifolium*), škarda bahenní (*Crepis paludosa*), přeslička lesní (*Equisetum sylvaticum*), devětsil bílý (*Petasites albus*) a d. lékařský (*P. hybridus*). Floristické složení bylinného podrostu luhů s inklinací ke střeňkovým jasaninám asociace *Pruno-Fraxinetum* doplňují další lesní druhy společně lesům podhůří Beskyd, např. pitulník žlutý (*Galeobdolon luteum*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), válečka lesní (*Brachypodium sylvaticum*), plicník tmavý (*Pulmonaria obscura*), prvosenka vyšší (*Primula elatior*), ostřice lesní (*Carex sylvatica*), čarovník pařížský (*Circaea lutetiana*) a řada dalších. V luhu pravého břehu Lubiny od mostu do Větrkovic se vzácně vyskytuje česnek medvědí (*Allium ursinum*) a z dřevin přistupuje javor babyka (*Acer campestre*), který chybí v sousedních katastrech obcí směrem k úpatí Moravskoslezských Beskyd (Mniší, Vlčovice, Tichá, Kozlovice). Nápadně častým druhem je zde kakost hnědočervený (*Geranium phaeum*), zatímco pouze na dvou místech roste měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*) a na jediném místě levého břehu byla zjištěna kyčelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*).

Recentní fragmenty dubohabrových lesů (*Carpinion*) se místy zachovaly na svazích Hůrky, v remízcích na břehu přehradní nádrže Větrkovic, na svazích menších horních toků východně a severozápadně od přehrady k Hájoenskému dvoru. Poměrně úzké pruhy dubohabřin s nejlépe vyvinutým přirozeným složením pokrývají prudké svahy terasy pravého břehu řeky Lubiny, zvláště nad ústím Lubinky a v prostoru mezi Větrkovicemi a osadou Haškovec. Tyto lesy osidlují spíše těžší hlinité hnědozemní půdy, od jara dostatečně provlhčené s dobrou zásobou živin. Skladbou dřevin stromového patra a složením bylinného podrostu nejvíce odpovídají mapovaným karpatským dubohabřinám asociace *Carici pilosae-Carpinetum* porosty situované ve svahových a horních polohách pravobřežní terasy Lubiny. V nich byl zjištěn hlavní diagnostický druh ostřice chlupatá (*Carex pilosa*), která se na severovýchodní Moravě vyskytuje již poměrně vzácně. Ve stromovém patře má většinou dominantní postavení lípa srdčitá (*Tilia cordata*), místy je četnější habr obecný (*Carpinus betulus*) a další vtroušené dřeviny, zvláště dub letní (*Quercus robur*), třešň ptačí (*Prunus avium*), javory (*Acer platanooides*, *A. pseudoplatanus*), topol osika (*Populus tremula*) a ojediněle i buk lesní (*Fagus sylvatica*). Ve většinou slabě vyvinutém keřovém patru se kromě zmlazujících dřevin převážně uplatňují líska obecná (*Corylus avellana*), svída krkvavá (*Cornus sanguinea*), ojediněle lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*). Bylinný porost provázejí nejen některé diagnostické druhy dubohabřin, svízel Schultesův (*Galium schultesii*), černýš hajní

(*Melampyrum nemorosum*), které tyto porosty odlišují od lužních lesů, ale také karpatské prvky, dokládající příslušnost ke karpatským dubohabřinám: hvězdnatec zubatý (*Hacquetia epipactis*), pryšec mandloňovitý (*Euphorbia amygdaloides*) a šalvěj lepkavá (*Salvia glutinosa*). Mimo řady typicky hájových druhů se na složení bylinného patra účastní i mnohé další lesní druhy, zvláště: mařinka vonná (*Galium odoratum*), lipnice hajní (*Poa nemoralis*), válečka lesní (*Brachypodium sylvaticum*), ostřice prstnatá (*Carex digitata*), hrachor jarní (*Lathyrus vernus*), břečťan evropský (*Hedera helix*), kokořík mnohokvětý (*Polygonatum multiflorum*), lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*), violka lesní (*Viola reichenbachiana*), strdivka nicí (*Melica nutans*), zvonek kopřivolistý (*Campanula trachelium*), sasanka hajní (*Anemone nemorosa*), pryšec sladký (*Euphorbia dulcis*) aj.

Příslušnost pěkného lesního porostu ke karpatským dubohabřinám asociace *Carici pilosae-Carpinetum* dokládá následující fytoocenologický snímek:

Lokalita: Lubina, osada Haškovec, jz. svahy terasy řeky Lubiny z. od mostku k osadě; nadmořská výška 320 m n. m., expozice, jz., sklon svahu 20°, analyzovaná plocha 250 m<sup>2</sup>, datum 5. 9. 2004, pokryvnost E<sub>3</sub> 90%, E<sub>2</sub> 10%, E<sub>1</sub> 85%, E<sub>0</sub> 0%.

E<sub>3</sub>: *Carpinus betulus* 4, *Acer campestre* 1, *Tilia cordata* 1, *Acer pseudoplatanus* +, *Fagus sylvatica* +, *Quercus robur* +, *Sorbus aucuparia* +;

E<sub>2</sub>: *Carpinus betulus* 1, *Cornus sanguinea* 1, *Tilia cordata* 1, *Acer campestre* +, *A. pseudoplatanus* +, *Corylus avellana* +, *Crataegus laevigata* +, *Euonymus europaeus* +, *Fraxinus excelsior* +, *Prunus spinosa* +, *Ribes grossularia* +, *Viburnum opulus* +;

E<sub>1</sub>: *Carex pilosa* 4, *Brachypodium sylvaticum* 2, *Carex digitata* 1, *Lathyrus vernus* 1, *Melampyrum nemorosum* 1, *Poa nemoralis* 1, *Polygonatum multiflorum* 1, *Acer campestre* +, *A. pseudoplatanus* +, *Aegopodium podagraria* +, *Asarum europaeum* +, *Bromus benekenii* +, *Carex sylvatica* +, *Clinopodium vulgare* +, *Dryopteris filix-mas* +, *Euphorbia amygdaloides* +, *Fragaria vesca* +, *Fraxinus excelsior* +, *Geum urbanum* +, *Hacquetia epipactis* +, *Hieracium laevigatum* +, *H. sabaudum* +, *Hypericum perforatum* +, *Melica nutans* +, *Rosa sp.* +, *Salvia glutinosa* +, *Solidago virgaurea* +, *Tilia cordata* +, *Ulmus glabra* +, *Viola reichenbachiana* +, *Astrantia major* r, *Epipactis helleborine* r, *Hypericum hirsutum* r, *Lilium martagon* r, *Luzula pilosa* r, *Sorbus aucuparia* r, *Stachys alpina* r.

Kromě již zmíněných rostlin vyskytujících se v přírodních biotopech náhradní přirozené nelesní vegetace a lesních porostech, je možno uvést i další zajímavé rostliny zjištěné v posledních letech na různých, většinou již antropicky ovlivněných stanovištích. Z lesních druhů jsou to např. samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), pižmovka mošusová (*Adoxa moschatellina*), ptačinec velkokvětý (*Stellaria holostea*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*), třezalka chlupatá (*Hypericum hirsutum*), violka srstnatá (*Viola hirta*). Na otevřených a místy ruderalizovaných stanovištích nívy Lubiny byly zachyceny např. hrachor lesní (*Lathyrus sylvestris*), jestřábina lékařská (*Galega officinalis*), rukev rakouská (*Rorippa austriaca*), turan ostrý (*Erigeron acris*), mochna jarní (*Potentilla tabernaemontani*).

Z hlediska ochrany fytocefony je především nutno upozornit na výskyt

zvláště chráněných a ohrožených cévnatých rostlin, na které se vztahuje platná právní ochrana z přílohy vyhlášky č. 395/92 zákona o ochraně přírody a krajiny ČR č. 114/92 Sb. Patří k nim okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*), krušík polabský (*Epipactis albensis*), lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*) a měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*). Stejně tak rovnocennou pozornost a ochranu zasluhuje skupina rostlinných druhů v současné době zařazených do Červeného seznamu květeny ČR (Procházka a kol. 2001). Zatímco ze silně ohrožených rostlin (C2) jsou to krušík polabský (*Epipactis albensis*) a jehlice rolní (*Ononis arvensis*), z kategorie ohrožených druhů (C3) se na katastru obce zachytily orlíček obecný (*Aquilegia vulgaris*), lakušník okrouhlý (*Batrachium trichophyllum*), okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*), kyčelnice žláznatá (*Dentaria glandulosa*), pryšec tuhý (*Euphorbia stricta*), čistec alpský (*Stachys alpina*), krtičník křídlatý (*Scrophularia umbrosa*), rdest světlý (*Potamogeton lucens*), sporýš lékařský (*Verbena officinalis*) a jmelí bílé jedlové (*Viscum album* subsp. *abietis*). Početnou skupinu tvoří rostliny kategorie druhů vyžadujících pozornost (C4), z nichž na území katastru obce rostou jedle bělokorá (*Abies alba*), tetluha vznešená (*Aethusa cynapioides*), árón východní (*Arum cylindraceum*), lakušník ohrouhlý (*Batrachium circinatum*), ostřice rusá (*Carex flava*), chrpa modrá (*Centaurea cyanus*), chrpa luční ostroperá (*Centaurea jacea* subsp. *oxylepis*), zeměžluč hořká (*Centaureum erythraea*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), hvozdík svazčitý (*Dianthus armeria*), vrbovka rozmarýnolistá (*Epilobium dodonaei*), vrbovka bahenní (*Epilobium palustre*), krušík široolistý (*Epipactis helleborine*), pryšec mandloňovitý (*Euphorbia amygdaloides*), hvězdnatec zubatý (*Hacquetia epipactis*), zapallice žluťuchovitá (*Isopyrum thalictroides*), lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*), bradáček vejčitý (*Listera ovata*), měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*), silenka noční (*Silene noctiflora*), kozlík výběžkatý přechodný (*Valeriana excelsa* subsp. *transiens*), rozrazil horský (*Veronica montana*) a jmelí bílé (*Viscum album*).

Soupis cévnatých rostlin zájmového území

Nejstarší konkrétní údaje pouze o několika cévnatých rostlinách z okolí obce Lubiny nalézáme v prvních květenách Moravy a Slezska, které se dotýkají druhů *Galium palustre* subsp. *elongatum*, *Glyceria plicata* z rybníku u Drnholce (Oborný 1882 – 1886, Formánek 1887) a *Lathyrus hirsutus* z okolí Hájova (Formánek 1887). V místopisné publikaci Příborska uvádí Úlehla (1898) z okolí rybníka u Drnholce dnes již v Moravskoslezském kraji patrně vyhynulý, kriticky ohrožený druh *Ranunculus lingua*, ze zahrad *Geranium phaeum*, z řečiště Lubiny *Epilobium dodonaei* a z okolí železniční tratě *Rorippa austriaca*, které byly v terénu potvrzeny. Přestože na počátku 20. století navštívila severovýchodní Moravu řada botaniků, zvláště na okolních atraktivních lokalitách (např. Štramberk, Hukvaldy), konkrétní údaje z obce Lubiny z této doby zcela chybí. Teprve v padesátých letech studoval širší území Moravské brány známý botanik Moravského muzea v Brně V. Pospíšil, jehož konkrétní nálezy z obce jsou zahrnuty ve fytogeografické studii (Pospíšil 1964). Zvláště pozoruhodný je výskyt dnes již nezvěstného ohroženého druhu škardy čertkusovitě (*Crepis hieracioides*), publikované pod jménem *Crepis mollis* subsp. *succicifo-*

lia z vlhké louky s. od kostela, nebo v terénu nověji neověřený výskyt *Ajuga genevensis* ze ssz. svahů terasy řeky Lubiny a *Selinum carvifolia*, který jediný byl v terénu zaznamenán. Novější údaje některých zajímavějších rostlin zjištěné v terénu do r. 1975 byly publikovány koncem 70. let. Jsou to např. *Allium ursinum*, *Astrantia major*, *Eupatorium cannabinum* (Sedláčková 1977), *Ranunculus lanuginosus* z luhu Lubiny a nověji v terénu neověřené *Trifolium montanum* z mezí u osady Haškovec (Sedláčková 1978). Od 80. let minulého století byla věnována větší pozornost floristického průzkumu okolí obce v souvislosti se zásahy do přírodního prostředí, k nimž patří např. výstavba vodní nádrže Větrkovice, čističky v luhu Lubiny, nové skládky apod. V tomto období byly řešeny práce středoškolské odborné činnosti, např. práce (Božková a Hubeňáková 1984) a později diplomová práce týkající se dokumentace vegetace okolí vodní nádrže Větrkovice (Zabloudivá 1997). Některé novější údaje obsahuje příspěvek o květeně a vegetace horního toku Lubiny od pramene k městu Příbor (Sedláčková 2002).

Předkládaný seznam zahrnuje floristické údaje zjištěné na příležitostných terénních exkurzích zájmového území z let 1990, 1991, 1996, 1998, 2002, 2004 a 2005. Čísla stanovených lokalit jsou přibližně řazena od severu k jihu a od východu k západu. Nomenklatura taxonů je uvedena podle Kubáta (2002). Převážná část zájmového území leží ve čtverci 6375c, malá část přibližně 200 m západně od mostu v centru obce směrem k Příboru přesahuje do čtverce 6374d středoevropské mapovací sítě.

#### Seznam lokalit

1. Horní Sklenov: pahorek Vrchy (424,2), j. a jv. svahy
2. Hájov: lesní komplex sv. od kóty 357, 4 j. od obce, s. od silnice Příbor – Hukvaldy
- 2a. lesní údolí a horní část erozní rýhy z. od kóty 357,4
- 2b. pole u kóty 357,4 u křižovatky silnice a turisticky modře značené cesty
3. Hájov: osada Hájovský dvůr, rybníky a pobřežní porosty
- 3a. lesní porosty v. od rybníků
4. Lubina: Větrkovice, údolí potoka Hrobovka (napájějící rybníky), luhy a svahy dubohabřin
5. Lubina: lesní údolí s. od vodní nádrže Větrkovice
- 5a. louka v. od lesního údolí
6. Lubina: vodní nádrž Větrkovice, pobřežní porosty s., v. a z. části
- 6a. okolí hráze a travnaté svahy pod hrází
- 6b. mělká jv. část vodní nádrže a pobřežní porosty
- 6c. lesní porosty remízku na v. břehu
- 6d. pole na z. břehu
7. Lubina: Hůrka (442,6), vrchol a zalesněné svahy pahorku
- 7a. Horní Sklenov: pastviny v. svahů a s. hřebene
- 7b. Lubina: louky a lemy lesních okrajů j. – jv. svahů Hůrky
- 7c. Lubina: pastviny při úpatí z. svahů Hůrky
8. Lubina: údolí bezejmenného potoka j. od úpatí Hůrky

- 8a. mokřad při ústí potoka do vodní nádrže
- 8b. malý pravý přítok potoka k Hornímu Sklenovu
9. Lubina: pahorek Velová (390), les, lemy lesních okrajů a louky při úpatí
10. Lubina: údolí bezejmenného potoka pod hrází vodní nádrže Větrkovice
11. Lubina: osada Haškovec, terasa řeky Lubiny, svahové a pobřežní porosty na pravém břehu řeky v úseku od Benátek k mostu v centru obce
- 11a. svahové louky a pastviny v okolí mostku přes řeku a komunikace k osadě Haškovec
- 11b. plochá část terasy v okolí osady Haškovec
- 11c. pole a vnější lemy luhů a pobřežních porostů v nivě řeky
12. Lubina: Drnholec, lužní porosty levého břehu řeky Lubiny v úseku od Benátek k mostu v centru obce
- 12a. vnější lemy luhů a pobřežní porosty v nivě řeky
13. Lubina: luhy a svahy terasy pravého břehu řeky Lubiny v úseku od mostu v centru obce k ústí Lubinky u obce Mniší
- 13a. lemy říčních rákosin při úpatí terasy jv. od obce
- 13b. travnatý pravý břeh řeky j. od obce
14. Lubina: luhy levého břehu řeky Lubiny od mostu v centru obce k s. okraji obce Mniší
15. Mniší: Kabadův vrch (376,5), louky, pastviny a úvoz polní cesty
- 15a. sušové j. svahy terasy jv. od kóty 376,5
- 15b. lužní porosty v nivě pravého břehu dolního toku Lubinky (před ústím do Lubiny)
16. Lubina: intravilán obce
- 16a. pole a úhory mezi silnicí směr Vlčovice a levým břehem Lubiny v úseku od křižovatky směr Kopřivnice ke křižovatce do obce Mniší

#### Seznam taxonů

*Abies alba*: 2a, 4, 5, 7; *Acer campestre*: 11, 11c, 12, 13, 14; *A. platanoides*: 2, 3a, 6c, 11, 12, 13, 14, 15a, b; *A. pseudoplatanus*: 2, 2a, 3a, 4, 6a, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15a, b; *A. negundo*: 6; *Achillea millefolium*: 6a, 7b, c, 11a, 13b; *Actaea spicata*: 2a, 3a, 4, 5, 6a; *Adoxa moschatellina*: 2a, 3a, 10; *Aegopodium podagraria*: 2, 2a, 3, 3a, 6c, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15b; *Aesculus hippocastanum*: 3; *Aethusa cynapioides*: 12, 13, 13b; *A. cynapium*: 2b, 11c, 16a; *Agrimonia eupatoria*: 1, 7a, b, 15; *Agrostis stolonifera*: 7a; *Ajuga reptans*: 2, 2a, 3a, 4, 5, 6c, 7b, 8, 9, 11, 12, 13, 15b; *Alisma plantago-aquatica*: 3, 6b, 13b; *Alchemilla spp.*: 9; *Alliaria petiolata*: 2a, 3, 4, 11, 12, 13, 14; *Allium oleraceum*: 7a; *A. ursinum*: 4, 6c, 11, 12; *Alnus glutinosa*: 6b, c, 7, 8a, 12, 13; *A. incana*: 6b, 6c, 8b, 11c, 12, 13; *Alopecurus aequalis*: 6b; *A. geniculatus*: 11b; *Amaranthus retroflexus*: 14b, 16a; *Anagallis arvensis*: 2b, 15; *Anemone nemorosa*: 2, 2a, 3a, 4, 6c, 12, 13; *Angelica sylvestris*: 6a, 7c; *Anthemis arvensis*: 6b; *Anthoxanthum odoratum*: 7a, b, 15; *Anthriscus nitida*: 2, 3a, 4, 6c, 8, 8a, 11, 12, 13, 15a, b; *A. sylvestris*: 3, 4, 6; *Aquilegia vulgaris*: 11; *Arctium lappa*: 13b, 14; *A. tomentosum*: 8; *Arenaria serpyllifolia*: 6a; *Armoracia rusticana*: 11c, 16; *Arrhenatherum elatius*: 1, 5a, 6a, 9, 11a; *Artemisia vulgaris*: 6b, 10, 12a, 13b, 14; *Arum*

*cylindraceum*: 2a; *Asarum europaeum*: 2a, 3, 3a, 4, 5, 6c, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15a; *Astragalus glycyphyllos*: 1, 7a, b, 9, 11, 13; *Astrantia major*: 2a, 11; *Athyrium filix-femina*: 2, 4, 6a, 15a; *Atriplex patula*: 16;

*Ballota nigra*: 11c; *Barbarea vulgaris*: 13a, 15; *Batrachium aquatile*: 6b; *B. circinatum*: 6b; *B. trichophyllum*: 6b; *Bellis perennis*: 11a; *Betonica officinalis*: 9, 11, 11b, 15, 16; *Betula pendula*: 4, 6a, 10, 15a; *B. pubescens*: 5, 11b; *Bidens frondosus*: 6b, 11c; *B. tripartita*: 6a; *Brachypodium pinnatum*: 1; *B. sylvaticum*: 2a, 3a, 4, 5, 6c, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15a, b; *Briza media*: 15; *Bromus benekenii*: 6c, 11; *B. erectus*: 1, 15;

*Calamagrostis epigejos*: 6, 9, 12, 12a, 13b, 14; *Caltha palustris*: 2, 3, 6b, c; *Calystegia sepium*: 6a, 12a, 13b, 14; *Campanula patula*: 7a, b, 9; *C. trachelium*: 2a, 5, 6c, 8, 10, 11a, 13, 14, 15a; *Capsella bursa-pastoris*: 6d, 16a; *Carex brizoides*: 2, 3, 4; *C. digitata*: 11, 13; *C. flava*: 6; *C. hirta*: 6a; *C. pilosa*: 11, 13; *C. remota*: 4, 6c, 12; *C. sylvatica*: 2a, 3a, 4, 5, 6c, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15a; *C. vulpina*: 11b; *Cardamine amara*: 2, 3, 8a; *Carduus crispus*: 6, 11c, 13b, 14; *Carlina acaulis*: 1, 7a, 15; *C. vulgaris*: 6a; *Carpinus betulus*: 2a, 3a, 4, 5, 6a, b, 7, 8, 11, 13; *Centaurea cyanus*: 11c, 16a; *C. jacea* s. l.: 1, 6a, 7a, b; *C. jacea* subsp. *oxylepis*: 7a, 9, 11a, 13b, 15; *C. scabiosa*: 1, 7a; *Centaurium erythraea*: 1, 7c; *Cephalanthera damasonium*: 6c; *Cerastium holosteoides*: 7b, 9; *Ceratophyllum demersum*: 3; *Chaerophyllum aromatum*: 7a, c, 10, 11, 15a; *Chelidonium majus*: 13; *Chenopodium album* agg.: 11b; *Ch. ficifolium*: 11b; *Ch. polyspermum*: 16a; *Chrysosplenium alternifolium*: 2a, 6b; *Cichorium intybus*: 7c, 13b, 15; *Circaea lutetiana*: 3a, 4, 5, 6c, 8, 11, 13, 15a, b; *Cirsium arvense*: 7c, 8a, 13b, 16a; *C. oleraceum*: 4, 7b, 8, 10, 11a, 13b, 16a; *C. palustre*: 7c, 12a; *C. rivulare*: 11b; *C. vulgare*: 13, 13b; *Clinopodium vulgare*: 1, 6a, 9, 11; *Colchicum autumnale*: 1, 4, 6b, c, 11a; *Convolvulus arvensis*: 7a, 15; *Conyza canadensis*: 13b, 16a; *Cornus sanguinea*: 1, 6a, b, 7, 9, 10, 11, 11c, 13, 14; *Corydalis cava*: 2a; *Corylus avellana*: 6c, 7, 9, 10, 11, 11c, 13, 14; *Crateagus laevigata*: 10; *C. monogyna*: 11; *C. spp.*: 1, 6c, 9, 11, 14; *Crepis biennis*: 6a, 7b, 13b; *C. capillaris*: 1, 16a; *C. paludosa*: 2a, 6c, 8; *Cruciata glabra*: 9; *C. laevipes*: 13b; *Cynosurus cristatus*: 6a;

*Dactylis glomerata*: 6a, 7b, 9, 11a; *Daphne mezereum*: 2a, 3a, 6c; *Daucus carota*: 6a, 7b, 9, 13b, 16a; *Dentaria bulbifera*: 6c, 12; *D. glandulosa*: 2a; *Deschampsia cespitosa*: 4, 6b, c, 7, 8, 13; *Dianthus armeria*: 7b; *Dipsacus fullonum*: 10, 13b, 16a; *Dryopteris dilatata*: 13; *D. carthusiana*: 2, 4, 6a; *D. filix-mas*: 2, 2a, 3a, 4, 5, 6a, c, 7, 8, 9, 11, 13;

*Echinochloa crus-galli*: 16a; *Echium vulgare*: 13b; *Elaeagnus angustifolia*: 13; *Eleocharis* sp.: 6b; *Elymus caninus*: 11b, 13a; *Epilobium dodonaei*: 6a; *E. hirsutum*: 6a, 11a, 12a, 13a; *E. palustre*: 13b; *E. roseum*: 13a; *Epipactis albenis*: 6; *E. helleborine*: 11; *Equisetum arvense*: 6, 6c, 16a; *E. sylvaticum*: 8; *Erigeron acris*: 6a; *E. annuus*: 6a, 11a, 13b; *Euonymus europaea*: 3a, 6a, b, 10, 11, 13, 14; *Eupatorium cannabinum*: 6a, 7c, 11, 12a, 13b; *Euphorbia amygdaloides*: 2a, 3a, 6c, 8b, 10, 11; *E. cyparissias*: 1, 7a, b, c, 9, 13b, 15; *E. dulcis*: 2, 2a, 3a, 4, 5, 6c, 8, 11, 12, 13; *E. exigua*: 2b; *E. helioscopia*: 6d, 16a; *E. platyphyllos*: 2b, 11b; *E. stricta*: 2b, 12a,

13b;

*Fagus sylvatica*: 2a, 7, 8, 9, 13, 15a; *Fallopia convolvulus*: 2b, 11c, 15, 16a; *Festuca arundinacea*: 13b; *F. gigantea*: 4, 6c, 10, 11, 12, 13, 15b; *F. pratensis*: 7c; *F. rubra*: 5a, 9; *Ficaria bulbifera*: 2, 2a, 3, 3a, 4, 6c; *Filipendula ulmaria*: 3, 6, 6b, 11b; *Fragaria moschata*: 1, 7b, 9; *F. vesca*: 1, 4, 6c, 9, 10, 11, 13; *Frangula alnus*: 2, 7; *Fraxinus excelsior*: 2, 2a, 3a, 4, 6c, 7, 8, 10, 11, 11c, 12, 13, 14, 15a, b;

*Galega officinalis*: 13b; *Galeobdolon luteum*: 2, 3, 3a, 4, 6c, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15a, b; *G. montanum*: 2, 3a; *Galeopsis speciosa*: 6b; *Galinsoga quadriradiata*: 11c; *Galium album*: 5a, 6a, 7a, b, 9, 11a, 13b, 15; *G. aparine*: 3, 6b, 7, 11, 12, 12a, 13; *G. odoratum*: 2, 2a, 3a, 4, 5, 6c, 8, 9, 13; *G. palustre*: 3, 6, 6b; *G. schultesii*: 2, 3a, 6c, 8, 10, 11, 12, 13, 15a; *G. verum*: 6a; *Geranium columbinum*: 1, 7b, 16; *G. dissectum*: 2b, 6d, 11b, 16a; *G. palustre*: 11c; *G. phaeum*: 11, 11c, 12, 12a, 13, 14, 15b; *G. pratense*: 11a, c, 13b; *G. pusillum*: 2b; *G. robertianum*: 6a, 8, 9, 11, 12, 13, 14; *Geum urbanum*: 2, 3, 4, 6c, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15a; *Glechoma hederacea*: 2, 4, 6, 6b, c, 8, 10, 13, 15a, b; *Glyceria fluitans*: 6b; *G. maxima*: 3; *Gnaphalium sylvaticum*: 6a; *G. uliginosum*: 6a; *Hacquetia epipactis*: 6c, 8b, 11; *Hedera helix*: 4, 5, 6c, 8b, 11, 13; *Helianthus tuberosus*: 16a; *Heracleum sphadylium*: 7b, 8, 9, 11a; *Hieracium laevigatum*: 6c, 11; *H. murorum*: 9, 13; *H. sabaudum*: 8, 11; *Holcus lanatus*: 5a, 7a, 13b; *H. mollis*: 7c; *Humulus lupulus*: 6a, 8, 8a, 11c, 13, 14; *Hypericum hirsutum*: 11; *H. maculatum*: 5a, 7c, 8b, 9, 13b; *H. perforatum*: 1, 6a, 7a, c, 9, 11, 12a, 13, 13b, 15; *H. tetrapterum*: 6, 8a, 12a, 13b; *Hypochoeris radicata*: 6a;

*Impatiens glandulifera*: 5, 11c, 12, 13a, 14; *I. noli-tangere*: 2, 2a, 4, 5, 8b; *I. parviflora*: 11c, 12a, 13, 14; *Inula conyza*: 6a; *Iris pseudacorus*: 6b, 8a; *Isopyrum thalictroides*: 2a, 6c;

*Juncus articulatus*: 8a, 13b; *J. bufonius*: 6b; *J. effusus*: 6b, 7b; *J. inflexus*: 6b, 7b, 11b, 13b; *J. compressus*: 6b, 13b; *J. tenuis*: 6, 6b, 13b;

*Knautia arvensis*: 1, 7a, b, c, 15; *K. < kitaibelii*: 15;

*Lactuca serriola*: 6, 6a, 13b, 16a; *Lamium album*: 11c, 16a; *L. maculatum*: 2, 3, 10, 11, 12, 13, 15a; *L. purpureum*: 2b, 6d, 16a; *Lapsana communis*: 6a, 12a, 13a; *Larix decidua*: 3a, 6c; *Lathraea squamaria*: 2a; *Lathyrus pratensis*: 5a, 6a, 7b, 16a; *L. sylvestris*: 13b; *L. vernus*: 6c, 11; *Lemna minor*: 6b; *Leontodon autumnalis*: 5a, 9; *L. hispidus*: 5a, 11a; *Lepidium campestre*: 6a; *Leucanthemum ircutianum*: 1, 7b; *L. vulgare* agg.: 6a, 7b, c, 9; *Ligustrum vulgare*: 6a, 13; *Lilium martagon*: 11; *Linum catharticum*: 6a; *Listera ovata*: 4; *Lolium perenne*: 16a; *Lonicera xylosteum*: 8; *Lotus corniculatus*: 1, 5a, 6a, 7a, b, 11a, 13b, 15; *Lunaria rediviva*: 3a, 13; *Luzula luzuloides*: 6c;

*L. pilosa*: 2, 11, 13; *Lychnis flos-cuculi*: 6b, 7b, 9, 13b; *Lycopus europaeus*: 6a, b, c, 8a, 16a; *Lysimachia nummularia*: 6b, 12, 13, 15b; *L. vulgaris*: 8, 10, 16a; *Lythrum salicaria*: 5, 6b, 8a, 13a, b, 16a;

*Maianthemum bifolium*: 2, 4, 6b, 8, 13; *Malus domestica*: 16a; *Malva sylvestris*: 11a, 13b, 16; *Medicago falcata*: 15; *Medicago lupulina*: 6a, 9, 13b; *M. sativa*: 7a, 13b; *Melampyrum nemorosum*: 6b, c, 9, 10, 11, 13; *Melica nutans*: 2, 5, 11; *Melilotus albus*: 13b; *M. officinalis*: 14; *Mentha arvensis*: 2b, 11c; *M. longifo-*

lia: 7b, 8a, 12a, 13b, 14; *Mercurialis perennis*: 2, 2a, 3a, 6c, 8b, 13; *Milium effusum*: 2a, 3a, 4, 13; *Moehringia trinervia*: 2, 4; *Mycelis muralis*: 4, 5, 6c, 8, 9, 13, 15a; *Myosotis arvensis*: 2b, 7b; *M. laxiflora*: 3, 5, 6b, 8a; *M. nemorosa*: 6b; *Myosoton aquaticum*: 3, 12a, 13a; *Myriophyllum spicatum*: 6b;

*Odontitea vernus* subsp. *serotinus*: 10, 13b, 16a; *Ononis arvensis*: 1, 7a, c, 15; *Origanum vulgare*: 1, 7a, 15; *Oxalis acetosella*: 2, 2a, 3a, 4, 5, 6c, 8, 10, 13; *O. fontana*: 11c;

*Papaver rhoeas*: 16a; *Paris quadrifolia*: 2, 3a, 4, 5, 6c, 8, 8b; *Pastinaca sativa*: 6, 13b; *Persicaria amphibia*: 6b; *P. lapathifolia*: 11c, 13a; *P. mitis*: 6b, 8a, 13a; *Petasites albus*: 2a, 3a, 4, 5, 6c, 8a, b, 13; *P. hybridus*: 2a, 3, 6b, 8a, 13a, b, 15b, 16a; *Phalaris arundinacea*: 6a, b, 8a, 11, 12, 12a, b, 14; *Phleum pratense*: 13b, 14; *Phragmites australis*: 6, 13b; *Picea abies*: 2, 7, 15a; *Pimpinella major*: 7c, 11a; *P. saxifraga*: 7a, b, 9; *Pinus sylvestris*: 7; *Plantago lanceolata*: 7a, b, c, 9, 11a, 13b, 15; *P. major*: 11c, 15; *P. media*: 7a, 15; *Poa annua*: 16, 16a; *P. compressa*: 6b, 16; *P. nemoralis*: 2, 3a, 4, 5, 6c, 8, 9, 10, 11, 13, 14; *P. palustris*: 6b; *P. pratensis*: 7a; *Polygonatum multiflorum*: 2, 2a, 3, 3a, 4, 5, 6c, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15a; *Polygonum aviculare*: 2b, 16, 16a; *Populus nigra*: 3, 11c, 12, 13, 14; *P. x canadensis*: 13, 14; *P. tremula*: 6, 6a; *Potamogeton crispus*: 6b; *P. lucens*: 3; *P. pusillus*: 3; *Potentilla anserina*: 11c, 12a, 13b, 16a; *P. argentea*: 16; *P. erecta*: 5a, 7a; *P. reptans*: 7a, b, 11c; *P. tabernaemontani*: 16; *Prenanthes purpurea*: 3a; *Primula elatior*: 2a, 4, 5, 6c, 8, 8a, 10, 11, 12, 13, 15b; *Prunella vulgaris*: 1, 5a, 11a, 13b; *Prunus avium*: 1, 2, 11, 13; *P. domestica*: 16a; *P. padus*: 2, 3, 3a, 4, 6b, c, 8, 10, 11, 12, 13, 14; *P. spinosa*: 1, 6c, 7b, 8b, 9, 11, 13, 13b, 15a; *Pulmonaria obscura*: 2, 2a, 3, 3a, 4, 6c, 8, 10, 11, 13, 15a, b; *Pyrus communis*: 1;

*Quercus petraea*: 6a; *Q. robur*: 1, 3, 3a, 6a, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15a;

*Ranunculus acris*: 6, 14; *R. lanuginosus*: 2a, 3a, 6c, 8b, 11, 12, 13, 15b; *R. polyanthemus*: 1, 7a, 9, 15; *R. repens*: 6b; *Reynoutria japonica*: 11c, 12, 12a, 13, 13a; *Ribes grossularia*: 2a, 3a, 11; *R. rubrum*: 13; *Robinia pseudacacia*: 11c, 13, 13b, 14; *Rorippa austriaca*: 13b; *Rosa canina*: 1; *R. spp.*: 1, 11, 13b; *Rubus caesius*: 1, 6b, 11c, 13b; *R. fruticosus* agg.: 1, 2, 3a, 4, 9, 10, 11, 13, 15a; *R. idaeus*: 2, 3, 13; *R. odoratus*: 5; *Rumex acetosa*: 7b; *R. crispus*: 6d; *R. obtusifolius*: 11b, 16a; *R. sanguineus*: 5;

*Sagina procumbens*: 6a; *Salix alba*: 10, 11c, 13b; *S. caprea*: 6, 6a, 8a, 10, 12a; *S. cinerea*: 6b, 10; *S. fragilis*: 4, 6b, 8a, 10, 11c, 13, 13a, b; *S. purpurea*: 10, 11c, 13a, b; *S. triandra*: 4, 12; *S. viminalis*: 5, 10, 11c, 12a, 13b; *Salvia glutinosa*: 5, 11, 13, 15a; *S. pratensis*: 1; *S. verticillata*: 1; *Sambucus ebulus*: 7c, 9, 11c, 12a; *S. nigra*: 2, 3, 3a, 6, 6c, 13, 13b, 14, 15; *Sanguisorba minor*: 7b; *S. officinalis*: 11a; *Sanicula europaea*: 2, 2a, 3a, 4, 5, 6c, 8b, 9; *Scirpus sylvaticus*: 3, 6b, 8a; *Scrophularia nodosa*: 4, 9, 10, 12a, 13a; *S. umbrosa*: 12a; *Securigera varia*: 1, 7a, 11, 11b, 13b, 15, 16a; *Sedum sexangulare*: 6a; *Selinum carvifolia*: 7c; *Senecio jacobaea*: 1, 6a, 7a, b; *S. ovatus*: 2, 2a, 3a, 4, 6a, c, 7, 8, 9, 10, 13, 15a; *Sherardia arvensis*: 2b, 16a; *Silene dioica*: 8b, 13; *S. latifolia*: 7c; *S. noctiflora*: 2b; *S. vulgaris*: 1, 7a, c; *Sisymbrium officinale*: 16; *S. strictissimum*: 13b; *Solanum dulcamara*: 3, 5, 6a, b; *Solida-*

*go canadensis*: 6a, 11c, 14; *S. gigantea*: 6a, 12a, 13b; *S. virgaurea*: 6c, 11; *Sonchus arvensis*: 2b; *S. asper*: 2b; *Sorbus aucuparia*: 2, 3a, 6c, 10, 11, 13, 15a; *Spirodela polyrhiza*: 3, 6b; *Stachys alpina*: 7, 11; *S. sylvatica*: 2, 3a, 4, 5, 6c, 8, 11, 12, 13, 14, 15b; *Stellaria graminea*: 7a, 9; *S. holostea*: 2, 5, 10; *S. media*: 13a; *Symphytum officinale*: 7b, 13b; *S. tuberosum*: 2, 2a, 3, 4, 5, 6c, 8, 12, 13;

*Tanacetum vulgare*: 6a, 9, 13b, 16a; *Taraxacum officinale* sect. *Ruderalia*: 11c; *Taxus baccata* (vys.): 11; *Thlaspi arvense*: 6d, 16a; *Thymus pulegioides*: 1, 7a, 15; *Tilia cordata*: 2, 2a, 4, 5, 6c, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15a; *T. platyphyllos*: 2a; *Torilis japonica*: 7c, 14; *Trifolium campestre*: 1; *T. dubium*: 7b; *T. medium*: 1, 7a, b, 12a; *T. pratense*: 6a, 7b, 9, 11a; *T. repens*: 11a, 13b; *Tripleurospermum inodorum*: 6d, 11c, 16a; *Tussilago farfara*: 13b; *Typha angustifolia*: 6b; *T. latifolia*: 6b, 13b, 16a;

*Ulmus glabra*: 6c, 11, 11c, 12, 13, 13b, 14; *Urtica dioica*: 2, 2a, 3, 4, 5, 6b, 8, 11, 12, 13, 15b;

*Valeriana officinalis*: 1; *V. excelsa* subsp. *transiens*: 11, 13; *Verbascum densiflorum*: 13a, b; *V. nigrum*: 13b; *V. phlomoides*: 11c, 13b; *V. thapsus*: 13b; *Verbena officinalis*: 13b; *Veronica arvensis*: 2b, 6d; *V. beccabunga*: 8a; *V. chamaedrys*: 3a, 6b, 7b, c, 9; *V. hederifolia*: 2a; *V. montana*: 8; *V. officinalis*: 13; *V. persica*: 2b, 15; *Viburnum opulus*: 4, 6c, 7c, 11; *Vicia angustifolia*: 6a; *V. cracca*: 5a, 6a, 7a, b, 9, 13b, 16a; *V. sativa*: 6a; *V. sepium*: 5a, 7b, c, 9, 14, 15; *Vinca minor*: 11; *Viola arvensis*: 2b, 11c; *V. hirta*: 12, 13, 14; *V. reichenbachiana*: 2, 2a, 3a, 4, 5, 6c, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15a; *V. riviniana*: 2; *Viscum album* subsp. *album*: 3, 11c, 12; *V. album* subsp. *abietis*: 7.

Závěr

Kromě stručného nástinu přírodních poměrů katastru obce Lubina a přilehlých částí sousedních obcí (Hájov, Horní Sklenov, Mniší) podává předkládaný příspěvek přehled dosud zachovaných významnějších přírodních biotopů této krajiny na rozhraní Moravské brány a Beskydského podhůří. Jsou to především fragmenty semi-xerothermní vegetace širokolistých trávníků (*Bromion erecti*) a mezofilní bylinné lemy lesních okrajů (*Trifolium medii*). Mokřadní vegetaci reprezentují fragmenty rákosin stojatých vod (*Phragmition communis*) a pobřežní vegetace říčních rákosin řeky Lubiny (*Phalaridion*). Z redukovaných a místy pozmeněných lesních porostů zájmového území převládají v nivě řeky Lubiny lužní lesy inklinující ke střeškovým jaseinám asociace *Pruno-Fraxinetum*. Na svazích a vyvýšených místech pravobřežní terasy a okolních pahorcích (Vrchy, Hůrka, Velová) se lokálně zachovaly porosty karpatských dubohabřin asociace *Carici pilosae-Carpinetum*.

Připojený floristický materiál, který shrnuje výsledky z příležitostných terénních exkurzí z let 1990-2005 nelze považovat za zcela definitivní, neboť byl především zaměřený na registraci ekologicky a fyto geograficky významnější druhy cévnatých rostlin, zatímco rostliny obecného rozšíření mohly být v terénu opomíjeny.

Závěrem lze upozornit na výskyt zvláště chráněných a v současné době ohrožených rostlin zájmového území. Kategorii silně ohrožených druhů (C2) zastupují 2 druhy, z kategorie ohrožených rostlin (C3) je zastoupeno 10 druhů a z kategorie



rostlin vyžadujících pozornost (C4) bylo zachyceno 23 druhů.

Literatura:

- Božková V. a Hubeňáková M. (1984): Floristický průzkum vyšších rostlin ve vymezeném úseku povodí řeky Lubiny a vliv znečištění prostředí na vegetaci. – 33 s. + příloha, SOČ, ms. (depon. in: Gymnazium Příbor a knihovna Muzea Novojičínska).
- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. –Brno, 1, 2: 1-1474.
- Chytrý M. a kol. (2001): Katalog biotopů České republiky. –Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha.
- Kubát K. a kol. (2002): Klíč ke květeně České republiky. –Academia, Praha.
- Neuhäuslová Z. a kol. (1998): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. –Academia, Praha.
- Oborny A. (1882-1886): Flora von Mähren und oesterr. Schlesien. –Verh. Naturforsch. Ver., Brünn, Pars 1-4:21(1882):1-268, 1883; 22(1883):269-636, 1884; 23(1884):637-888, 1885; 24(1885): 889-1285, 1886.
- Pospíšil V. (1964): Die Mährische Pforte, eine pflanzengeographische Studie. –Čas. Mor. mus., Brno, 49:103-190.
- Procházka F. a kol. (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000). –Příroda, Praha, 18:4-146.
- Sedláčková M. (1977): Rozšíření některých druhů rostlin v okrese Nový Jičín. 2, 4. –Zpr. Čs. bot. společ., Praha, 12:64-67, 12:191-196.
- Sedláčková M. (1978): Rozšíření některých druhů rostlin v okrese Nový Jičín. 5, 6. –Zpr. Čs. bot. společ., Praha, 13:37-58, 13:86-98.
- Sedláčková M. (1996): Rostlinstvo okresu Nový Jičín. –Místopis obcí, svazek 1:24-40, ed. Okresní úřad Nový Jičín.
- Sedláčková M. (2002): Poznámky k vegetaci údolí řeky Lubiny na Frenštátsku. –Hlasy Muz. Frenštát p. R., 19:45-49.
- Skalický V. (1988): Regionálně fytogeografické členění. –In: Hejný S. a Slavík B.: Květena České socialistické republiky, 1:103-121. –Academia, Praha.
- Úlehla J. (1898): Přírodní poměry. –Moravské Kravaňsko, Příbor, 1998:8-25.
- Zabloudivá R. (1997): Sledování vývoje rostlinných společenstev vodní nádrže Větrkovice ve vztahu k ochraně prostředí. –89 str., 4 příl., ms. (Dipl. práce; depon. in: Hornicko-geol. fak. Vys. školy báňské, Ostrava).

## Úvodní vystoupení ředitele OVM Nový Jičín ing. Ivo Otáhal na semináři ke 180. výročí narození J. G. Mendla 26. září 2002

*Ivo Otáhal*

Vážené dámy, vážení pánové,  
milí přátelé,

je mi ctí, že vás mohu přivítat zde v Žerotínském zámku v Novém Jičíně na semináři uspořádaném k připomenutí velké, světově uznávané osobnosti, vědce a rodáka z našeho okresu z nedalekých Hynčic, Johanna Gregora Mendla. Jsem rád, že pozvání na seminář přijali všichni přednášející; pan ing. Vladimír Nippert, starosta obce Vražné, kam rodná obec J.G. Mendla ve správním uspořádání spadá, a současně místopředseda občanského sdružení spolku Mendel a předseda nadačního fondu Mendel, pan prof. dr. Jan Klein, Ph.D., ředitel Biologického institutu Maxe Plancka v Tübingenu, a paní PhDr. Anna Matalová z Mendeliana Moravského zemského muzea v Brně, která přednese hlavní příspěvek s názvem Mendlův vědecký odkaz. (Pozn.: Přednášející jsou přivítáni v pořadí podle uvedení referátů v pozvánkách).

Než předám slovo našim hostům a následně opět k přednesení koncertu hudebníkům tria Campagnuolo z Oder, dovoluji mi přivítání rozšířit o několik úvodních slov týkajících se především kořenů přírodovědných zájmů J.G. Mendla. Musím se alespoň okrajově dotknout také Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně, resp. novojičínského muzea. To bylo založeno usnesením městské rady v čele se starostou JUDr. Hugo Fuxem před 115 lety 21. 9. 1887. OVM provozuje v současné době 10 poboček, z nichž si další dvě také v letošním roce připomínají výročí svého vzniku: muzeum a pamětní síň Sigmunda Freuda v Příboře – 90 let a frenštátské muzeum – 50 let. V minulém týdnu jsme malou vzpomínkovou slavností, přednáškou a koncertním vystoupením komorního orchestru Pavla Josefa Vejvanovského v Památníku J.A. Komenského ve Fulneku připomenuli 410. výročí narození dalšího velikána naší historie, pedagoga a vědce, který se nesmazatelně zapsal také do dějin našeho okresu, Jana Amose Komenského. Tato výročí spolu s připomínkou uplynulých 180 let od doby, kdy se narodil Johann Gregor Mendel, dávají možnost nahlédnout do historického, kulturního a vědeckého významu území okresu Nový Jičín. Území plné historických památek a obrovského množství přírodovědných zajímavostí zanechalo své stopy na vnímavých povahách mnoha zdejších obyvatel.

Nejinak tomu bylo u Johanna Gregora Mendla, na jehož počátku formování osobnosti a podnícení zájmu o přírodu stál katolický kněz, farář ve Vražném, Johann Schreiber. Tento dnes polozapomenutý muž nás přivádí na zámek v Kuníně, kde na přelomu 18. a 19. století v období pozdního osvícenství, sídlila Marie Walburga hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Velmi vzdělaná šlechtična, jedna z nejvzdělanějších žen rakouské monarchie, založila po vzoru německých pokrokových vzdělávacích ústavů na svém zámku filantropinum. Jejím vzorem byl především Salzmännův ústav ve Schnepfenthalu. Tak vznikla jedna z nejpokrokovějších škol v monarchii, škola, na níž studovali vedle sebe chlapci i děvčata, katolíci i evangelíci, Češi i Němci. V ústavu vládl nevídaný duch tolerance a národnostní i náboženské snášenlivosti. Sem také přivedl v roce 1807 svého talentovaného syna luteránský učitel z Hodslavic – syn se jmenoval František Palacký. Jedním z rádců a nejbližších spolupracovníků hraběnky byl právě zámecký kaplan Schreiber. Již zde projevoval nevšední zájem o přírodovědu, pro své pokrokové názory musel ale Kunín na počátku nového století opustit. Hraběnka jej umístila do nedalekého Vražného na tamní faru na svém panství. Odtud páter Schreiber do Kunína stále zajížděl a až do konce života byl oporou ušlechtilé a svobodomyšlné paní hraběnky. Zájem o přírodu a pomologii si přinesl z Kunína také do svého nového působiště, a tak budoucí opat Johann Gregor Mendel mohl směle doplnit skvělou plejádu odchovanců kunínské zámecké školy, i když sám nikdy na této škole nestudoval. Duch osvícené hraběnky a jejího vzdělávacího ústavu ovlivňoval dění a vzdělanost v oblasti Kravařska ještě po dlouhou řadu let. Můžeme směle říci, že zámecké učiliště v Kuníně a osoba hraběnky z Truchsess - Waldburg - Zeilu stojí u počátků moderní vědy na Moravě. S velkým zadostiučiněním a pietou obnovujeme dnes polorožbořený zámek v Kuníně, kam navracíme alespoň v omezeném rozsahu dřívější slávu, zámecké sbírky a také knihovnu. V ní se dodnes nachází přírodovědné spisy podepsané farářem Johannem Schreiberem. Jeho rukopis a výchovné působení můžeme sledovat také na osobnosti, která daleko převýšila svého učitele. Johanna Gregora Mendla formoval do osobnosti tolerantní, snášenlivé a citlivé, vychoval z něj člověka vnímavého ke svému okolí a k přírodě, člověka přemýšlivého a současně praktika, jenž svůj um a zkušenosti dokázal využít ve prospěch vědy a poznání. Ale o tom budou hovořit za chvíli osoby povolanější.

Vážené dámy, vážení pánové, dovoluji mi, abych závěrem vyslovil přesvědčení, že rodný dům Johanna Gregora Mendla a malá expozice provozovaná od roku 1965 Okresním vlastivědným muzeem brzy doznají díky společnému úsilí obce Vražné, nadačního fondu, ale také Mendeliana Moravského zemského muzea v Brně a Muzea Novojičínska spolu s dalšími institucemi takových změn, že se stanou důstojnou připomínkou jedné z největších osobností vědy vzešlé z moravské země a našeho národa.

Pozn.: Podklady pro vystoupení poskytl PhDr. Jaroslav Zezulčík

Příspěvek přednesený na semináři k připomenutí 180. výročí narození  
J. G. Mendla v OVM Nový Jičín 26. září 2002

## J. G. Mendel – rodák našeho kraje

*Vladimír Nippert*

Vážené dámy, vážení pánové,

když jsem byl požádán o vystoupení v programu dnešního semináře k připomenutí 180. výročí narození Johanna Gregora Mendla, přijal jsem tuto nabídku také jako člověk, který většinu svého života prožil v tomto regionu – na Novojičínsku a Odersku, v prostoru Moravské brány v zemi Moravskoslezské v České republice.

Regionální pouta jsou velké většinou lidí vlastní a v našem středoevropském myšlení snad i tradiční. Jsme spojeni s prostředím, které denně využíváme, udržujeme i měníme. My, lidé dnes žijící v tomto kraji, utváříme svým dílem jeho historii, jako tak činili všichni lidé žijící zde před námi, jako tak budou moci činit naši následovníci.

Kraj nivy řeky Odry táhnoucí se rozsáhlou nížinou Moravské brány, lemované předhůřím Beskyd z jihovýchodu a pahorkatinou Oderských vrchů ze severozápadní strany, poskytoval dobré podmínky pro zemědělskou činnost zdejšího obyvatelstva.

Vliv tradic rolnického života a přístupu rolníka k přírodě a životu lidskému v ní byl zřejmou posilou myslí právě Johannu Gregoru Mendlovi v jeho úvahách, pokusech a vědeckých pracích. Do svého rodného kraje se vracel často ve svých dopisech, ve svých vzpomínkách. Jestliže jeho dílo mnohem později, než když je vytvořil, dalo směr novému vědnímu oboru – genetice, je malým poděkováním Gregoru Mendlovi naše dnešní vzpomínka na něj v kraji, kde spatřil poprvé světlo tohoto světa.

Jsem starostou obce Vražné, v jejíž místní části Hynčice díky Bohu dodnes stojí s č.p. 69 rodný dům Johanna Gregora Mendla. Na průčelí domu byla v roce 1965, 100 let po zveřejnění teorie dědičných jednotek, umístěna pamětní deska a v domě byl zřízen malý památník člověku, velkému svými myšlenkami. Trvalo

však dalších dlouhých 30 let, kdy se v souvislosti s opětovnou samostatností obce Vražné začala vytvářet tradice slavností obce jako připomenutí osobnosti slavného rodáka nejen této obce, ale i celého kraje. Každoroční červencové vzpomínání, letos již osmé v pořadí, se stalo svátkem obce i okolí. Oslava rodáka tohoto kraje nalezla postupně přízeň mnohých dalších přátel společenského života. V naší obci Vražné bylo založeno již v roce 1995 občanské sdružení „Spolek Mendel – přátelé obce Vražné“. Jeho drobná, ale potřebná aktivita byla ve společenské oblasti podporou vedení obce a přinášela v dalších letech své, i když skromné, výsledky. Mezi ně lze zařadit i vlastní publikační činnost – vydání útlé brožurky „Johann Gregor Mendel – Život a dílo“ v roce 1997 ke 175. výročí narození Mendla.

Osobnost Johanna Gregora Mendla má své významné postavení také v dobrovolném svazku obcí „Region Poodří“ (dnes sdružuje 21 obcí kraje dříve zvaného Kravařsko, německy Kuhländchen) či dalším svazku obcí „Mikroregion Odersko“. V obou těchto svazcích obcí je obec Vražné členem a její rodák Mendel uznávanou a významnou osobností. Přijíždíte-li do Vražného, vítají vás informační tabule s podobiznou Mendla namísto ostatními obcemi používaného obecního znaku. Také internetové stránky obce Vražné i regionu Poodří nezapomínají ve svých informacích na našeho rodáka. Rovněž vydávané materiály typu turistických průvodců prezentují Mendla jako osobnost spjatou s tímto krajem.

Spolek Mendel – přátelé obce Vražné byl v roce 1999 zakladatelem nadačního fondu Rodný dům J.G. Mendla s cílem realizovat myšlenku záchranu a obnovy vlastního objektu rodného domu v Hynčicích pro další generace. Počátky činnosti nadačního fondu nebyly nijak slavné. Nedařilo se shromáždit dostatek finančních prostředků k dosažení cíle. Průlomový byl rok 2001. Ledy se pohnuly snad již v červnu, když Klub rodáků a přátel města Nového Jičína inicioval vzpomínkové setkání u sousoší Josefa Obetha věnované J. G. Mendlovi, postavenému a odhalenému v Novém Jičíně v roce 1931.

Plán rekonstrukce rodného domu Johanna Gregora Mendla jako jednoho z památníků venkovského regionu Kravařsko nalezl podporu některých obcí a měst tohoto kraje. V březnu tohoto roku mohl nadační fond odkoupit celou nemovitost. Poděkování za to patří zejména obci Vražné, městům Odry a Nový Jičín, obci Jeseň nad Odrou, firmě Genoservis a.s. Olomouc a panu Zdeňku Matejciucovi z Oder. Nejmenuji další dárce menších finančních prostředků, které byly a budou pro naplnění cílů fondu vždy potřebné.

Všem, kteří již pomohli, pomáhají či budou chtít pomoci nedat zapomenout na světu známou osobnost vědy, váženou osobu Moravy a Slezska své doby, ale i prostého člověka, který nikdy nezapomněl na své rodiště a svůj rodný kraj, patří poděkování. Před dvěma měsíci rozšířená správní rada nadačního fondu má před sebou hodně práce. Věřím, že úsilí jejich členů a všech dobrovolných pomocníků bude naplněno v dosažení vytyčeného cíle ku prospěchu tohoto kraje, rodného regionu Johanna Gregora Mendla.

## *Genius loci Gregora J. Mendla*

*Jan Klein*

Paměť lidstva stejně jako paměť člověka je neúprosně výběrová. Vědci, kteří se proslaví dnes, mohou být již zítra zapomenuti.

Každoročně touto dobou uděluje Karolinska Institut ve Stockholmu Nobelovy ceny vědcům, kteří přispěli důležitými objevy k vývoji biologie a medicíny, chemie a fyziky, a to vždy jednomu až třem vědcům v každém z těchto oborů. Tito vyvolení se stanou okamžitě slavnými. Noviny, rozhlas a televize o nich referují, jejich fotografie jsou reprodukovány v obrázkových časopisech a dopisovatelé různých listů se zajímají o jejich názory na ten či onen vědecký i nevědecký problém. Zdá se, že jejich jména jsou nesmazatelně vryta do paměti lidstva.

Ale to je skutečně jen zdání. Až na několik málo výjimek jsou tato jména postupně vytlačována z paměti přivaly nových jmen a časem se stanou povědomými jen historikům vědy a nakonec už ani těm ne. Stanou se pouhou archivní záležitostí.

Jen několik málo jmen z paměti lidstva nevymizí. Jsou to jména vědců, jejichž objevy byly tak převratné, že se staly základem, na které budova vědy vyrůstá. V přírodních vědách to jsou Galileo, Newton, Einstein, Darwin – a Mendel.

Je charakteristické pro poměry v českých zemích, že se zde zřejmě jménu Mendel přikládá méně významu než v cizině. Když český ministr prohlásí, že stát nemůže poskytnout peníze na koupi Mendlova rodného domu, protože Mendel není postavou státního, nýbrž pouze regionálního významu, může se to chápat jako šokující případ mezery ve vzdělání. Ale když celé vědecké společenství českých zemí zůstává netečné k osudu Mendlova památníku, je to známkou toho, že si ani toto společenství stále ještě neuvědomuje velikosti Mendlova přínosu vědě. Každá vzdělaná osoba ví nebo by měla vědět, že Mendel objevil zákonitosti štěpení vloh pro znaky při přenosu z jedné generace na druhou. Ale to je jen povrchní ohodnocení Mendlova významu; jeho skutečný přínos je daleko hlubší a týká se samé podstaty biologického bádání.

Stručně řečeno: co Galileo znamená pro fyziku, to Mendel je pro biologii. Galileo přesvědčil fyziky, že k vysvětlení fyzikálních jevů nestačí spekulace, nýbrž že je nutno spekulaci kombinovat s pozorováním a s pokusem. Mendel neučinil nic

menšího, než že zavedl do biologie nový, moderní způsob myšlení a bádání.

Mendlovu modernost lze shrnout do tří bodů. Za prvé, vše nasvědčuje tomu, že než Mendel s pokusy začal, dospěl úvahou k možnému vysvětlení jevu, který chtěl zkoumat. Jinými slovy, formuloval si hypotézu, kterou chtěl pokusem ověřit. Na rozdíl od svých předchůdců a současníků předpokládal, že se nedědí znaky, nýbrž něco, co k vývoji znaků vede, tedy jakési „vlohy“ pro znaky. Dnes tyto vlohy nazýváme geny. Předpokládal dále, že vlohy mají hmotnou podstatu a že se přenášejí z rodičů na potomstvo nezávisle jeden na druhém. Očekával, že tento přenos podléhá určitým zákonitostem, a snad i tušil, jak by tyto zákonitosti mohly vypadat.

Za druhé, Mendel zavedl do biologického experimentování statistický přístup. Uvědomil si, že zákonitosti, které očekával, nebudou založeny na jistotě, ale na pravděpodobnosti přenosu určité vlohy, a že tedy bude třeba výsledky pokusů hodnotit statistickou metodou. Jak moderní byla tato myšlenka, dokazuje nejlépe skutečnost, že ani o sto let později ji někteří čeští biologové nepochopili. Když v padesátých letech minulého století lisenkisté kritizovali Mendla, jeden z jejich argumentů byl, že Mendlem objevené zákonitosti byly „pouze“ statistické povahy, a tedy nespolehlivé. Neuvědomili si, co Mendlovi sto let před nimi už bylo zřejmé, že v podstatě všechny biologické zákonitosti mají statistický charakter.

Za třetí, Mendlovi bylo zřejmé, že pokus vyjeví biologické zákonitosti jen tehdy, je-li proveden za přesně definovaných podmínek, tedy s vyloučením co největšího počtu neznámých. Za základní podmínku si stanovil „čistotu“ linií, které se chystal křížit. Jestliže měl sledovat štepení znaků (vloh), chtěl si být naprosto jist, že se žádný z těchto znaků neštěpí v těchto výchozích liniích. Proto strávil několik let přípravnými pracemi, než přistoupil k vlastnímu pokusu. Zde lisenkisté znovu poslouží příkladem dokumentujícím Mendlovu modernost. Jak známo, tito publikovali nejedno sdělení popisující pokusy, jejichž často bizarní výsledky zdánlivě odporovaly Mendlovým zákonům. Všechny tyto „odchylky“ lze vysvětlit tím, že výchozí materiál nebyl čistý, nýbrž hybridní. I tady lisenkisté prostě ignorovali základní princip experimentování, princip, kterého si Mendel byl jasně vědom sto let před nimi.

Všechny tři zásady experimentální práce, jak je zavedl Mendel, jsou dnes samozřejmé. Před stopadesáti léty však nebyly, a je jeho nepopíratelnou zásluhou, že je zavedl. V tomto ohledu Mendel předběhl svou dobu. Jak dalece ji předběhl, je patrné ze srovnání jeho *Versuche über Pflanzenhybriden* s pracemi tří botaniků – de Vriese, Corrense a Tschermaka, publikovanými skoro o 40 let později a považovanými za dokumenty, ve kterých byl Mendel „znovuobjeven“. Přestože všichni tři Mendlovo pojednání znali a zřejmě jím byli inspirováni v interpretaci a popisu svých vlastních výsledků, připadají nám jejich práce obsahem i formou ve srovnání s Mendlovým mistrovským dílem trochu jako školácká cvičení.

Mendel je tedy nejen objevitelem zákonů dědičnosti, nýbrž také prvním vskutku moderním experimentálním biologem. Jeho jméno je proto právem vyslovováno

jedním dechem se jmény Galileo, Newton, Einstein a Darwin. Lze očekávat, že jeho jméno z paměti lidstva nevyumizí. Lze také doufat, že když ostatní svět už dávno rozpoznal Mendlův význam, že se tak konečně stane i v zemi, ve které se on narodil a ve které pracoval.

První krok tímto směrem byl učiněn vykoupením Mendlova rodného domku nadačním fondem. Podaří-li se také druhý krok – vytvoření pobočky mendlovského výzkumu v Hynčicích, bude alespoň tam, když už ne v Brně, postaven důstojný památník velikána, který vyšel z tohoto kraje.

Mendel měl svůj rodný kraj velice rád a kraj sám hrál nepochybně důležitou roli ve formování jeho osobnosti. Staří Římané takový vliv přičítali „duchu místa,“ *geniu loci*. Věřím, že tak jako já, i budoucí poutník za Mendlem tento *genius loci* v Hynčicích a v Novém Jičíně skutečně pocítí. Snahy o uchování Mendlovy památky, které se teď v Hynčicích a okolí rozběhly, ve mně budí naději, že tomu tak opravdu bude.

## Vědecký odkaz Mendlova objevu

Anna Matalová

Mendlova objevitelská práce<sup>1)</sup> vychází z činnosti Moravskoslezské hospodářské společnosti pro zvelebení orby, přírodoznalství a vlastivědy (k. k. Mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung der Natur- und Landeskunde, dále jen Hospodářská společnost) a Přírodozumného spolku (Naturforschender Verein). Ve svém statutu z roku 1861 odkázal Přírodozumný spolek v Brně v případě zániku spolku svůj archiv tehdejšímu Františkovu, dnešnímu Moravskému muzeu. Hospodářská společnost byla od roku 1811 ústřední vědeckovýzkumnou institucí pro Moravu a Slezsko, jako výsledek fúze soukromých vědeckých společností na Moravě a ve Slezsku. V roce 1817 založila Františkovo (dnešní Moravské) muzeum. Pro muzeum získala budovu Biskupského dvora, který se stal místem vědeckého života Hospodářské společnosti, jejímž byl Mendel členem.

Koncem 18. století vyvíjela přírodovědnou činnost Slezská zemědělská společnost (Schlesische Agricultur-Gesellschaft, 1765), Zemědělská společnost markrabství moravského (Agricultur Societät in dem Markgrafthume Mähren, 1770), Společnost přírodovědných přátel (Gesellschaft der naturforschenden Freunde, 1780), Moravská společnost přírodovědy a vlastivědy (Mährische Gesellschaft der Natur- und Vaterlandskunde, 1794-6), Soukromá společnost sjednocených přátel pro zvelebení přírodovědy a vlastivědy (Private Gesellschaft der vereinigten Freunde zur Beförderung der Natur- und Vaterlandskunde, 1800) a Moravská společnost pro zvelebení orby, přírodoznalství a přírodopisu (Mährische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1806).

Soukromé vědecké společnosti začaly na Moravě a ve Slezsku vznikat až o století později než ve Francii (Académie Française v Paříži, 1635) nebo v Anglii (Royal Society v Londýně, 1645). První komunita vzdělanců (Societas incognitorum eruditorum in terris Austriacis) se u nás sešla v domě Josefa Petrasche v Olomouci v roce 1745. O rok později se ve svých stanovách přihlásila k mezinárodní vědecké spolupráci a k osvětě v oblasti vědy a umění. Její členové se zavázali, že budou šířit poznatky o nových objevech k obecnému blahu, které spojovali s pokrokem ve vědách. Měli ve zvyku zveřejňovat zprávy bez udání autora, a proto se jim říkalo „neznámí“.

Vzdělaná osvícenská společnost usilovala v souladu se státními zájmy o vyu-

žití přírodovědných poznatků v zemědělské praxi, při těžbě surovin, ve výrobě a obchodu. Po vzoru Anglie měl i habsburský dvůr zájem na podpoře soukromých vědeckovýzkumných iniciativ. Institucionalizace vědy byla přípravou na rozsáhlou školskou, společenskou a ekonomickou reformu. K centralizaci vědeckovýzkumné činnosti vedla panovníkova výzva, aby kláštery zapojily své lidské zdroje do vědy a výzkumu, se kterou spojil jejich další existenci. Mnoho klášterů, které se netransformovaly, bylo na konci 18. století zrušeno.

V rámci josefínských reforem museli augustiniáni v Brně uvolnit svůj nově vybudovaný klášter u sv. Tomáše pro státní úřady. Tehdejší augustiniánský opat Benedikt Eder si uvědomil, že industrializace země, která probíhala za nadšeného holdování vědě (scientia est potentia), nenabízela žádnou jinou možnost pro zachování existence klášterní komunity než zapojení jejího lidského potenciálu do vědeckovýzkumné činnosti. V jeho intencích pokračoval i opat Cyril Napp, který přivedl také Gregora Mendla do služeb vědecké Hospodářské společnosti, ve které se sám ke konci svého života propracoval až do vedoucí funkce. Gregor Mendel se do výzkumného programu Hospodářské společnosti zapojil hned po svém návratu z jednorozhodné supletury na gymnáziu ve Znojmě.

Prvními Mendlovými publikacemi z vědeckého prostředí jsou entomologická pojednání o zemědělských škůdcích. Sem spadají Mendlova odborná pojednání o *Botys margaritalis*<sup>2)</sup> a *Bruchus pisi*<sup>3)</sup>, která zveřejnil během svých univerzitních studií ve Vídni.

Zahradníci Hospodářské společnosti označili jako jediní na světě Mendlovy hybridizační pokusy za epochální už za Mendlova života.<sup>4)</sup> Opožděné uznání Mendlovy práce v akademické vědě proběhlo až po roce 1900. Ve svém výzkumu se Mendel zaměřil na vznik hybridu a vývoj jeho potomstva. Nejjednodušší označení hybridní formy znaku označoval jako dvojici komplementárně rozdílných prvků (např. Aa, Bb, kterou lze dnes chápat jako bit (binary digit). V literatuře se někdy uvádí, že Mendel zdigitalizoval živou přírodu. Mendlovi současníci při studiu dědičnosti pracovali s rostlinami jako jednotkami dědičnosti. Ve své korespondenci s Nägelim si Mendel stěžoval, že experimentátoři popisovali celkový vzhled rostliny, aniž věnovali pozornost jednotlivým znakům. Rostlinu popsal jako nositele souborů znaků a soustředil se na jejich uspořádanost (místo die Form začal používat die Gestalt). Díky systémovému přístupu se Mendlovi podařilo prokázat, že se nepřenášejí znaky, ale vlohy pro znaky, které ve své práci označuje jako prvky. Z uspořádanosti prvků v buňce Mendel odvodil všechny možné variace („organizace prvků“), které vyjádřil kombinačními řadami. Jedná se o první model v biologii, která se z vědy popisné stala exaktní vědou.

V českém jazyce vyjadřuje Mendlův „Element“ vlohu pro znak a bývá někdy také překládán jako prvek nebo partikule. Mendlova partikulární koncepce dědičnosti se zásadně lišila od tzv. dědičnosti slité. V Mendlově koncepci je dědičnost nespojitá a vychází z přeskupování prvků. Jejich organizovatelnost umožňuje vysvětlit přetrvávání starých forem nebo návrat nových forem ke starým formám a nepodobnost potomků svým rodičům, ať už jde o tvar nebo barvu semene či květu,



se kterými se setkávali šlechtitelé při hledání nových barevných odrůd květin. Tzv. slitá dědičnost sice lehce vysvětlila vznik růžového květu pomocí „ředění“, „slití“ červeně a bíle kvetoucích rostlin, ale nedala odpověď na to, proč v potomstvu růžově kvetoucích rostlin se potomci někdy „vraceli“ k červeně nebo bíle kvetoucím formám. Mendel byl dobře připraven k řešení této problematiky svým univerzitním vzděláním v oboru fyziky. Newtonovy pokusy s rozkládáním a skládáním světelného paprsku pomocí skleněných trojbokých hranolů patřily k oblíbeným fyzikálním demonstracím. Mendel jako demonstrátor významného fyzika Christiana Dopplera jistě předváděl v hodinách fyziky na vídeňské univerzitě také ukázky z pokusů I. Newtona. Koncepte „slévání“ barev při studiu vzniku a vývoje nových barevných odrůd květin, o kterou se zahradníci pokoušeli, byla pro znalce Newtonovy teorie složeného světla neudržitelná. Se znalostí fyziky vypracoval Mendel alternativní partikulární koncepci dědičnosti, jakou známe dodnes. Botanikové a šlechtitelé, kteří neměli Mendlovu fyzikální průpravu, testovali „ředění různých barev“ květů okrasných rostlin, aby nahodile získali nové, ekonomicky zajímavé odstíny květů. Představa „slité“ dědičnosti byla natolik silná, že ji rozvíjeli někteří čeští šlechtitelé a experimentátoři ještě v padesátých letech dvacátého století v období lisenkismu.

Newtonova fyzikální podstata barev byla pro botaniky bez fyzikálního vzdělání nepochopitelná. Kombinatorika a teorie pravděpodobnosti, kterou Mendel použil k vyhodnocení svých pokusů, byla pro přírodovědce nesrozumitelná. Proto se nikdo nevěnoval ani potvrzení, ani vyvrácení platnosti Mendlových závěrů. A to přesto, že Mendel k tomu vyzýval a litoval, že se tak nestalo.

Teprve až po 35 letech v roce 1900 objevil důležitost Mendlovy práce C. Correns, fyzik a botanik. Jeho vlivem se odkaz na Mendlovu práci objevil v publikaci věhlasného botanika H. de Vriesa, který je dnes považován za Mendlova „znovuobjevitele“, přestože statistické vyjádření rozložení prvků v potomstvu hybridu vyjádřil jako  $A^2 + 2Aa + a^2$  namísto Mendlova  $A + 2Aa + a$ . Těžko si představíme, co de Vries chápal pod výrazem  $A^2$  či  $a^2$  („kulatá na druhou“? či „hranatá na druhou“?). Na de Vriesově příkladu vidíme, jak věda v zajetí naturfilozofie těžko hledala odpověď na otázku, „co Mendel objevil“.

Další možná vysvětlování opožděného uznání Mendlova objevu se objevila hned na počátku 21. století. Tentokrát je na vině Nägeli, protože prý úmyslně blokoval uznání Mendlova objevu po roce 1866.<sup>5)</sup> Historikové vědy věnují nemalé úsilí tomu, aby vysvětlili, proč Mendlův objev zůstal po 35 let mimo zájem vědeckého výzkumu a byl oceněn až dlouho po badatelově smrti. Vědecké objevy jako fakta dávají smysl pouze v kontextu, a proto se hledají důvody pro opožděné uznání Mendlovy práce v jeho okolí. Na prahu třetího tisíciletí si na rozvoji genetiky uvědomujeme, jaké nové prostory otevřel Mendlův objev.

#### Literatura:

- 1) Mendel G.: Versuche über Pflanzen-Hybriden. Verhandlungen des naturforschenden Vereines 1865. Abhandlungen, 4, 3 – 47, Brno 1866
- 2) Mendel G.: Über Verwüstung am Gartenrettich durch Raupen (*Botys margaritalis*). Verhandlungen des Zool.-botanischen Vereines, 3, 116 – 118, Wien 1853
- 3) Mendel G.: Über *Bruchus pisi*. Prezentace V. Kollarem. Verhandlungen des Zool.-botanischen Vereines, 4, 27 – 28, Wien 1854
- 4) Monatsberichte der Obst-, Wein- und Gartenbausektion der k.-k. Mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1, 3 – 5, Brno 1884
- 5) Mendel G.: Génius genetiky, 63 s., Brno 2002

## Poklady z depozitářů

*Anna Rašková*

Okresní vlastivědné muzeum připravilo ke 115. výročí trvání muzea zajímavou výstavu (1887 – 2002).

Je tomu již 115 let, kdy se v roce 1887 usnesla městská rada v Novém Jičíně v čele se starostou JUDr. Hugo Fuxem a položila základ městskému muzeu v Novém Jičíně. Mezi prvními dárci sbírek byli občané české i německé národnosti. Sbírký postupně doplňovali i významní slavní jedinci. Dominik Billimek, člen doprovodu císaře Maxmiliána do Mexika, kde převzal úřad kustoda mexického Národního muzea, dále pak přírodovědec a ornitolog Josef Tálský, který shromáždil na 300 kusů vycpanin zvířete a ptactva. Své sbírky věnovali muzeu také cestovatel Emil Holub či archeolog a objevitel šipecké čelisti Karel Jaroslav Maška. Není tedy divu, že na výstavě „Poklady z depozitářů“ jsou hlavními aktéry výstavy sbírkové předměty. Byla to důstojná a správná volba pro scénář k této výstavě.

Na výstavě byly prezentovány hmotné doklady historického vývoje našeho regionu často mimořádného významu, a to v oborech archeologie (zejména nález velké stříbrné štítové puklice, doprovázené měděným brýlovitým závěskem a unikátní bronzovou nádobkou typu Štramberk), národopisu, cechovních památek, výrobků zaniklých řemesel jako jsou sbírky historického cínu, hodin, zbraní, dále sbírky archivní povahy - typáře (pečeti) a staré tisky. Sbírký přírodovědecké byly zastoupeny kolekcí botanických herbářů vzácných rostlin, zoologické souborem kolibříků ze sbírek přírodovědce Tálského. Za pozornost stojí také vystavené sbírky umělecko-průmyslové a výtvarná díla našich slavných rodáků – malířů a řezbářů Antona Koliga, Eduarda Veitha, Franze Barwiga, kteří se proslavili v zemích rakouské monarchie a Evropy. Výstava byla instalována formou kolekcí sbírek, které tvořily nosnou osu této průřezové výstavy.

Výstava „Poklady z depozitářů“ byla pro mimořádný ohlas prodloužena do konce roku 2002 v historických sálech Žerotínského zámku v Novém Jičíně.

## Krása lidových krojů

*Jan Číp*

Pod tímto názvem proběhla ve dnech 15. 5. – 18. 6. 2004 výstava v Trámovém sále Žerotínského zámku v Novém Jičíně. Muzeum Novojičínska na ní představilo soubor barevných pastelů s tématem lidových krojů z Valašska, Hané a Kyjovska. Jan Opluštil (1917 – 1997), rodák ze Starého Jičína, získal základy svého vzdělání na Státním reálném gymnáziu v Novém Jičíně a v letech 1931 – 1935 vystudoval učitelský ústav v nedalekém Příboře. Jako mladý učitelský praktikant začal vyučovat na Vsetínsku. Valaško si zamiloval, stalo se jedním z inspiračních zdrojů jeho pozdější tvorby. Po úspěšném složení zkoušky z učitelské způsobilosti začal vyučovat na obecných školách v Mniším, Hukvaldech a Brušperku.

V období německé okupace se Jan Opluštil zapojil do odbojové činnosti v rámci vojenské ilegální organizace Obrana národa. V roce 1941 byl gestapem zatčen a vězněn až do poloviny roku 1944. Po osvobození v roce 1945 vstoupil do veřejného života a od června do listopadu 1945 pracoval ve funkci předsedy Městského národního výboru v Novém Jičíně.

V průběhu 40. a 50. let vytvořil celou řadu portrétů z národopisných oblastí Valašska, Hané a Kyjovska. Tyto barevné pastely, většinou formátu 100 x 70 cm, mají vedle umělecké i velkou dokumentární hodnotu, neboť zobrazují konkrétní osoby. Namátkou připomeňme portréty známého národopisného pracovníka a pozdějšího ředitele Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm Arnošta Kubeši nebo mladičké zpěvačky Jarmily Šulákové. Dík patří Vlastivědnému muzeu Kyjov, Vlastivědnému muzeu v Olomouci a Valašskému muzeu v Rožnově pod Radhoštěm za zapůjčení krojů a krojových součástí z daných regionů.

Vernisáž ozdobila svým vystoupením Jarmila Šuláková s cimbálovou muzikou Vsacan. V průběhu vernisáže vystoupili s krátkou scénkou na téma malíř a jeho modelka pracovníci muzea Bc. Veronika Dudková a PhDr. Emanuel Grepl.

Výstavu zhlédlo 3 285 návštěvníků.

## Jan Zemánek – Sochy a objekty

Vladislava Hamplová

Novojičínský rodák Jan Zemánek připravil ve dnech 10.7. – 7.9.2003 v Rytířském sále Muzea Novojičínska výstavu, v níž představil část své umělecké tvorby. Z bohaté, více než desetileté umělecké práce vybral svá nejlepší díla - díla, která slavila úspěch v mnoha evropských výstavních síních a získala mnohá ocenění. Jan Zemánek vystavoval v řadě zemí – Slovensku, Polsku, Rakousku, Německu a hlavně Itálii. K té má umělec zvláštní vztah. Itálie, země s bohatým kulturním dědictvím, má své zvláštní kouzlo, které umocněným způsobem vnímají právě lidé s uměleckým nadáním. Itálie je zemí, kde se rozvíjelo evropské umění. Itálie je zemí, která zrodila velké umělce.

V minulosti bylo pro umělce takřka nemožné se etablovat, pokud nevykonal tzv. vandr, jehož smyslem bylo seznámit se s novými řemeslnými a uměleckými postupy. Zdrojem nového uměleckého poznání byla většinou Itálie. A právě tematika putování, italsky řečeno „vagabondaggio“, v prvopočátcích inspirovala Jana Zemánka. Do uměleckého světa vstoupil tedy Jan Zemánek s cyklem zvaným „Vagabundi“. Z etymologického hlediska má toto slovo svůj původ v latinském *vagatio* a znamená volnost, pohyb, svobodu. Z hlediska jazykového vývoje je pak tento základ prakticky zastoupen ve všech evropských jazycích. Připomeňme si jen, že ve středověku se prázdninám říkalo *vagace*. Výraz *vagabund* má však dnes i jinou podobu, s pejorativním nádechem, který mu dal společenský vývoj. Dnes je tímto výrazem označován tulák, povaleč, pobuda a v současné době i bezdomovec. Takto je dnes dokonce tento výraz vysvětlen ve slovníku cizích slov. Vrátime-li se však k původu tohoto slova, pak *vagabund* je poutník neboli vandrovník. Byl to člověk, který putoval světem – ať už za určitým cílem nebo bez něj. Poutník, který nevyvolával záporné emoce, naopak, byl to člověk, který procestoval a poznal kus světa. Dokázal vyměnit střechu nad hlavou za hvězdy pod širým nebem, denně prostřený stůl za darovanou skývu chleba a pohár vody, jistotu dne za nejistotu zítřka. Jeho hmotný majetek byl velice skromný, avšak jeho duševní bohatství bylo veliké. Prostý lid poutníka vždy vítal, prostřednictvím jeho vyprávění se dozvídal o vzdálených zemích, jejich historii, zvycích, dovednostech. Není proto divu, že zastavení takového vandrovníka se často protáhlo i na několik dní a nocí. A právě takový je i *vagabund* Jana Zemánka. Poutník, milující volnost, poutník toužící po poznání,

poutník, vnímající krásu života, který, ač miluje svět, rád se vrací domů, protože i poutník má svůj domov, kde vyrůstal.

Když při prohlídce děl z cyklu *Vagabundi* necháte prostor své fantazii, uvidíte, jak se Jan Zemánek s postavou poutníka ztotožnil. Charakterizován jeho atributy – šálou, baretem či kloboukem se vrací ze svého putování domů, do rodného Nového Jičína.

Chceme-li přiblížit tvorbu Jana Zemánka, která by osvětlila jeho uměleckou cestu bohatou na tvářnost, neupínající se na jediný zdroj, můžeme ji nalézt v motivu zdvojení, v kontrastu pozitiv-negativ anebo jako dialog mezi dvěma protějšky, zobrazený v různých opracováních dřeva. Každý umělec prochází určitým vývojem, v němž se více či méně projevuje gradace jeho umělecké tvorby. U Jana Zemánka bychom s určitým zjednodušením mohli říci, že z realistického, figurativního přístupu se propracovává k tvorbě volnější, v níž realismus ustupuje symbolismu. Je to umělecká forma, jak vyjádřit svůj názor, postoj. Z další etapy tvorby je cítit, že Jan Zemánek se hlásí k odkazu francouzských, tzv. prokletých básníků, že se svou tvorbou bouří proti společenskému vývoji, že svou tvorbou vyjadřuje svůj nesouhlas. Jeho plastiky naznačují neklid, vymanění se ze sevřenosti, z uniformity.

Jan Zemánek je ve své vnitřní podstatě také věčný poutník, který stále něco hledá, ale současně si uvědomuje silné pouto domova. Při cestách švýcarskými údolími řeky Innu myslí na Beskydy. Vzniká tak dílo „Rožnov nad Innem“, kde pomocí dřevěné překližky vyjadřuje plastičnost hor a údolí. Švýcarské Alpy, jimiž protéká ledovcový Inn, jsou ostré, často lemované sněhovou čelenkou i v létě. Jan Zemánek je však podvědomě zaobluje a bystrý tok Innu má poklidné rysy Bečvy. Toto v určitém slova smyslu zklidnění však dostává opět dynamiku pohybu v cyklu Ptáci. Dokonce je pohyb symbolickým způsobem obsažen i v cyklu Listy, které, ač jsou v klidu, jsou stále připraveny k pohybu. Stačí jen, aby zafoukal lehký vánek.

Dalším silným impulsem, který ovlivnil Zemánkovu tvorbu, byla novela „Darmošlap“ básníka a spisovatele Josepha von Eichendorffa z rodu svobodných pánů Sedlnických z Choltic, kterou výtvarně neoklasicistním způsobem ztvárnil ve 30. letech 20. století Franz Barwig. Eichendorff postavou Darmošlapa vyjadřuje výsměch *biedermeierovskému* měšťáctví, povrchním hodnotám mamonu a opomíjení toho, že ne peníze, ale atmosféra pohody, duševního bohatství naplňuje člověka skutečným štěstím. Jan Zemánek se pokouší uchopit literární odkaz Josepha von Eichendorffa a transformovat jej do doby nedávno minulé. Zemánkův „darmošlap“ má v ruce místo houslí kytaru, zpočátku klasickou, posléze rockerskou. To lze vysledovat nejen z tvaru hudebního nástroje, ale i z měnicího se postoje hudebníka – darmošlapa. Proč darmošlapa? Copak člověk, který se živí uměním je darmojed a darmošlap? Bohužel takto od dob průmyslové revoluce byli mnohdy označováni ti, kteří nevytvářeli svou prací hmatatelné hodnoty. Jan Zemánek vytváří svého „darmošlapa“ jako protipól k nedávné politické situaci z druhé poloviny 20. století. Připojuje se tak ke generaci umělců, kteří ve svých dílech reagují na tehdejší politicko-sociální vývoj. Jistě není náhoda, že mezi jeho dlouholeté a blízké přátele patřil i Karel Kryl...

Výstava však nebyla jen ukázkou umělecké tvorby Jana Zemánka. Byla zde zastoupena i ukáзка z tvorby jeho ženy Soni Zemánkové. Paní Soňa navazuje ve svých dílech na atmosféru a umělecké přístupy secesě. Zatímco postavy Jana Zemánka jsou vždy muži, paní Soňa ztvárňuje ženy. Jemným dojmem působí její drobnopisná řezba a až dekorativně pojaté reliéfy. Jemné rysy ve tváři, pečlivě zpracované partie rukou s náznakem dekorativismu až šperkařství, to jsou něžné protipóly vagabundů a darmošlapů. Umělci Soňa a Jan Zemánkovi se tak dokonale doplňují.

## Malé ohlédnutí za výstavou vltavínů v Příboře

*Oldřiška Frühbauerová*

Ve dnech 19. února – 18. dubna 2004 se konala v Muzeu a pamětní síni Sigmunda Freuda v Příboře výstava Moravské vltavíny s podtitulem „Záhadná přírodní skla“. Výstava se konala ve spolupráci s Muzeem Vysočiny Třebíč, ve kterém byla postupně vybudována největší sbírka moravských vltavínů. Jihočeské vltavíny lze zhlédnout například v Městském muzeu v Týně nad Vltavou. V těchto expozicích návštěvník získá přehled nejen o historii výzkumů, teoriích vzniku, nalezištích, fyzikálně-chemických vlastnostech vltavínů, ale spatří i ojedinělé ukázky různých tektitů, mikrotektitů, přírodních i umělých skel a strusek z celého světa. Pro nás, kteří máme západní Moravu a jižní Čechy trochu „z ruky“, pro nás, kteří se s těmito přírodninami v naší okolní přírodě nemůžeme setkat, byla věnována tato putovní výstava. Jejím autorem je pracovník mineralogicko-geologického oddělení Muzea Vysočiny Třebíč pan ing. Lukáš Křesina.

Vltavíny jsou přírodní, silně křemičitá skla, která upoutala pozornost již pravěkého člověka. Pokoušel se využít jejich ostré střepey na nástroje nebo byly nošeny jako amulety. Nejstarší vltavínový artefakt představuje malý úštěp z jeskyně Gudenus ve Waldviertelu (kultura micoquien 50-40 000 let př. Kr., magdalenien 12 000 let př. Kr.). Další artefakty z vltavínů pocházejí z gravettienské stanice (30 – 20 000 let př. Kr.) ve Willendorfu. Prokazatelných vltavínových artefaktů na našem území je známo pouze několik a jejich lokality se koncentrují v okolí středního toku Jihlavy na Třebíčsku.

Vltavín byl v pravěku a středověku využíván zcela výjimečně, poněvadž se jednalo o naprosto raritní surovinu – jeho využití nikdy nepřesáhlo regionální rámec střední Evropy.

O tom, zda byly vltavíny známy ve středověku, se nám žádné zprávy nedochovaly. Předpokládá se však, že neunikaly pozornosti zemědělců, kteří s nimi museli při polních pracích občas přijít do styku. Zájem o vltavíny vyvrcholil v souvislosti s konáním Všeobecné jubilejní výstavy v Praze v roce 1891. Vltavíny zde byly nejen vystaveny, ale i prodávány jako pravé drahokamy, vybroušené a zasazené do zlatých šperků.

Vltavíny patří do skupiny „tektitů“, které se nacházejí ve čtyřech geograficky omezených oblastech (Severní Amerika, střední Evropa, Pobřeží slonoviny a Aus-

tralacie). Slovo tektos znamená v řečtině „tavený“ a podle míst svého výskytu se tektity nazývají indočínity, australity, javanity, filipínity, kirgizity, georganity, ivority atd.

Naše vltavíny se staly nejdříve známými tektity na světě. Poprvé byly popsány r. 1787 profesorem pražské univerzity Josefem Mayerem, byly z okolí Týna nad Vltavou. V počátcích svého výzkumu byly vltavíny pokládány za odrůdu olivínu. Pojmenování vltavíny dostaly podle řeky Vltavy, v jejíž blízkosti byla mnohá naleziště, až v polovině 19. století. Mezinárodní název vltavínu - „moldavit“ - je odvozen z německého překladu řeky Vltavy - Moldau.

První vltavíny na Moravě našel v roce 1878 u Kožichovic dr. František Dvorský, profesor třebíčského gymnázia.

Vltavíny se dnes nacházejí v několika samostatných oblastech, a to v jižních Čechách, západní Moravě, chebské pánvi, Lužici (Německo) a Waldviertelu (Rakousko) a představují jediné evropské tektity.

Vltavíny lze najít na štěrkovitých nebo písčítých polích, v pískovnách, jílovitých sedimentech a cihelnách. Uloženiny, ve kterých se vltavíny nacházejí, jsou z hlediska geologického stáří řazeny do středního miocénu až pliocénu (mladší třetihory), popřípadě do spodního pleistocénu (počátek čtvrtohor). Nejstarší vltavínonosné sedimenty odpovídají stářím zhruba i absolutnímu stáří vltavínů, které bylo radiometricky stanoveno na 14,8 mil. let.

Koncem 19. století bylo dokázáno, že vltavíny (i ostatní tektity) jsou přírodního původu a nejde o skla umělá, jak se někteří badatelé domnívali. Ti považovali vltavíny za produkty starých skláren, nebo za sopečné sklo. Důkazy o přírodním původu vltavínů přinesly chemické analýzy, geologické stáří uloženin a vysoký bod tání vltavínů.

Mnoho vyslovených teorií na vznik tektitů je možno rozdělit na teorie - o pozemském původu tektitů (produkty starých skláren, sopečné sklo, vyvětrávání z pozemských hornin aj.), - o mimozemském původu tektitů (měsíční původ tektitů, původ z jiných těles sluneční soustavy - dnes teorie překonané).

V současné době je nejvíce rozšířena „impaktová hypotéza“, která vysvětluje vznik vltavínů přetavením pozemských hornin následkem dopadu a výbuchu (impaktu) velkého kosmického tělesa. Právě u vltavínů je tato hypotéza významně podpořena existencí kráteru Ries v Německu, který má stejné stáří s vltavíny. Geneze vltavínů byla několikrát modelována a dnes se předpokládá dopad asteroidu (se svým satelitem), a to rychlostí 20 km/s a pod úhlem asi 30°, průměr asteroidu se odhaduje na 500-1000 m. Roztavený horninový materiál byl vymrštěn do atmosféry, vzniklá vltavínová hmota byla vystříknuta východním směrem a zpět na zemský povrch dopadla v podobě „vltavínového deště“ daleko od mateřského kráteru. Množství hornin, které bylo při explozi vyvrženo, se odhaduje na 150 km<sup>3</sup>.

Z výsledků chemických rozborů víme, že vltavíny jsou silně křemičitanová skla s obsahem oxidu křemíku (SiO<sub>2</sub>) kolem 80%. Relativně bohaté jsou rovněž na

oxid draslíku (K<sub>2</sub>O). Naopak jsou typické nízkými obsahy Al<sub>2</sub>O<sub>3</sub>, TiO<sub>2</sub>, FeO, a Na<sub>2</sub>O. Právě nízké obsahy TiO<sub>2</sub> a FeO jsou příčinou jejich vyšší průsvitnosti proti ostatním světovým tektitům.

Barvu mají vltavíny v nejrůznějších odstínech zelené, jejíž tón udává převážně obsah oxidů železa. V jižních Čechách převládá barva lahově zelená, na Moravě olivově zelená, zelenohnědá až hnědá. Tvrdost vltavínů v Mohsově stupnici má hodnotu t = 6,5.

Jsou tedy o něco tvrdší než obyčejné tabulové sklo a měkčí než křemen. Na rozdíl od ostatních skel mají vysoký bod tání, který činí až 1 400° C.

Odedávna poutal pozornost povrch vltavínů. Je velmi nápadný svou členitostí, jemnými nebo většími kruhovými či eliptickými jamkami, bývá rýhován a porušen nejrůznějšími zářezy. Charakteristická povrchová skulptura vltavínů je většinou druhotná. Vznikla chemickou korozí po dlouhou dobu, kdy byly vltavíny uloženy v sedimentech a prosakující, různě nasycené vody naleptávaly povrch vltavínů. Zvláštní jsou také tvary vltavínů, jako jsou disky, koule, kapky, ovály, tyčinky i tvary nepravidelné.

Pro svou neopakovatelnost a jedinečnost se vltavíny staly vyhledávaným šperkařským kamenem. Zasazují se do zlata, pozlaceného stříbra i čistého stříbra ve své původní podobě, nebroušené. Znovu roste zájem i o vltavín broušený, poněvadž dnes lze již poměrně snadno ověřit pravost dostupnou přístrojovou technikou.

#### Literatura:

Bouška V. – Kouřimský J.: Drahé kameny kolem nás. Praha 1976

Houzar S.: Vltavíny. Exkurzní průvodce po min. a geol. lokalitách, 34 – 36, Písek 2005

Houzar S. – Trnka M.: Moldavites – a review. Bull. Czech Geol. Survey, 77, 4, 283 – 302, 2002

Novák V.: Jihočeské vltavíny. Týn n. Vltavou 1989

Rost R.: Vltavíny a tektity. Praha 1972

Vokáč M.: Využití vltavínů v prehistorii až rané době dějinné ve střední Evropě. Přírod. sbor. Západomor. muzea, 41, 101 – 106, Třebíč 2003



## Čínští draci

*Vladislava Hamplová*

Muzeum Novojičínska navázalo kulturní spolupráci s čínským velvyslanectvím, které pro Českou republiku připravilo řadu výstav v rámci cyklu, jenž nese název Kulturní bohatství Číny. Jedna z prvních výstav tohoto cyklu je věnována jedné z nejstarších čínských tradic, a to bájným a posvátným drakům a čínskému divadlu. Tuto výstavu bylo možno v regionu Novojičínska navštívit v průběhu roku 2003 v Bílovci, v Příboře a v Novém Jičíně.

Symbol draka stejně jako žlutá barva zaujímaly v dějinách Číny od nejstarších dob zvláštní posvátné místo. Nejen že drak vždy zdobil císařský hedvábný šat, ale je v symbolu či názvu obsažen ve všech kulturních či přírodních výjimečnostech Číny. Dokonce i první archeologický nález byl zpočátku označován jako dračí kosti. Také část známé čínské zdi, která je označována jako jeden z divů světa, je nazývána Hlava starého draka. V Číně tedy najdeme dračí hory, údolí, řeky, vodopády, jeskyně, paláce, chrámy, síně, ale i dračí pokrmy a nápoje.

Symbolika draka ve vývoji dějin však nezůstala jen výsadou čínské aristokracie, ale postupně se stala součástí lidové tradice, kterou pak převzala v trošku jiné modifikované podobě řada jiných zemí. Zvyk pouštět draky má základ v císařském náboženském ceremoniálu, kdy se císař v Chrámu nebes v posvátné Síni modlil poklonil nebi, bohům, obětoval jim a prosil i děkoval za přízeň a úrodu. Později tento císařský rituál zlidověl. Prvního draka, který vzlétl k nebi, zhotovil čínský řezbář, později byli draci zhotovováni ze zvlášť upraveného hedvábí. Byli bohatě zdobeni a nádherně vymalováni. Dodnes se pouštějí nejen ve městech, ale hojně i na venkově. Pouštějí se pro radost, ale v mnoha případech jsou pokračováním dávné čínské tradice a mytologie. Mohou totiž nést do nebes přání, prosbu, víru, naději, stejně jako poděkování, pokoru.

První zemí, která převzala velmi mnoho z čínské kultury a vzdělanosti, bylo Japonsko, ale tradice na podzim pouštět draka je tradicí, která se ujala i u nás. Součástí výstavy je i ukázka další tradice, kterou je divadlo. Jeho počátky spadají také do období čínských císařů, protože divadlo, stejně jako hudba, poezie, tanec byly součástí dvorního života. Postupně se začalo rozšiřovat a vytvořily se stovky různých divadelních škol a forem. Není divu, vždyť Čína svou rozlohou 9,6 milionů km<sup>2</sup> patří mezi největší země světa. Vyznačuje se velice členitými přírodními pod-

mínkami a každá z jednotlivých oblastí na severu, východě, jihu i západě má nejen svou charakteristiku, ale i určité rysy a specifika v kultuře. V minulosti existovaly oblasti, především v severní části kolem Pekingu, kde výsada hrát divadlo patřila pouze mužům, kteří hráli i ženské role; naproti tomu zase na jihu Číny směly hrát divadlo jen ženy. Toto rozdělení však již patří minulosti. Náměty her měly a dosud mají nejrůznější charakter, a zatímco na evropském kontinentě jsme spíš přivykli tradičnímu pohybu na divadelních prknech, v čínském divadle nechybí akrobatické prvky, ukázky dokonale zvládnutého bojového umění. Divadlu se v Číně věnovala náležitá pozornost, což se projevuje nejen ve výtvarně nákladných scénách, ale i překrásných kostýmech. Zvláštností je pak líčení. Když jsem měla před lety možnost zhlédnout divadelní představení pekingské národní opery, šla jsem tam s obavami, protože provedení bylo v čínštině, a obávala jsem se, že ději dobře neporozumím. Byla jsem velice příjemně překvapena, neboť dokonalost herectví, v němž se snoubí pantomima s krásnou hudbou a zvláštním zvukným zpěvem, mi pomohla dobře porozumět ději, takže jsem si z divadla odnesla nezapomenutelný zážitek. Na výstavě nebyla bohužel zařazena ukázka z tradičního čínského divadla, ale prostřednictvím rozsáhlé výstavy fotografií bylo možno si divadlo alespoň přiblížit.

## Hraniční meandry Odry – evropský přírodní fenomén. Recenze výstavy v Muzeu Novojičínka

*Petr Obrdlík  
Piotr Nieznański*

Česko má krajiny, které ročně přilákají statisíce návštěvníků. Mohou nabídnout horská panoramata, hluboké lesy, křišťálově čisté potoky či rozkvetlou step, stavební a kulturní památky. U nás jsou ale i krajiny, kterým tyto typické, pro cestovní ruch lákavé atributy chybí. Přesto, a nebo právě proto, je nelze opomíjet, a je-li to nutné, je třeba se zasadit o jejich ochranu.

Je až neuvěřitelné, že jeden takový krajinný celek se zachoval na okraji průmyslové ostravsko-bohumínské aglomerace. Možná k tomu přispěla nepřístupnost území na česko-polských hranicích, možná za to může v minulosti nevábná, silně znečištěná Odra. Najdou se i jiné důvody. Peníze se daly „zarobit“ v hutích a dolech, ale jistě ne v zaplavované nivě Odry. Ať už je to tak nebo jinak, říční zákruty Odry mezi česko-polským hraničním přechodem Bohumín – Chałupki a ústím Olzy jsou jedinečné v rámci evropských hraničních toků.

Přírodovědné mapování niv Odry provedené WWF Deutschland v úzké spolupráci s českými a polskými odborníky (Rast et al., 2000) ve všech pooderských státech ukázalo, že z hlediska zachovalosti a vyváženosti říčního ekosystému patří česko-polské hraniční meandry k nejcennějším územím tohoto mezinárodního toku. WWF hledal a našel spolehlivého českého partnera v Muzeu Novojičínka. Tam pochopili význam meandrů pro ozdravení průmyslové krajiny, jejich světovou cenu i povinnost České republiky přispět k jejich integrované ochraně.

Muzeum Novojičínka pod autorským vedením dr. Vladislavy Hamplové, která našla podporu u celého pracovního kolektivu, připravilo odborně i technicky výborně zvládnutou výstavu „Hraniční meandry Odry – evropský přírodní fenomén“. Skromný finanční rozpočet Muzea Novojičínka by bez laskavé finanční podpory WWF Německa a Polska, Povodí Odry, a. s., města Bohumín a Agentury ochrany přírody a krajiny v Praze a Ostravě nedovolil zrealizovat obsáhlé a náročné libreto.

Vernisáž výstavy se konala v Žerotínském zámku v Novém Jičíně 3. května 2004 za osobní účasti ministra zemědělství ČR, generálního konzula Polské repub-

liky v Ostravě, generálních ředitelů Povodí Odry v Ostravě a RZGW v Gliwicích, zástupce hejtmána Moravskoslezského kraje, reprezentantů AOPK a WWF Polska. Nechyběla samozřejmě autorka PhDr. Vladislava Hamplová, která celou vernisáž také uváděla, a zaměstnanci muzea. Pozvání přijala řada dalších hostů a příznivců hraničních meandrů.

Ve dvou sálech Žerotínského zámku byly od 4. května do 27. června 2004 na celkové ploše vystaveny kromě panelů, informujících o vývoji situace v hraničních meandrech a výsledků práce, kterých dosáhl mezinárodní tým, i desítky rostlin, hmyzu, ryb, plazů, ptáků a savců vyskytujících se v území. Diorama ve vstupní místnosti dávalo v koncentrované podobě možnost nahlédnout do přírody meandrů. Návštěvník se dověděl, jakou roli hraje odnos a usazování splavenin, změny říčního koryta, pravidelné záplavy nivy a lužního lesa pro samočisticí pochody, pro výskyt a rozmnožování ohrožených živočichů a ekologicky vyváženou říční krajinu.

Popis vývoje vztahů mezi Pruskem, Rakousko-Uherskem a Polskem a úpravy státních hranic mezi ČSR a Polskem v 50. letech minulého století byly ilustrovány dobovými mapami a archivními dokumenty. Zajímavým exponátem v této části je originální 400 kg těžký hraniční sloup číslo 45 z roku 1883. O jeho nález se zasloužil bohumínský občan pan Mlýnec, který o něm informoval autorku výstavy. Ve spolupráci s Městským úřadem v Bohumíně byl kámen převezen na výstavu do Muzea Novojičínka.

Zajištění pohyblivých státních hranic na dynamické, koryto neustále překládající Odře je náročnou a drahou záležitostí. Regulační úpravy plánované po povodni v roce 1997 měly problém vyřešit. Nebezpečí změn koryta v delším časovém horizontu nelze vyloučit. Pouze jedna věc byla jistá. Technické řešení by bylo na úkor přírody a v rozporu s evropskými směrnicemi „vodní politiky“, ochrany přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a ochrany volně žijících ptáků, k jejichž naplnění se členské země EU Česko a Polsko zavázaly. WWF navrhuje řešení problému založené na konceptu osvědčeném ve Francii, Rakousku a Bavorsku. Spočívá ve vymezení prostoru pro volný pohyb řeky v člověkem přetvořené krajině. Zásadou je, že nesmí dojít ke zvýšení nebezpečí záplav a k ohrožení infrastruktury. Přitom musí zůstat zachován systém kontrolující a ve funkci udržující říčně-morfologické pochody.

Druhý sál výstavy byl věnován evropskému systému ochrany přírody – síti NATURA 2000. Těžiště leží samozřejmě v hraničních meandrech, které jsou českou i polskou stranou do sítě navrženy. Návštěvník měl možnost pochopit základní principy, účel evropsky pojaté ochrany, nástroje, kterými je prosazována a financována. Měl možnost podrobně se seznámit s vybranými druhy a stanovišti, pro která EU vyžaduje vyhlášení území NATURA. Zjistil, jak neobyčejně bohaté je území hraničních meandrů pro evropsky pojatou ochranu přírody.

Muzeum Novojičínka prostřednictvím PhDr. Vladislavy Hamplové podalo v říjnu 2003 návrh na ochranu území hraničních meandrů řeky Odry podle českého zákona o ochraně přírody. Výstava se stala dalším důležitým krokem k popularizaci

a uvědomění si jejich významu mezi širokou veřejností. Z toho úhlu pohledu byla výstava neobyčejně úspěšná. Setkala se s velkým zájmem nejenom u nás, ale i v sousedním Polsku. Po zastávce ve Starém Bohumíně se přestěhovala do Katowic. Patronát nad výstavou převzal slezský vojvoda a generální konzul České republiky v Katovicích. Mezi hosty vernisáže byli zástupci krajských úřadů včetně krajského konzervátora přírody, členové samosprávy a četní novináři. Následovala další polská města Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Racibórz, Wrocław, Chalupki, Zabelkow a budou následovat další. Bylo by chvályhodné, kdyby se po tomto cestování výstava dočkala trvalé expozice přímo v území oderských meandrů. Pro takové řešení se vyslovili i zástupci českého a polského parlamentu, kteří měli možnost zhlédnout výstavu v Bohumíně. Množství soustředěného materiálu, mezinárodní charakter, česko-polská jazyková verze, jakož i vzdělávací a estetická hodnota jsou zárukou atraktivnosti výstavy pro široký okruh veřejnosti. Je třeba též vyzdvihnout skutečnost, že díky výstavě byly navázány nové kontakty mezi muzei, nevládními organizacemi i osobami, zabývajícími se přírodovědnými a krajinnými problémy česko-polského pohraničí

Muzeum Novojičínska v Novém Jičíně udělalo důležitý a záslužný krok pro záchranu meandrů. Intenzivní přeshraniční spolupráce, pochopení a podpora přílehlých obcí, jejich obyvatel i příslušných úřadů dává naději, že oderské meandry zůstanou zachovány i dalším generacím a budou sloužit jako zárodek pro postupné ozdravování průmyslové krajiny Ostravsko - Bohumínska.

P. S.: Hraniční meandry Odry byly v r. 2007 prohlášeny za přírodní památku. Záměr přírodovědců a několikaleté úsilí PhDr. Vladislavy Hamplové došlo svého naplnění.

#### Literatura:

Rast, G. et al.: Atlas niv Odry. WWF-Deutschland, WWF-Auen-Institut 2000

## Jiří Tichánek – Zdeněk Šerý: Šlechtická sídla na Novojičínsku, Opava 2003, 484 stran.

*Jiří Jurok*

Po několika celočeských a moravských kompendiích podávajících informace o hradech, zámcích a tvrzích na Novojičínsku zpracovali dva místní badatelé Jiří Tichánek a Zdeněk Šerý zatím nejpodrobnější knihu o šlechtických historických sídlech na území okresu Nový Jičín. Většinu těchto kompendií autoři znají jako Heberovu knihu z roku 1848, Pilnáčkovy Staromoravské rody z roku 1930, Hosákův Historický místopis země Moravskoslezské z roku 1938, první dva díly Hradů, zámků a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku z let 1981 a 1983, dvě Plačkovy knihy Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku z roku 1996 a Ilustrovanou encyklopedii moravských hradů, hrádků a tvrzí z roku 2001. Kupodivu ušla jejich pozornosti zajímavá kniha V. Nekudy a J. Ungera O moravských hrádcích a tvrzích nižší šlechty z roku 1980 a nedávná obsáhlá kniha P. Kouřila, D. Prixe a M. Wihody Hrady českého Slezska z roku 1999.

Vlastním jádrem knihy je abecední soupis všech 64 hradů, hrádků, tvrzí, svobodných dvorů, arend, fojtství a drobných středověkých opevnění (DSO – zkratka v práci nepřímou vysvětlena v předmluvě) na Novojičínsku s popisem jejich polohy, vývoje názvu, historie a stavební historie objektu s bohatou obrazovou dokumentací. Tato část je zdaleka nejobsáhlejší (s. 14 – 319) a soustřeďuje zejména značně bohaté a mnohdy poprvé publikované obrazové doklady. Jednotlivé stati o objektech jsou uzavřeny většinou přehledem šlechtických držitelů a soupisem pramenů, což je ve skutečnosti a zpravidla soupis literatury.

Kromě hlavní části knihy následuje za sebou celá řada dalších oddílů knihy. Po předmluvě (s. 9) a krátkém úvodu (s. 10 – 13) zmíněná hlavní část knihy a po ní ještě postupně soupis pramenů a literatury (s. 320 – 321), slovníček odborných výrazů, přehled lokalit s daty držby jednotlivými šlechtickými rody, rody panských sídlech v okrese Nový Jičín (výčet: s. 329 – 330), přestavby vytypovaných panských sídel, panská sídla uvedená v seznamu nemovitých kulturních památek, příloha historických listin (s. 333 – 363), rodokmeny šlechtických rodů Novojičínska (s. 365 – 464), rody vymřelé a rody žijící (s. 465), erby historické šlechty Novojičínska (s. 466 – 477), prameny genealogické a heraldické části (s. 478), poděkování autorů a české, německé a anglické resumé. Za užitečné lze označit zvláště výčet

rodů na panských sídlech, rodokmeny šlechtických rodů (171 rodokmenů), přehled rodů vymřelých a žijících a vyobrazení erbů všech rodů z Novojičínska (220 erbů).

V hlavní části knihy u jednotlivých lokalit lze vytknout, že např. nicneřkající lokalita Hradní vrch DSO na s. 87 měla být označena podle popisek u tamějších fotografií Hradní vrch u Staré Vsi, neboť je k ní i přiřazena historie Staré Vsi, eventuálně u Bílovce podle svého katastru. Ve výkladu o třech částech vesnice v 15. století na s. 88 není vůbec zmíněna část držená fulneckým klášteřem. Obdobně lokalita Dorňákův kopec DSO na katastru Slatiny na s. 57 by měla nést označení Dorňákův kopec u Slatiny. Zde mohlo být zmíněno, že Slatina byla v 15. století rozdělena na několik částí a jedna se mohla vztahovat k dané tvrzi. Lokalita Chrastovec – hradiště na s. 92 měla být označena jako položená u Heřmáněk. Obdobně lokalita Švédská skála DSO na s. 294 měla být označena svou polohou u Spálova.

Lokalita Dětrichovice – hrádek na s. 54 měla být pojmenována podle současného označení katastru tedy Větrkovice – hrádek. Lze souhlasit s autory, že k výstavbě hrádku mohlo dojít Hückeswagenu před rokem 1292 nebo velehradským klášteřem v letech 1292 - 1302, kdy došlo ke konečnému založení a osídlení vesnice Větrkovice (1302). Naopak přičtení odstoupení Zdislavic (Mnišího) a Větrkovic v roce 1347 olomouckému biskupství na s. 55 v důsledku zpusťování za bojů markrabat Jošta a Prokopa je nesmysl, neboť v té době se ještě markrabím nestal ani jejich otec Jan Jindřich. Jestliže po číe církevního hrádku se na něm usadili snad lenní držitelé Šimek a Hanuš z Dětrichovic, z nichž druhý skupil v roce 1394 Vésku (Niclasdorff), je pravděpodobné, že další držitelé byli spojení právě s drůbou léna Véska u Příbora, neboť i hrádek či tvrz mohl přejít ke katastru (majetku) Vésky. Potom bychom sem ještě umístili leníky Maršíka z Petrovic od roku 1395, vladyky z Drahanovic v roce 1412, z Bruzovic, z Víckova a z Bobolusk před rokem 1577, kdy Vésku (Petrovice) skupilo město Příbor. Tvrz ve Vésce je dosvědčena až v roce 1577 a patně nestála u Petrovického dvora. Proto je možno v lokalitě Petrovice – svobodný dvůr na s. 184 – 185 uvažovat i o rozdělení tamějšího majetku, kde obvykle jeden lán v Petrovicích patřil od roku 1327 do konce 15. století příborskému fojtovi, zatímco druhá část léna patřila samostatným leníkům od Maršíka z Petrovic z roku 1395 přes Drahanovice až k Bruzovicům, Víckovcům a Boboluskům z let 1542 – 1577 (část s hrádkem a pozdější tvrzí?). Nejméně od Bobolusků leníci sídlili doloženě na tvrzi i dvoře, přičemž tvrz mohla být vystavěna na místě hrádku ve Větrkovicích.

Jakých nepřesností se ovšem autoři Jiří Tichánek a Zdeněk Šerý běžně dopouštějí ve výkladech k jednotlivým lokalitám, lze názorně ukázat na výkladu k městu Odry na s. 167 – 181. Ačkoliv na s. 167 uvádějí první zmínku o městě Odry k roku 1357, na další straně předpokládají zde Šternberky Alberta, Diviše a Štěpána od roku 1267 údajně na původním hradě. Ačkoliv se nejprve zmiňují o vdově Anně Opavské po Petru ze Šternberka (1380 – 1397), o pár řádků je z ní vdova po Petrovi Anežka Opavská (že by případ bigamie?), žena nového majitele Jiřího ze Šternberka v roce 1419. Na s. 170 na Odrách údajně po roce 1431 působili husitští hejtmané Boček, Burian a Vilém Puklicové z Pozořic, přičemž o obou posledních na Odrách

nic nevíme. Údaj o Vilému a Bočkovi Puklici, Janu Čapkovi ze Sán, Janu z Mesenpeka a dalších jako stoupencích tábořské strany na Moravě v roce 1438 je převzat z naší citované knihy J. Jurok, Moravský severovýchod v epoše husitské revoluce, Nový Jičín 1998, s. 134 a násl., aniž ta je v soupise literatury o lokalitě jmenována. Stále na téže straně se dovídáme o dosud neznámé husitské posádce ve Fulneku, pomáhající v roce 1427 husitským Odrám zničit doly v Pohoří aj. K roku 1433 je nepochopením Rolledrova údaje o přezdívce Kutlybozy (Nůž boží) Bočka Puklice udělána z této přezdívky ještě jedna historická osoba. A konečně stále na s. 170 se nesprávně klade vyklizení Oder husity ke konci roku 1433, ačkoli ti jsou tu dosvědčeni v roce 1434 a nejnoveji i v roce 1435. Na s. 173 po Dánech v letech 1626 – 1627, Švédech a císařských se Oder opět zmocňují Mansfeldští až do konce roku 1627, aniž autoři tuší, že Dáni a Mansfeldští jedno jsou! Na s. 179 – 181 je chronologická tabulka o působení husitů na severovýchodní Moravě, kde spleteně hovoří o výpravě moravských husitů na severovýchodní Moravu v roce 1427, o zpusťování dolů v Pohoří aj. po roce 1427, o zisku Hukvald husity v roce 1428 a Bočku Puklici na Odrách ještě v roce 1434, vše podle naší citované knihy, aniž je u této statě jmenována.

Obdobně u lokality Starý Jičín – hrad na s. 237 neznají autoři vůbec závěry novější historické literatury (J. Bakala, Osídlení Místecka a Brušperska v období vrcholného feudalismu, Frýdek – Místek, 1983, s. 46 a násl.), že oproti Starému Jičínu nezaložil Arnold z Hückeswagenu hrad Hukvaldy před rokem 1235. Hukvaldy jsou J. Bakalou kladeny až krátce před rok 1285. Stejně tak autoři neví nic o nemožnosti držby Starojičínska až do let 1267 – 1277 Frankem z Hückeswagenu, který totiž již někdy kolem roku 1263 ztratil Starojičínsko. Proto i následující datace držby Starého Jičína Bludem starším z Pňovic do let 1278 – 1288 po vymyšleném převodu od Trojslavy (manželky Franka) je fikcí. Na s. 238 nesprávně píší o společném vlastnictví Ješka a Drslava z Kravař po roce 1329. Nejen zde autoři nelogicky přeskakují v čase – na s. 238 píší o spolku bratří Ješka a Drslava, na s. 239 píší o smrti Ješkově k roku 1368 a poté se nesmyslně rozepisují o tomtéž spolku z roku 1355 včetně obsáhlé citace! Čtyři věty hned poté o oddělení Beneše z Kravař od roku 1374 jsou téměř doslovně opsány z naší knihy J. Jurok, Moravský severovýchod, s. 51, aniž je tato anebo jiná autorova práce uvedena v soupisu literatury k této lokalitě. Tamtéž jim k roku 1386 vypadla zmínka o úmrtí Vokově, čímž je celý text o poručníku Lackovi Helfštýnském nejasný. Obdobně dvě věty o Lackovi Helfštýnském z Kravař v letech 1408 – 1415 tamtéž a celý odstavec o starojičínských purkrabích v letech 1396 – 1433 včetně pasáže o Janu Helmovi (zde a na s. 253 nesprávně jako Jan Halm) na s. 240 jsou téměř doslovně opsány z naší knihy ze s. 52 a 55 – 56. Tichánek a Šerý ví na s. 240 neznámo odkud, že v roce 1427 moravští husité dobyli i Prostějov a že v roce 1431 oddíl Jana z Kravař na straně husitů operoval v jižních Čechách, aniž by se zmínili o jeho pozvání k Domažlicům, a tedy do západních Čech! Zcela obvykle jako i jinde datují tamtéž zemský landfrýd na Moravě v roce 1434 k 17. březnu, což je dávno vyvráceno, a landfrýd položen k 9. září 1434. Odkazy tam uvedené jsou snůškou zmatků P II, 513, DZO IX, 72 – se vztahují k roku

1417, místo AČ I, 154 by mělo být správně AČ X, s. 250 – k landfrýdu a místo AČ XVII, 181 správně AČ, XV, s. 184 – k Janově závěti. Odkazy na Brandlovy Půhony II, s. 513, č. 613, a zemské desky – DZO, IX, 72, totiž autoři o kousek výše správně uvádějí k roku 1417, aniž se ovšem obtěžují sdělit, že v odkazu na DZO uvádějí číslo 72 a nikoliv stranu 72, jak vyplývá z většiny ostatních odkazů. Mezi vykonavateli závěti Jana z Kravař tamtéž je Mikuláš Strus z Radčína zkomolen na Mikuláše Šturse z Račína. Na s. 243 nesouhlasí údaj o přestěhování starojičínského Jana staršího ze Žerotína v roce 1558 na Štramberk, neboť ten přešel v témže roce do majetku města Nového Jičína a byl do té doby v majetku jiné rodiny Žerotínů. Na s. 250 jsou v obrazové příloze otištěny tři renesanční kachle ze sbírek Muzea Novojičínska, aniž je to uvedeno. Na s. 252 je v soupise majitelů uvedena i Trojslava v letech 1277 až 1278, což z výše řečeného je opět nemožné stejně jako vlastnictví Franka z Hückeswagenu.

U Nového Jičína je zmatečně uveden vývoj držitelů za pánů z Kravař od Ješka a Drslava, vůbec tu není zmíněna dělba panství z roku 1398 apod., přitom tentýž vývoj popsán u Starého Jičína na s. 238 je až na nahoře uvedené chyby správný (šlo o jedno panství). Na s. 159 se oproti textu ke Starému Jičínu na s. 240 k roku 1416 píše o ustavení pouze dvou poručníků Petra z Kravař a Jana z Lomnice (místo tří) nad neplnoletým Janem a o zmocnění se panství mezi léty 1417 – 1421 Petrem z Kravař násilím, což je novinka nejen v tomto kontextu. Po informacích o dobytí Nového Jičína husity v roce 1427, evidentně převzatých z naší knihy o husitství (aniž je opět zmíněna v soupise literatury ke stati) následuje nepravdivé tvrzení o prvních Cimburcích na Novém Jičíně již 4. 3. 1434, ve skutečnosti v landfrýdu z 9. 9. 1434 (srv. výše). Na s. 162 kupují panství Starý Jičín v roce 1500 pouze chybně čtyři bratři z Žerotína místo pěti, jejich otec Jan z Žerotína tu umírá 1507, ve skutečnosti ale v roce 1500. Další dělení majetku neproběhlo roku 1512; ale 1507 a 1512. Po Viktorinovi, zemřelém v roce 1529, tu žádný majetek nemohli získat synové smyšleného Jana z Žerotína, ve skutečnosti Viléma – pána na již odděleném Starém Jičíně. Autorům tu přitom v letech 1529 – 1532 vypadl Bernard ze Žerotína. Bedřich ze Žerotína, od roku 1533 majitel novojičínského panství, nemohl pocházet z náměštské větve rodu, založené až jeho synem Janem mladším ze Žerotína (srv. J. Jurok, Hospodaření Jana z Žerotína a komorního velkostatku města Nového Jičína podle urbářů z let 1558 a 1558 – 1574, VSONJ 52 – 53, 2000, s. 53 – 76, zvl. s. 54 – 55). Zajímavé je, že předchozí posloupnost Žerotínů je v podstatě správně uvedena u Starého Jičína na s. 241 a 243. Přehled držitelů Nového Jičína v éře Kravařů na s. 166 je zcela zmatečný.

U lokality Bílovec – zámek je na s. 29 zcela zmateně podán vývoj majitelů Bílovce, když Lacek z Kravař mohl být v roce 1398 na Bílovci nanejvýš jako poručník a v žádném případě nebyl synem Beneše III. z Kravař, ale Drslava I. z Kravař. Po něm nevlastnil Bílovec Jan VI. z Kravař od roku 1419, ale Beneš IV. z Kravař v letech 1415 – 1422/1423 a teprve poté Jan VI. z Kravař. Jan z Kravař tak nemohl stavět opevnění zdejší tvrze a městské hradby okolo roku 1420, to až později. To, co se podává na s. 30 – 32 o majitelích Bílovce, lze označit jen za neuvěřitelnou směs

zmatků, opisování a neporozumění pramenům. Kněžna Anežka Opavská tu není do roku 1437, ale 1441. Lacek ze Šternberka neodevzdal Bílovec opavským knížatům v roce 1446, ale v roce 1441 (spolu s Fulnekem v ceně 16 000 kop). Rok 1441 se sice objevuje na s. 31, ale v přímém rozporu s předchozím datováním do roku 1446. O knížeti Mikuláši Opavském v roce 1450 na Bílovci nic nevíme, maximálně mohl jednat jako vrchní lenní vlastník panství Bílovec (nebyl ale držitelem panství), ale v žádném případě nemohl zastavit Bílovec v roce 1465 králi Jiřímu Poděbradskému (záměna s Fulnekem). Správně je dále k roku 1447 uveden převod knížecího léna Bílovec do rukou pánů z Fulštejna, načež se sem zcela fantasticky na s. 31 – 32 klade v letech 1454 – 1464 Jan Krumsín z Lešan, údajně „významný husitský kondotíer“. Ve skutečnosti Tichánek se Šerým nepochopili, že panství Fulnek se od roku 1447 rozpadlo na fulneckou a bíloveckou část a Jan Krumsín držel jen Fulnek. Aniž by se zmínili o doloženém Jindřichu Supovi z Fulštejna v letech 1450 – 1456, uvádějí možného držitele Mikuláše st. z Vladěnána v letech 1448 – 1451 a před rokem 1464 správně Mikuláše ml. z Vladěnána a další pány z Fulštejna a Vladěnána (srv. J. Jurok, Moravský severovýchod, s. 160 – 161). Mikuláše ml. z Vladěnána osvobodil opavský kníže Viktorin z manství roku 1478, přičemž se dovídáme, že Mikuláš zemřel podle nápisu na náhrobku již roku 1476, ale o kousek dále ožil a zemřel až roku 1484. I další Fulštejní jsou neuvěřitelně spleteni. Přehled držitelů na s. 37 je prostě výmyslem, včetně udávaných let držby Lacka a Jana z Kravař, Anežky Opavské, Lacka ze Šternberka, Mikuláše Opavského a především omylem sem z Fulneku zařazených Jana Krumsína z Lešan a krále Jiřího z Poděbrad!

V textu lokality Fulnek – zámek na s. 61 se svědek Arkleb z Fulneka k roku 1293 přepisuje jako Alber a Lichtenburkové jsou označeni za rozrod Hronovců, ve skutečnosti správně Ronovců. Přehled fulneckých purkrabí je převzat z naší knihy Moravský severovýchod, s. 55, aniž je to uvedeno v soupise literatury ke stati. Držitelé panství Fulnek na s. 61 – 63 jsou zmateni k nepoznání. Drslav I. z Kravař tu umírá roku 1365, ačkoliv v textu u Bílovce je kladeno jeho úmrtí k roku 1369. Po Drslavu II. po roce 1380 oproti textu u Bílovce převzal panství Fulnek s Bílovcem Vok III. Jičínský, správněji Beneš III. z Kravař. Poprvé se tu na s. 62 objevuje v letech 1398 – 1400 Jan III. z Kravař, opět jinak než v textu u Bílovce. Jan VI. z Kravař, zemřelý v roce 1434, je o kousek dále Janem IV. z Kravař. Spolumajitelka panství po roce 1434 kněžna Anežka Opavská neumírá v první polovině roku 1437, ale správně je doložena jako spolumajitelka nejméně do roku 1441. Spolumajitel Lacek ze Šternberka na s. 63 jednou vlastní panství do roku 1444 a o pár vět dále do roku 1441. Za této situace se divíme, že si vůbec autoři pamatují svá vlastní příjmení... Po opavských knížatech přešla část léna Fulnek jako zástava na Albrechta ze Sovince v roce 1448 a poté celé léno na Jana Krumsína z Lešan v letech 1454 – 1464 a přes Kostky z Postupic od roku 1464 na Jiřího Poděbradského a od roku 1468 na Jana ze Žerotína, aniž zde bylo nutno rozepisovat se o Zdeňku Kostkovi. Na s. 67 Jan II. Skrbenský z Hřiště nebyl asi velkým a štědrým ochráncem Jana Ámose Komenského, neboť tuto vrchnost asi Komenský kritizuje ve svých spisech Listové do nebe (pro krutý vztah k poddaným, jež Skrbenský nazýval „troupy“), a Labyrint světa a



ráj srdce (pro marnivou zálibu v rodokmenech, ozdobných znacích, hostinách a lovu rytířstva). Tabulka majitelů Fulneka na s. 79 je vymyšlená: není tu vůbec Drslav I. a II. z Kravař, Beneš III. z Kravař a Jan III. z Kravař, další Beneš IV. z Kravař je tu špatně k letům 1417 – 1429. Albrecht z Lešan k letům 1448 – 1454 je autory na s. 63 ještě považován za Hosákův omyl, a v tabulce je již brán tento údaj za bernou minci místo v textu správněji uvedených opavských knížat.

U lokality Příbor – hrádek (fojstství) na s. 203 – 210 je na s. 206 geofyzikálně snad zaměřen původní hückeswagenovský hrádek. V textu na téže straně se při založení Kozlovic roku 1294 tamější fojt Sydelmann mylně označuje za příborského, ve skutečnosti jím mohl být první svědek listiny fojt Theodoricus. Odkazy zde uváděné CDM V, 14, 137, a CDM VI, 9, jsou opět výmyslem autorů kromě prvního údaje, ostatní dva se vztahují až k dalším listinám z let 1302 a 1307, přičemž u třetího odkazu oproti předchozím dvěma s výčtem příslušných čísel jde pro změnu o stranu 9 (srv. J. Jurok a kol., Dějiny města Příbora, Nový Jičín – Příbor 2002, s. 25, 27 – 28). V letech 1307 – 1337 nemohl Příbor přejít do vlastnictví olomouckého biskupství, neboť v něm byl nejméně od roku 1258. Opět již J. Bakala vyvrátil, že Jindřich z Kytlic držel v roce 1327 Hukvaldy zástavně, správně jako leník olomouckého biskupství. Na s. 207 je nesprávně udána suma při prodeji fojstství v roce 1389, správně má být 250 hřiven, opět neodpovídá odkaz na pramen. Na s. 208 vypadl autorům z držitelů fojstství Zikmund z Bítova k roku 1412 (srv. J. Jurok a kol., Dějiny města Příbora, s. 37). Na s. 210 je v přehledu držitelů Příbora uveden i olomoucký biskup Mikuláš z Riesenburka, ve skutečnosti vrchními vlastníky Příbora byli od roku 1258 všichni olomoučtí biskupové. Z leníků držících po Hückeswagenech Příbor naopak nejsou z nějakého důvodu uvedeni Jindřich a Dětrich z Fulštejna na Hukvaldech k roku 1316. Sporné je uvádění zdejších fojtů jako držitelů města, neboť ti nevykonávali vrchnostenská práva nad městem, pouze drželi lenním právem místní fojství. Místní fojti měli být podle nás uvedeni zvlášť.

Bohužel odkazy na prameny uváděné v závorkách nebudí všeobecně vůbec důvěru, jakým způsobem se k nim autoři vždy dostali. Stačí dalších pár příkladů za všechny: na s. 303 k roku 1447 odkaz u Velkých Albrechtic na desky zemské opavské II, 3, dále edici J. Kaprase Pozůstatky, II, s. 27, 28, 38, 59, přitom tento odkaz je převzatý z naší knihy J. Jurok, Moravský severovýchod, s. 162, pozn. 39, a vztahuje se souborně na tamější držitele v letech 1433, 1437, 1438 a 1447! Na stejné straně je dokonce doslovně převzat citát o nájezdu Jana z Messenpeka na Velké Albrechtice v témže roce i s odkazem na edici V. Brandla, LC, III, s. 602 opět z této naší knihy na s. 143, poz. 54. U lokality Štramberk – hrad si autoři při opisování nedali pozor na souvztažnost k citovaným faktům, takže na s. 283 a 284 se opakuje totožný odkaz CDM XI, č. 201, XV, 445, jednou správně o předání Štramberka v léno Vokovi z Kravař roku 1380, podruhé nesmyslně k datu jeho úmrtí po roce 1406, tamtéž na s. 285 u spolku Viléma s Bočkem Puklicí 22. února 1440 je odkaz DZO, I, s. 365, č. 98 vztahující se ovšem k prodeji panství Štramberk v roce 1437, u postoupení Přerova za 1 200 kop kladeném autory na bedra Vilémovi a do roku 1440 (správně 1442 a

Boček Puklice) mají odkaz DZO, I, s. 384, č. 395, ačkoliv tento odkaz se vztahuje právě na spolek Viléma a Bočka z roku 1440, a konečně na s. 286 účast Buriana Puklice na straně Jiřího z Poděbrad v roce 1467 zcela mylně dokumentují Lechnem I., s. 73 a II., s. 329 vztahujícím se ve skutečnosti k odprodeji léna Nové Albrechtice od Štramberka v roce 1460. Srv. opět J. Jurok, Moravský severovýchod, s. 52, pozn. 15, s. 156 – 157, pozn. 8, 10 a 12 a s. 151, pozn. 82. To jasně svědčí o tom, že autoři bohužel své podklady s prameny a jejich edicemi nekontrolovali a jejich přesné odkazy jsou bohužel velmi nepřesné, ba co více – mnohdy spletené a přeházené! Jestliže lze říci, že asi každý historik je omylný a asi každý odněkud něco opíše, nelze na druhé straně naprosto přijmout, jestliže autoři Tichánek a Šerý udělají z takového způsobu historikovy práce obecně užívanou metodu. V takovém případě lze zpracovaný text prezentovat jako populární kompilaci, ale v žádném případě jako odbornou publikaci s odkazy na prameny z druhé ruky! V případě obou autorů lze říci, že se dopustili podvodu v oboru historické literatury, kterého si ovšem sami jako laici asi nejsou ani vědomi.

Ze spíše formálních a metodických nedostatků lze vytknout v oddíle prameny a literatura nezařazení soupisu pramenů a naopak zařazení soupisu zkratek, které měly být zařazeny zvlášť, v soupise pramenů ke genealogické a heraldické části (otištěném dvakrát!) nacházíme ve skutečnosti literaturu. Ve slovníčku odborných výrazů nejsou vysvětlení zcela přesná a jednoznačná (srv. alodium, česká komora, fojt aj., kde chybí postupně poukazy na svobodné vlastnictví, na centrální finanční úřad a pojem rychtář není totožný se zemanem).

V přehledu lokalit s daty držby na s. 324 – 328 jsou nesrovnalosti např. u Bílovce, kde chybí období 1476 – 1543, chybně tu jsou datováni páni ze Šternberka, opavská knížata i páni z Fulštejna (správně 1447 – 1543) a zcela vymyšlený je tu Jan Krumsín z Lešan, u Fulneku se překrývají data držby opavských knížat a pánů z Kravař a opavských knížat a Jana Krumsína z Lešan (v letech 1432 – 1433 a 1442 – 1454), nehledě na to, že jsou oboje chybná (včetně pánů ze Šternberka), obdobně u Mošnova a u Nového Jičína je zcela špatně zařazeno vlastnictví Žerotínů do let 1500 – 1624, správně má být do roku 1558, chybí Tereziánská akademie ve Vídni v letech 1773 – 1848, u Petrovic (Véska) jsou smícháni lenní držitelé s příborskými fojty držícími tam nějaké pozemky jako Mikulášem Mrázem a dalšími, u Petřvaldu se překrývají neznámí Meixnerové s vладыky z Petřvaldu, u Příbora jsou spletení svobodní vlastníci olomoučtí biskupové asi od roku 1258 s lenními držiteli pány z Hückeswagenu, Fulštejna a Kytlic a poté s pouhými lenními držiteli fojství Mikulášem Mrázem z Hulína, ze Záhlenic, z Bischowsheimu a z Pohofflek, aniž jsou zmíněni zástavní držitelé Jiří z Messenpeka, král Zikmund Lucemburský, Jan Tovačovský z Cimburka, Mikuláš Sokol z Lamberka, Jan Čapek ze Sán a Jan Talafús z Ostrova, u Skorotína opět páni z Kravař mohli být maximálně zástavními lenními držiteli, u Starého Jičína je podivuhodné, odkud autoři vzali přesná data u pánů z Hückeswagenu a Pňovic, a počáteční datum u pánů z Kravař bude asi také chybné: místo 1311 správněji až 1312 – 1313, vůbec tu nenalezneme Jana Lapku z Oprostovic v letech 1437 – 1447, nepochopitelně se liší data držby u pánů z Cimburka,



z Boskovic a Pezinku u Nového a Starého Jičína, ač šlo v té době o jedno panství (!), u Šostýna nemáme žádné zprávy o držitelích pánech z Fulštejna a z Kytlic (správně pouze na Hukvaldech), držitelé z Kovalovic a Wolfsberka byli na hradě pouhými biskupskými úředníky a Bolek Opavský a Bolek Těšínský jsou zde zcela vymyšlené postavy, u Štramberka chybí moravský markrabí Jan Jindřich a Jošt před rokem 1380, přebývají naopak rytíři z Doloplaz, Cimburkové na Štramberku mohli být pouze v letech 1434 – 1437, u Slatiny a Závišic nejsou odděleny různé části vsi apod., obecně nejsou odlišováni svobodní a lenní držitelé.

V příloze historických listin na s. 333 – 363 je u otištěných listin někde uveden záhlavní regist, někde není, někde jsou uvedeny listiny v latinském znění, někde zase v překladu, někde pouze v českém přepisu (s. 351, 352, 353, 356 – 363 aj.), někde ani není uvedeno, že jde o překlad (s. 335), někde je uvedena pouze jedna věta z listiny (s. 334) a někde jsou pouze fotokopie listin (např. s. 342, 343, 355, 357 a 361). Konečně někde jsou doslovně registry i s přepisem převzaty odjinud (na s. 346, 349, 350 a 354), aniž je to uvedeno (J. Jurok, Moravský severovýchod, s. 202, 207 – 209, 212 – 213 a 218), a přitom s desítkami chyb při přepisu (autoři např. neví, že mají zachovávat osobitě a chybně zapsaná místní a osobní jména jako „z Krumplova“, což opravili na „z Krumlova“ aj.) i zastaralé označenými archivy (SOA Opava, OA Olomouc a SOA Brno místo správného Zemský archiv Opava, Státní okresní archiv Olomouc a Moravský zemský archiv Brno). Kromě toho přepisy v češtině jsou z různých zdrojů, aniž by se autoři jakkoliv namáhali je sjednotit podle současných pravidel vydávání staročeských památek. Tato pravidla přepisu autoři zřejmě vůbec neznají, takže se tu na s. 352 ocitl přepis listiny z roku 1461 ve spřežkovém pravopise, což je dávno překonaný nonsens. Stejně tak autoři neví, že i záhlavní registry by měly být zpracovány podle jednotného vzoru. Na s. 345 je téměř doslovně převzat náš soupis 28 zpečetitelů protestního listu z roku 1415 z téže knihy ze s. 241 – 242, aniž je to uvedeno.

Ze souboru řady rodokmenů otištěných na s. 365 – 464 je zřetelné, že si autoři nelámali hlavu s hodnověrností svých podkladů a otiskli zřejmě vše, co se jim dostalo pod ruku. Jednotlivé rodokmeny se totiž navzájem popírají a vylučují – jako např. rodokmen Sokolů z Lamberka a rytířů z Vikštejna. Vaněk z Lamberka je na s. 411 označen u Sokolů z Lamberka jako příslušník větve rodu z Vikštejna, což je chyba, a na s. 453 v rámci rytířů z Vikštejna jako větev Sokolů z Lamberka, což je zřejmě kontaminace, pakliže zmiňovaný Václav vůbec existoval (nemohl ale být v žádném případě totožný s Vaňkem z Lamberka, jak je uvedeno). Namátkou dále rodokmeny Deymů ze Stříteže měly být jednak označeny stejně, vždy jde o rodovou větev nemyšlskou, a jednak měly být prohozeny, což vyplývá z chronologické návaznosti obou tabulek (s. 441 a 442). Z pěti rodokmenů Stošů z Kounic první dva jsou téměř totožné (s. 404 – 406). Několik rodokmenů pánů z Vchynic na s. 448 – 456 mohlo být seřazeno chronologicky a vyloučeny ty, které se k Novojičínsku nevztahují. Zmatek zvyšuje používání různých názvů pro jednotlivé rodové větve či linie, včetně zastaralého označení „pošlost“ u pánů ze Vchynic a Bruntálských z Vrbna.

Závěrem lze přivítat recenzovanou publikaci zvláště z hlediska velmi rozsáhlé a kvalitní obrazové přílohy. Texty o jednotlivých lokalitách, další připojené texty a bohužel ani přesné odkazy na prameny však nejsou z velké části spolehlivé a nutno k nim přistupovat s nezbytným ověřováním uvedených údajů. Autoři buď neznají zásady odborné práce, nebo se dokonce dopustili porušení etiky odborné práce až podvodu, když necitují u příslušných textů, odkud údaje převzali (např. text o Odrách, Starém Jičíně, Velkých Albrechticích apod. a rovněž četné chybné a spletené odkazy na prameny). Velká pracovitost autorů se bohužel obrátila proti nim: čím více materiálu shromáždili, tím více chyb a dokonce spletenin, nejasností, zmatek a výmyslů se dopustili. V recenzi jsme poukázali jen na část chyb, z nichž ovšem vyplývá, že téměř všechny ostatní texty shromážděné metodou soustavného opisování (bez jakékoliv kritiky a interpretace) jsou obdobně nedůvěryhodné. Kromě určení některých nových lokací hrádků a tvrzí je vědecký přínos knihy problematický až minimální. Recenzovaná kniha sice nesplňuje nároky kladené na odbornou historickou produkci, nicméně přináší množství vlastivědných údajů o šlechtických sídlech Novojičínska.

## Obsah svazku 56-57 /2007

### Úvodní slovo

*PhDr. Sylva Dvořáčková, PhDr. Karel Chobot*

### 410. výročí narození J. A. Komenského

*PhDr. Jiří Jurok, CSc.* ..... 5

### Příbor a svatý Urban

*Stanislava Kovářová*..... 7

### K odhalování a odstraňování pomníků Josefa II. na Novojičínsku

*Jan Hanák*..... 15

### Čtyřčata v Hladkých Životicích v roce 1876

*MUDr. Eva Štěpánová a Jan Štěpán*..... 21

### Jaroslav Novobilský

učitel, osvětový pracovník a účastník národního boje

za osvobození – 100 let od narození

*prof. RNDr. Vlastimil Novobilský, CSc.* ..... 24

### Kdo byl mjr. let. Robert Lev Melč – organizátor čs. letectva v ruské legii

*plk. Bohumil Vlach*..... 26

### Rekonstrukce renesanční lodžie na zámku v Novém Jičíně

*Radek Polách*..... 34

### Novojičínsko a templáři? Skutečnost nebo výmysl?

*Radek Polách*..... 42

### Okrašlovací spolek v Novém Jičíně (1878 – 1914). Předchůdce ekologických organizací?

*Renata Kafková*..... 48

### Příspěvek ke květeně a vegetaci obce Lubiny a okolí

*RNDr. Marie Sedláčková*..... 64

### Úvodní vystoupení ředitele OVM Nový Jičín ing. Ivo Otáhal na semináři ke 180. výročí narození J. G. Mendla 26. září 2002

*Ing. Ivo Otáhal*..... 77

Příspěvek přednesený na semináři k připomenutí 180. výročí narození

J. G. Mendla v OVM Nový Jičín 26. září 2002

### J. G. Mendel – rodák našeho kraje

*Ing. Vladimír Nippert*..... 79

### Genius loci Gregora J. Mendla

*Prof. Dr. Jan Klein, Ph. D.* ..... 81

### Vědecký odkaz Mendlova objevu

*PhDr. Anna Matalová*..... 84

### Poklady z depozitářů

*Anna Rašková*..... 88

### Krása lidových krojů

*Jan Číp*..... 89

### Jan Zemánek – Sochy a objekty

*PhDr. Vladislava Hamplová*..... 90

### Malé ohlédnutí za výstavou vltavinů v Příboře

*RNDr. Oldřiška Frühbauerová*..... 93

### Čínští draci

*PhDr. Vladislava Hamplová*..... 96

### Hraniční meandry Odry – evropský přírodní fenomén.

Recenze výstavy v Muzeu Novojičínska

*Petr Obrdlík, Piotr Nieznański*..... 98

### Jiří Tichánek – Zdeněk Šerý: Šlechtická sídla na Novojičínsku, Opava 2003, 484 stran.

*PhDr. Jiří Jurok, CSc.*..... 101

**Vlastivědný sborník Novojičínska**

Vydávají Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace  
a Zemský archiv v Opavě - Státní okresní archiv Nový Jičín

Nakladatel: Muzeum Novojičínska, p.o.

Svazek 56 - 57 vychází v roce 2007  
Náklad: 350 ks

ISBN: 978-80-254-0722-6  
ISBN: 978-80-86388-54-0 (ZA v Opavě – SokA Nový Jičín)  
ISSN: 1214 - 8032

Řídí redakční rada s předsedou PhDr. Karlem Chobotem,  
členové: prof. PhDr. Ivo Barteček, CSc., PaedDr. Tomáš Bouda,  
PhDr. Jaroslava Brichová, PhDr. Sylva Dvořáčková, PhDr. Emanuel Grepl,  
PhDr. Jiří Jurok, CSc., PhDr. Karel Müller, PhDr. Jaroslav Zezulčík

Jazyková korektura: PhDr. Zora Kudělková  
Grafická úprava obálky : Petr Řezníček  
Tisk: Dílna užité grafiky, Nový Jičín Tyršova 19

Na obálce použit výřez Komenského mapy Moravy, 1627

